

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЛУЖНИК АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК [330.11; 338.2]

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТ В УКРАЇНІ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.В. Плужник

Науковий керівник: Комеліна Ольга Володимирівна, доктор
економічних наук, професор

Полтава – 2020

АНОТАЦІЯ

Плужник А.В. Організаційно-економічні засади забезпечення економічної безпеки міст в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Міністерства освіти і науки України. – Полтава, 2021.

Робота присвячена розробленню теоретичних засад, удосконаленню методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст України в умовах сталого розвитку.

У роботі систематизовано критерії та класифікаційні підходи до поняття «місто» за функціональними ознаками (економічний, просторовий, соціальний); узагальнено сучасні міждисциплінарні концепції розвитку міст (соціологічні, демографічні, філософські, урбаністичні, соціальні, економічні, соціокультурні, індустріальні тощо). Визначено сутність та зміст міста як об'єкту економічної безпеки, що перебуває під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників, характеризує стан захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці, а також стан міських систем життєзабезпечення, що забезпечують гідний рівень життя містян, економічну, соціальну, політичну стабільність розвитку міст та інші умови для динамічного розвитку міста і реалізації інтересів особистості й суспільства.

Досліджено глобальну функцію міст як драйверів соціально-економічного розвитку світової економіки, країн, регіонів. Визначено, що інноваційна конкурентоспроможність міст є результатом їх швидкого інтегрування до міжнародних економічних процесів, глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Узагальнено світовий досвід дослідження економічної безпеки міст. Обґрунтовано, що з позицій забезпечення сталого розвитку суспільства у системі глобальних викликів XXI століття важливо поєднати взаємопов'язані поняття, які можуть бути відповідним чином спроектовані на забезпечення економічної безпеки міста: сталий розвиток міст, уразливість міст, убезпечення розвитку міст.

Розкрито особливості формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста у сучасних умовах. Визначено системні характеристики економічної безпеки міст, здійснено класифікацію ризиків і загроз реалізації моделі сталого розвитку міста.

Доведено, що організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки міста є складною, цілісною, інтегрованою у зовнішні процеси системою. Вона має не суперечити загальнонаціональній концепції комплексного управління сталим розвитком міст, забезпечити баланс довгострокових цілей сталого розвитку і короткострокових інтересів приватних суб'єктів господарювання (підприємств та домогосподарств), чутливо реагувати на зміну технологій, зовнішніх і внутрішніх економічних чинників, форм власності, множинність джерел інвестицій та дій незалежних інвесторів тощо. Обґрунтовано, що ключовими критеріями результативності організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста є: якість міського середовища, нові ресурси розвитку міст; зростання потенціалу людського розвитку; формування інноваційного й креативного потенціалу міського простору; створення умов для «креативного класу» та формування креативних лідерських центрів.

Виявлено причини виникнення конфліктів щодо економічних інтересів між бізнесом, населенням, міською владою щодо концептуального бачення стратегічних цілей та діючих механізмів доступу до унікального ресурсного потенціалу розвитку міста (формування сприятливого середовища; забезпечення комфортності проживання населення; соціальна організація міста; виробництво).

Досліджено, що сталий розвиток України є повільним, а сформована система управління щодо забезпечення його основних імперативів (економічних, екологічних, соціальних) – недостатньо результативною. Це зі свого боку, супроводжується посиленням безпекових аспектів подальшого сталого розвитку як України у цілому, так і її міст та інших населених пунктів, нарощуванням негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку, відставанням країни за основними показниками від загальносвітової спільноти

Розроблено науково-методичний підхід щодо оцінювання економічної безпеки міста як соціально-економічного драйвера (просторового ядра) регіонального, національного, глобального простору, що має інтегрований вплив на сталий розвиток з урахуванням безпекових аспектів. Обґрунтовано доцільність застосування просторового підходу до оцінювання рівня сталого розвитку України з урахуванням рівня прозорості міст та готовності органів місцевого самоврядування до подолання наявних корупційних ризиків й поліпшення економічної безпеки міст у цілому.

Розроблено та реалізовано сукупність науково-методичних підходів до оцінювання економічної безпеки міста та здійснення моніторингу забезпечення економічної безпеки міст. Зокрема, запропоновано науково-методичний підхід до виявлення протиріч між станом економічної безпеки міст, наявним потенціалом просторового розвитку та рівнем реалізації безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку. В основу підходу покладено використання індикаторного й функціонального аналізу для оцінювання економічної безпеки регіону, інтегрального оцінювання взаємозалежних показників просторового розвитку та взаємозв'язків складових економічної безпеки міст.

Узагальнено підходи щодо проведення аналізу й оцінювання факторів, які впливають на економічну безпеку міста, а також запропоновано структурно-функціональний підхід до виявлення потенційних та ймовірних небезпечних впливів, ризиків і загроз як фундаментальний елемент формування системи забезпечення економічної безпеки міста. З'ясовано, що

загрози, ризики, небезпеки у розвитку міста різняться за: імовірністю настання; можуть мати позитивні, негативні, нейтральні наслідки впливу на економічну безпеку. Виділення об'єктивних і суб'єктивних факторів впливу на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні є достатньо умовним (наприклад щодо розгляду корупційної складової, тіньового обороту капіталу, можливостей наповнення бюджету, прозорості інвестицій тощо).

Доведено доцільність уведення у якості ключового індикатора оцінювання економічної безпеки на національному регіональному рівнях та рівні міст стан економічної безпеки домогосподарств, що є первинною ланкою економіки. Проведені розрахунки показали: сформована модель економічного розвитку України не забезпечує бажані параметри людського розвитку та не супроводжується поліпшенням економічного стану домогосподарств. Отже, питання економічної безпеки розвитку міст в Україні загострюються.

Розроблено науково-методичний підхід щодо формування інформаційно-аналітичного інструментарію оцінювання результативності, відкритості і прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Практична реалізація цього підходу дає змогу визначати пріоритети та заходи щодо виявлених проблем, забезпечувати протидію виникненню реальних загроз і їх нейтралізацію з метою забезпечення економічної безпеки національної економіки. Це допомагає встановити загальні закономірності розвитку ситуації в економіці міста та сформуванню єдиної концепції забезпечення його економічної безпеки.

Здійснено системний перегляд існуючих концепцій, стратегій, програм і планів економічного й соціального розвитку міст України з урахуванням специфіки та динамічності розгортання демографічних, соціально-економічних процесів, самодостатності їхнього розвитку; гнучкості методів і форм управління їхнім розвитком та їх адекватності щодо зміни сили й вектора впливу зовнішніх і внутрішніх умов та факторів розвитку.

Доведено, що стан економічної безпеки міста, його стійкість та стабільність функціонування визначається сформованістю й результативністю

діючого організаційно-економічного механізму. Розроблено концептуальний підхід до створення системи організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста, що має бути: інтегрованою у загальнонаціональну систему управління; урахувати діюче нормативно-правове забезпечення функціонування міст; забезпечувати у цілому безпекоорієнтований сталий розвиток міст різного рангу; урахувати місцеву унікальність існуючих умов, ресурсів, особливостей, специфічних рис.

У роботі запропоновано схему поетапного забезпечення економічної безпеки міст з ідентифікацією процесів, що впливають на їхню безпеку, та відповідні методичні рекомендації, засоби, заходи, інструментарій. Це дозволяє визначити необхідний інструментарій ідентифікації ризиків та загроз в економічному розвитку міста.

Обґрунтовано напрями формування відповідної економічної політики, а також напрями діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо забезпечення системи економічної безпеки міста.

Доведено, що реалізація безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку міст потребує втілення таких механізмів, що забезпечують відкритість, прозорість, доступність інформації, які створюють умови зростання конкурентоспроможності міст. Запропоновано матрицю ідентифікації ризиків і загроз у забезпеченні їх конкурентоспроможності, яка дає змогу визначати передумови забезпечення економічної безпеки міст та можливості реалізації безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку у містах України. Наведені у роботі аналітичні дані дають змогу визначити результативність діяльності місцевих органів самоврядування міст і сформулювати пропозиції щодо пріоритетних напрямів її удосконалення.

Обґрунтовано напрями формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки міст, інтегрованої у національну економіку, а також запропоновані інструменти мобілізації й концентрації матеріальних, фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів, їх раціонального й ефективного використання, котрі дають змогу забезпечити економічну

безпеку міст та попередити формування економічних, екологічних і соціальних ризиків.

Доведено доцільність широкого впровадження методології проектного підходу в діючій системі управління міста та алгоритм дій щодо його застосування.

Систематизовано принципи співпраці з приватним бізнесом, напрями активізації розвитку державно-приватного партнерства як на рівні міста, так і на рівні регіону; а також інструменти стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва;

Аргументовано доцільність поєднання концепції розвитку Smart-city та економічної безпеки міста за критеріями інноваційності й економічної безпеки, що потребує втілення нових моделей розвитку сучасного міста. Структурування інституційного, соціального, економічного, технологічного та інших чинників щодо формування оптимальної моделі розвитку Smart-city створило підстави щодо переходу на цій основі до моделі інтегрованого управління розвитком міста.

Досліджено, що екологічно збалансована практика розвитку країн світу дає змогу сформулювати низку важливих принципів, дотримання яких сприяє не лише переходові на засади екологізації економічної діяльності суб'єктів господарювання, а й визначенню засад організації еколого-економічної діяльності на рівні країни, регіонів, міст, територіальних громад. Ці принципи (оцінювання, запобігання (профілактики), обережності (перестороги), відповідальності, вимушених обмежень тощо) мають бути взяті до уваги під час розроблення стратегій розвитку населених пунктів з урахуванням їхніх економічних і природно-ресурсних особливостей, а також екологічної ситуації. Таким вимогам відповідає модель-проект GREEN CITY ACTION PLAN – «Зелені міста».

Одержані у роботі результати дають змогу: оцінити результативність діяльності органів місцевого самоврядування; визначати пріоритети та заходи щодо виявлених проблем; забезпечувати протидію виникненню реальних

загроз і їх нейтралізації з метою забезпечення економічної безпеки національної економіки; сформувані систему регулярних процедур виявлення негативних факторів (ризиків) у конкретних умовах; знизити можливість прояву неврахованих можливостей і перейти до планового розроблення заходів та засобів передбачення й послаблення негативних впливів на економічну безпеку міста як складної соціально-економічної системи, забезпечення реалізації моделі його безпекоорієнтованого сталого розвитку.

Ключові слова: місто, безпека, економічна безпека міста, організаційно-економічне забезпечення, національна економіка.

SUMMARY

Andriy Pluzhnyk - Organizational and economic principles of ensuring cities economic security in Ukraine. - Manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree in Economics Sciences in speciality 08.00.03 – Economics and National Economy Management. – National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic» Ministry of Education and Science of Ukraine. – Poltava, 2021.

The work is devoted to developing theoretical principles, improving methodological approaches, and practical recommendations for the formation of organizational and economic support of the economic security of Ukrainian cities in terms of sustainable development.

In the thesis, the author systematized the criteria and classification approaches to the concept of "city" by functional characteristics (economic, spatial, social); also generalized modern interdisciplinary concepts of urban development (sociological, demographic, philosophical, urban, social, economic, socio-cultural, industrial and others). The author defined the city's essence and content as an object of economic security, under the influence of external and internal factors, characterizing the city population's state of security, taking into account the current human security needs. Also identified the state of urban life support systems that provide a decent standard of living, economic, social, political stability of cities' development, and other

requirements for dynamic cities' development and realization of individuals' and society's interests.

The thesis examines cities' global function as drivers of socio-economic development of the world economy, countries, and regions. As well determined that cities' innovative competitiveness results from their rapid integration into international economic processes, global added value chains.

The author has summarized the world experience of studying cities' economic security; arguments that from the standpoint of ensuring sustainable development of society in the XXI century's global challenges, it is essential to combine interconnected concepts appropriately designed to ensure the cities' economic security. These concepts are sustainable urban development, the vulnerability of cities, securing urban development.

The author emphasized the peculiarities of forming organizational and economic support of the cities' economic security in current conditions, determined the system characteristics of cities' economic security, and harmonized classification of risks and threats to realize sustainable urban development.

The author proved that the cities' economic security's organizational and economical implementation is complex, holistic, integrated into external processes system. It should not contradict the national concept of integrated management of sustainable urban development. It should balance the long-term goals of sustainable development and the short-term interests of private institutions (enterprises and households), respond sensitively to changing technologies, external and internal economic factors, forms of ownership, multiple sources of investment, and independent investor's actions and other factors. The author substantiated that the key criteria for the effectiveness of organizational and economic support of economic security of the city are the quality of the urban environment, new resources for urban development; growth of human development potential; formation of the innovative and creative potential of urban space; creating requirements for the "creative class" and the formation of creative leadership centers.

In the thesis identified the causes of economic interests conflicts between business, community, city authorities on the conceptual vision of strategic goals and existing mechanisms of access to the unique resource potential of cities' development (favorable environment formation; the comfort of living; social organization of the city; production).

The author researched that Ukraine's sustainable development is slow. Its management system's current formation for insuring its fundamental imperatives (economic, environmental, social) is insufficient. All that, in turn, is accompanied by strengthening the security aspects of further sustainable development of Ukraine and its cities and other settlements, increasing negative trends in socio-economic development, lagging behind the leading indicators of the world society.

The author has developed a scientific and methodological approach to assessing the cities' economic security as a socio-economic driver (spatial core) of regional, national, global location, which has an integrated impact on sustainable development, taking into account security aspects. Also substantiated the expediency of applying a spatial approach to assessing the level of sustainable development of Ukraine, taking into account the level of transparency of cities and local governments' readiness to overcome existing corruption risks and improve economic security as a whole.

The author has developed and implemented scientific and methodological approaches to assessing and monitoring cities' economic security. In particular: proposed a scientific and methodological approach to identifying contradictions between the state of cities' economic security, the existing potential of spatial development, and the level of implementation of security-oriented goals of sustainable development. The approach is based on the use of indicator and functional analysis to assess the region's economic security, integrated assessment of interdependent indicators of spatial development, and the interrelationship of cities' economic security components.

The author summarized the approaches to analyzing and evaluating factors affecting the cities' economic security and proposed a structural and functional

approach to identifying potential and potentially dangerous impacts, risks, and threats as a fundamental element of forming a city's economic security system. It also concluded that threats, risks, threats in the cities' development differ by the probability of occurrence and may have positive, adverse, neutral effects on economic security. The allocation of objective and subjective factors of influence at the national, regional, and local levels is only conditional (for example, considering the corruption component, shadow capital turnover, opportunities spanning budgets, transparency of investments, others).

The author proved the expediency of introducing the state of households' economic security, which is the primary link of the economy, as a key indicator for assessing economic security at the national, regional, and city levels. The calculations showed that the current model of economic development of Ukraine does not provide the desired parameters of human development and is not supplemented by an improvement in the economic condition of households. Thus, issues of economic security of urban development in Ukraine are exacerbated.

The author has developed the scientific and methodological approach to forming informational and analytical tools to evaluate local governments' effectiveness, openness, and transparency. This approach's practical implementation makes it possible to determine priorities and measures to identify problems, ensure countering the emergence of real threats, and their neutralization to ensure national economic security. All that helps establish the general patterns of development of the city's economy and form a single concept to ensure its economic security.

The author reviewed the existing concepts, strategies, programs, and plans of economic and social development of Ukrainian cities, taking into account the specifics and dynamics of demographic, socio-economic processes, self-sufficiency of their development; methods, and forms flexibility of development management and their adequacy to change the strength and vector of influence of external and internal conditions and development factors.

The author proved that the state of the cities' economic security, resilience, and functioning stability is determined by the formation and effectiveness of the

existing organizational and economic mechanism. The author has developed a conceptual approach to creating a system of organizational and economic security of the city, which should be: integrated into the national management system; taking into account the current regulatory and legal support for the functioning of cities; to ensure, in general, security-oriented cities' sustainable development of different ranks; taking into account the local uniqueness of existing conditions, resources, peculiarities, specific characteristics.

In Thesis, the author proposed a scheme that can gradually ensure the economic security of the city with identification processes that affect their safety and related guidelines, instruments, activities, tools. All that allows us to identify the necessary instrumentary for identifying risks and threats in the cities' economic development.

The author justified the directions of forming the relevant economic policy and the directions of governance for state authorities and local government entities to ensure the cities' economic security.

The author proved that implementing a security-oriented model of sustainable urban development requires the implementation of such mechanisms that ensure openness, transparency, accessibility of information. These mechanisms create the conditions for increasing the competitiveness of cities. The author proposed a matrix of identification of risks and threats in ensuring their competitiveness, which allows determining the prerequisites for cities' economic security and the possibility of implementing security-oriented goals of sustainable development of the cities in Ukraine. The analytical data presented in the Thesis provide the possibility to determine the effectiveness of cities' local government entities and form proposals of priority areas for its improvement.

The author substantiated the directions of forming the innovation-investment model of development of the city economy integrated into the national economy and proposed tools for mobilization and concentration of material, financial, labor, intellectual resources, and their rational and efficient use. These tools make it

possible to ensure cities' economic security and prevent the formation of economic, environmental, and social risks.

The author proved expediency of the broad implementation of the project approach's methodology in the current city management system and its application algorithm.

The author systematized the principles of cooperation with private entities, directions for intensifying public-private partnerships at the city level and the regional level, and tools to stimulate small and medium enterprise development.

The author provided argumentation for the expediency of combining the concept of Smart-city development and the cities' economic security according to the criteria of innovation and economic security, requiring implementing new development models of the modern city. The structuring of institutional, social, economic, technological, and other factors for forming the optimal Smart-city development model has created the basis for the transition on this basis to the model of integrated management of cities' development.

The author investigated that ecologically balanced practice of development different countries in the world allows forming several essential principles, which compliance promotes not only transition to principles of the ecologisation of economic activity of business entities; but also, organization principles definition of ecological and economic activities at the level of country, regions, cities, territorial communities. These principles (assessment, prevention), caution, responsibility, forced restrictions, others) should be taken into account when developing strategies for the development of settlements, taking into account their economic and natural resource characteristics and the environmental situation. The "GREEN CITY ACTION PLAN" project model meets these requirements.

The results received in this work made it possible to: evaluate the effectiveness of local governments; identify priorities and measures for identified problems; to counteract the emergence of real threats and their neutralization in order to ensure the economic security of the national economy; to form a system of regular procedures for identifying negative factors (risks) in specific conditions; to narrow

the possibility of unaccounted opportunities implication and to move to the planned means and measures development of negative impacts anticipation and mitigation on the economic security of the city as a complex socio-economic system, ensuring the implementation of the security-oriented sustainable development model.

Key words: city, security, economic security of the city, economic and organizational support, national economy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Komelina O.V., Pluzhnyk A.V. The economic security of households at national economy level. *Управління та адміністрування в національній економіці : інформаційно-аналітичний аспект : [колективна монографія] / за ред. д.е.н., проф. Комеліної О.В. Полтава, А.Ф. Пусан, 2016. С. 239 – 245. Особистий внесок автора: проаналізовано сучасні зарубіжні та вітчизняні методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки країн.*

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. Pluzhnyk A. The sustainable development of modern cities in national economy system under conditions of globalization: security aspect. *Economics And Region*. № 2 (77). 2020. P. 25-31.

3. Плужник А. В. Моніторинг у системі забезпечення економічної безпеки міста. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Сер.: Економічні науки.– 2012. – № 1 (52). – С. 75-77.

4. Плужник А.В. Система факторів та чинників економічної безпеки міста. *Вісник Одеського національного університету*. 2013. Том18. Випуск 4. С. 53 - 57.

5. Плужник А.В. Засади формування комплексної системи економічної безпеки міста. *Кримський економічний вісник*. Видавничий дім «Гельветика» (Херсон). 2013. № 6 (7), грудень. С. 93 - 97.

6. Плужник А.В., Корсунська М.Ю. Формування системи управління ризиками та загрозами економічної безпеки міста. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2015. Випуск № 5 (24). Т. 4. С. 106 - 109. (Index Copernicus).

Особистий внесок автора: розроблено матрицю ризиків та їх наслідків для економічної безпеки міста, ідентифіковано фактори, що впливають на формування системи управління ризиками.

7. Плужник А.В. Механізм бюджетного забезпечення міст в умовах децентралізації. *Збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України»*. Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. № 42015. С. 8-13. (Index Copernicus)

8. Komelina O.V., Pluzhnyk A.V. Economic insecurity of households as a key indicator in estimating economic security of the country, region, city. *Economics And Region*. № 94 (53). 2015. P. 86-91.

Особистий внесок автора: доведено важливість і необхідність пошуку альтернативних методів оцінювання економічної безпеки економіки країни, проаналізовано сучасні закордонні методичні підходи до оцінювання економічної безпеки країни, регіону, міст з позиції економічної незахищеності домогосподарств.

Публікації у міжнародних фахових виданнях

9. Komelina O., Miniailenko I., Komelina A., Pluzhnyk A. Methodical and Practical Aspects of the Spatial Development of Ukrainian Regions, Based on Smart-specializations. *Advances in Economics, Business and Management Research*. Proceedings of the 2019 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019). *Особистий внесок автора: досліджено механізм державно-приватного партнерства з урахуванням особливостей ресурсного забезпечення території.*

10. Pluzhnyk A., Korsunsk M. Defining and measuring economic security (economic insecurity) – new approaches for Ukraine. *Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. Journal Association*. SEPIKE, 2016 P.138-140. (Index Copernicus).

11. Плужник А.В. Формування системи забезпечення економічної безпеки міста. *Международный научный журнал «ScienceRise»*. Вып. № 3 (12). Т. 7. 2015. С. 47-50.

12. Плужник А.В. Альтернативний підхід до вимірювання економічної безпеки (національної економіки, регіону, міста). *Economics, management, law: problems and prospects: Collection of scientific articles*. Vol. 1. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2015. 368 p.

13. Плужник А.В. Монетарні важелі національної безпеки в умовах глобалізації / А.В. Плужник, Л.М. Титаренко, О.В. Марчишинець. *Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles*. – Al Ghurair Printing and Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. 404 p. P. 195 -198.

Особистий внесок автора: досліджено вплив монетарних важелів на формування національної безпеки держави.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

14. Плужник А.В. Організаційні засади моніторингу безпеки економічного розвитку міст. *Реформування економічної системи країни: теоретичні та практичні аспекти* : матер. економ.і наук. Інтернет-конференції. Тернопіль, 2012. С. 25-26.

15. Плужник А.В. Забезпечення економічної безпеки міст шляхом регулювання ринку землі. *Сучасна економічна наука: теорія і практика* : матер. всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції, 15–16 листопада 2012 р. Полтава: ПолтНТУ, 2012. С. 327-329.

16. Плужник А.В. Інформаційна безпека економіки міста в умовах глобалізації та науково-технічного прогресу. *Materials of the VIII International*

research and practice conference «Scientific and technical progress of the XXI century», 15 – 17 December 2012. Cientific journal «Aspect», Donetsk, 2012. С. 50 - 52.

17. Плужник А.В., Титаренко Л.М. Інноваційна спрямованість іноземних інвестицій як фактор підвищення рівня фінансової безпеки держави. *Фінансова безпека в системі забезпечення національних інтересів: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 – 19 квітня 2012 р. Полтава, ПолтНТУ, 2012. С. 184-186.

Особистий внесок автора: розкрито вплив іноземних інвестицій на фінансову безпеку держави.

18. Плужник А.В. Формування механізму забезпечення економічної безпеки міста. *Теорія і практика наукових досліджень*: матеріали XXII Всеукр. Інтернет-конференції, 25–26 грудня м. Тернопіль. Тернопіль: Тайп, 2012. С. 74-76.

19. Плужник А.В. Місто – складний соціально-економічний об'єкт у системі забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки України*: матер. XXVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2–3 серпня 2013 року. Львів: ЛЕФ, 2013. С. 10 - 13.

20. Плужник А.В. Класифікація міст України при забезпеченні економічної безпеки розвитку міст. *Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпропетровськ, 13–14 вересня 2013 р. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2013. С.15-18.

21. Плужник А.В. Інноваційний підхід щодо виявлення ризиків та загроз економічного розвитку міст. Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 13 – 14 вересня 2013 р. Національний гірничий університет. Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 50-53.

22. Плужник А.В. Роль економічної безпеки в соціально-економічному розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Інновації та традиції*

у сучасній науковій думці: збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 15 – 17 серпня 2013 року, м. Київ. С. 59-63.

23. Плужник А.В. Організаційні засади системи економічної безпеки міст. *Шляхи стабілізації економічного стану в країнах СНД*: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 6 – 7 вересня 2013 р./ ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». О.: ЦЕДР, 2013. С 41-45.

24. Плужник А.В. Вплив глобалізації на розвиток економіки міста та забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. м. Сімферополь, 16 – 17 серпня 2013 року. Сімферополь: НО «Economics», 2013. С.18-22.

25. Плужник А.В. Принципи визначення ризиків та загроз при вимірюванні економічної безпеки. *Promising problems of economics and management: Collection of scientific articles*. Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2015500 p. P. 369-372.

26. Плужник А.В. Домогосподарство як складова оцінки економічної безпеки. *Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles*. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2015244 pP. 30-33.

27. Комеліна О.В., Бондар О.А., Самойленко І.О., Плужник А.В. Бенчмаркінг енергоефективності як багатоцільовий інструмент «розумної» адаптації бізнесу до вимог сталого розвитку. *II Міжнародна українсько-азербайджанська конференція «BUILDING INNOVATIONS – 2019»*: збірник наукових праць, Полтава, 23 – 24 травня 2019 року. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 634 с. С. 499-502.

Особистий внесок автора: досліджено особливості застосування інструментів «розумної» адаптації бізнесу до вимог сталого розвитку.

28. Комеліна О.В., Плужник А.В., Корсунська М.Ю. Європейські принципи розвитку міст за моделлю «GREEN CITY ACTION PLAN». *Еко*

Форум – 2019 : збірник тез доповідей III спеціалізованого міжнародного Запорізького екологічного форуму, 29 – 31 травня 2019 р. / Запорізька міська рада, Запорізька торгово-промислова палата. Запоріжжя: Запорізька торгово-промислова палата, 2019. 262 с. С. 216- 218.

Особистий внесок автора: розкрито сутність моделі «Green City».

29. Плужник А.В. Нові механізми забезпечення економічної безпеки міста на засадах смарт-спеціалізації. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*, 30 – 31 жовтня 2019 р. Полтава: ФОП Пусан А.Ф., 2019. 194 с. С. 75-76.

30. Плужник А.В. Управління проектами у системі забезпечення реалізації національних пріоритетів соціально-економічного розвитку. *Європейська проектна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 29–30 травня 2020 р. / за ред. О. Гури, В. Меняйло. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 216 с. С. 149-151.

31. Pluzhnik A. Sustainable development cities imperatives in the 21st century global challenges system (security aspect). *The 18th international conference information technologies and management*. April 23–24, 2020. ISMA University of Applied Science. Riga, Latvia. P. 133-134.

ЗМІСТ

ВСТУП		22
РОЗДІЛ 1	НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ	
	ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
	ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТ В УКРАЇНІ	32
1.1	Економічна безпека міста в системі забезпечення безпеки національної економіки	32
1.2	Концептуальні підходи до формування комплексної системи економічної безпеки міст	46
1.3	Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки міста у системі безпекоорієнтованих цілей та пріоритетів сталого розвитку	57
	Висновки до першого розділу	57
	Список використаних джерел	77
РОЗДІЛ 2	НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
	МОНІТОРИНГУ ТА ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	
	МІСТ	86
2.1	Структурування складових оцінювання економічної безпеки міст та її організаційно-економічного забезпечення	86
2.2	Методичні підходи до діагностування економічної безпеки міста з урахуванням зарубіжного досвіду	102
2.3	Науково-методичний підхід до моніторингу забезпечення економічної безпеки міст України у системі вимог безпекоорієнтованого сталого розвитку	120
	Висновки до другого розділу	140
	Список використаних джерел	142

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ МІСТА ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	150
3.1. Концептуальний підхід щодо формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста	150
3.2 Організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки сталого розвитку міст України (комплексний підхід)	160
3.3 Нові моделі безпекорієнтованого сталого розвитку міст та інструментарій їх реалізації у сучасних умовах	180
Висновки до третього розділу	199
Список використаних джерел	201
ВИСНОВКИ	207
ДОДАТКИ	209

ВСТУП

Актуальність теми. За прогнозами ООН, до 2050 р. майже 70 % населення планети мешкатиме у містах, а урбанізація перетвориться на одну з найбільш радикальних тенденцій XXI століття. Сучасні мегаполіси охоплюють більше 40 % світового населення й утворюють близько 60 % світового ВВП. Отже, у національній економіці країн світу міста перетворюються на визначальну складову забезпечення економічної безпеки національної економіки та є міцно інтегрованими у світові глобалізаційні процеси. Такі зміни призвели до подальшої концентрації виробництва у містах, виникнення загрозливих тенденцій у формуванні міського середовища, його соціальної та екологічної складових, поглиблення проблем сталого розвитку країн і регіонів насамперед у питаннях, що стосуються забезпечення населення доступним житлом, наявності, сучасності та безпечної діяльності інфраструктури, надання основних послуг, продовольчої безпеки, охорони здоров'я, освіти, гідної роботи, екологічної безпеки й природних ресурсів тощо. За таких умов місто як об'єкт економічної безпеки національної економіки потребує розроблення нової концепції формування його організаційно-економічного забезпечення у системі безпекоорієнтованих цілей та пріоритетів сталого розвитку з урахуванням світових і національних викликів.

Проблемам економічної безпеки національної економіки та її складових у науковій літературі приділено достатньо уваги. Зважаючи на специфіку забезпечення економічної безпеки міста й високий рівень його інтегрування в економіку країни, важливо врахувати існуючі наукові підходи щодо дослідження економічної безпеки на національному рівні (В. Геєць, О. Барановський, В. Білоус, І. Бінько, З. Варналій, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, О. Комеліна, В. Маргасова, В. Мунтіян, Н. Нижник, С. Онищенко, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, О. Парубець,

К. Петрова, С. Пирожков, В. Сенчагов, Г. Ситник, А. Сухоруков, І. Червяков, В. Шлемко та інші) й рівні регіону (Т. Агапова, А. Татаркіна, П. Беленький, В. Войцеховський, З. Герасимчук, С. Злупко, Б. Данилишин, Є. Бойко, М. Долішній, М. Козоріз, В. Онищенко, А. Кукліна, Я. Побурко, О. Ральчук, О. Хомра, Л. Семів, А. Федорищева та інші). Специфіку дослідження економічної безпеки міста представлено у роботах Т. Заяць, Ю. Романовської, Т. Клебанової та ін. У працях зарубіжних учених питання економічної безпеки міст здебільшого розглядаються у поєднанні економічних і соціальних процесів (W. Bossert, C. D'Ambrosio, K. Clark, J. Ghislandi, F. Guvenen, F. Karahan, S. Ozkan, J. Song, J. Hacker, G.A. Huber, P. Rehm, M. Schlesinger, R. Valletta, D. Kahneman, L. Osberg, A. Sharpe, N. Rohde, K.K. Tang, D.S. Prasada Rao, B. Western, D. Bloome, B. Sosnaud, L. Tach, Portney E. Kent, A. Caragliu, Bo C. Del, P. Nijkamp та інші). Але в умовах переходу міст на модель сталого розвитку й появи новітніх загрозливих тенденцій їх функціонування вагомий науковий доробок учених потребує перегляду та модифікації засад формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» у процесі виконання держбюджетних тем: «Економічна ефективність та соціальна стабільність розвитку регіонів у системі забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0112U001461), де автором досліджено зміст економічної безпеки міста, сформульовано поняття комплексної системи забезпечення економічної безпеки міста, її мету, принципи, суб'єктність, об'єктність, елементи, функції, обґрунтовано напрями вдосконалення організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст в Україні; «Методологічні засади забезпечення соціально-економічної безпеки регіону» (номер держреєстрації 0118U001096), де автором досліджено місто як підсистему регіону та країни, яка має свої специфічні властивості, особливості

формування джерел ресурсного забезпечення, що визначають параметри стану економічної безпеки, визначено напрями вдосконалення нормативно-правової бази функціонування міста у системі пріоритетів сталого розвитку.

Крім того, у рамках науково-дослідної теми «Адаптація системи управління до викликів середовища» (номер державної реєстрації 0116U002880) кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» розроблено організаційні засади моніторингу економічної безпеки розвитку міст, а також запропоновано методичні підходи до формування інформаційно-аналітичної системи моніторингу міста як складної підсистеми національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в поглибленні теоретичних засад, удосконаленні методичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст України в умовах сталого розвитку.

Згідно з поставленою метою у дисертаційній роботі визначені й розв'язані такі завдання:

розкрити особливості формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста у сучасних умовах;

визначити системні характеристики економічної безпеки міст і структуру її формування;

узагальнити та систематизувати сучасні зарубіжні підходи до забезпечення економічної безпеки міста у системі пріоритетів його сталого розвитку;

схарактеризувати функціональні характеристики економічної безпеки міста й здійснити класифікацію ризиків і загроз реалізації моделі сталого розвитку міста;

запропонувати методичні підходи до оцінювання економічної безпеки міста з урахуванням зарубіжного досвіду;

обґрунтувати науково-методичні підходи до здійснення моніторингу забезпечення економічної безпеки міст;

розробити концептуальний підхід до управління розвитком міст та реалізації безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку;

обґрунтувати напрями вдосконалення механізму організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст України в умовах сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки міст.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи й практичні аспекти формування організаційно-економічних засад забезпечення економічної безпеки міст в умовах сталого розвитку України.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження стали фундаментальні положення сучасної методології досліджень, економічної теорії, безпекознавства, глобальної, національної та регіональної економіки.

У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, а саме: *теоретичного узагальнення, наукової абстракції та системного аналізу* (при дослідженні теоретичних засад формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста); *економіко-статистичний і графічний* (для виявлення загрозливих тенденцій у розвитку міст України й оцінювання стану їх економічної безпеки); *порівняльного аналізу* (для уточнення критеріїв класифікації міст за рівнем їх розвитку та характером прояву загроз і ризиків, систематизації даних); *кореляційно-регресійного аналізу* (при встановленні залежності між рівнем економічної безпеки міста та її складовими); *економіко-математичного моделювання й інтегрального оцінювання* (щодо розрахунку інтегральної оцінки економічної безпеки на прикладі міст); *компаративний аналіз* (при виявленні переваг та обмежень індикаторів для оцінювання економічної безпеки регіону), *стратегічного й проектного аналізу* (для обґрунтування нових моделей розвитку міст у сучасних умовах).

Інформаційну базу дослідження складають закони України й нормативно-правові акти з питань соціально-економічного розвитку міст в умовах проведення реформи децентралізації, сталого розвитку, Державна стратегія регіонального розвитку, стратегії розвитку областей України на період до 2027 року, міжнародні угоди між Україною та ЄС, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, монографічні видання, довідкові й аналітичні матеріали міжнародних інституцій і ООН, ресурси мережі Інтернет, власні розрахунки.

Наукова новизна отриманих результатів. Основний науковий результат полягає у розробленні пропозицій щодо оновлення організаційно-економічних механізмів та інструментарію забезпечення економічної безпеки міст в умовах реалізації сталого розвитку в Україні.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в такому:

удосконалено:

науково-методичний підхід щодо дослідження економічної безпеки міста як складової регіону й країни, де його стан, стійкість та стабільність функціонування визначаються сформованістю й результативністю діючого організаційно-економічного механізму, що водночас має забезпечити економічну, соціальну, екологічну результативність реалізації безпекоорієнтованих цілей та пріоритетів сталого розвитку міста;

науково-методичний підхід щодо оцінювання економічної безпеки міста як соціально-економічного ядра регіонального, національного, глобального простору, що, на відміну від існуючих підходів, має інтегрований вплив на розвиток регіону, країни у цілому; базується на принципах побудови організаційно-економічної моделі забезпечення сталого розвитку міста з урахуванням безпекових аспектів (економічних, демографічних, соціальних, екологічних тощо), статусу міст, результативності організаційних й економічних заходів за критеріями вразливості верств населення та домогосподарств, які перебувають у складних життєвих обставинах; можливості соціальної підтримки та надання соціальних послуг вразливим

верствам населення, а також сприятливого міського середовища для переходу на інноваційний шлях розвитку на основі задіяння наявного потенціалу людських ресурсів міста;

науково-методичний підхід до визначення протиріч між станом економічної безпеки міст, наявним потенціалом просторового розвитку та рівнем реалізації безпекоорієнтованих цілей і пріоритетів сталого розвитку, в основу якого покладено використання індикаторного й функціонального аналізу для оцінювання економічної безпеки регіону, інтегрального оцінювання взаємозалежних показників просторового розвитку та взаємозв'язків складових економічної безпеки міст. Запропонований інформаційно-аналітичний інструментарій дозволяє оцінювати результативність, відкритість і прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, визначати пріоритети та заходи щодо виявлених проблем, забезпечувати протидію виникненню реальних загроз і їх нейтралізацію з метою забезпечення економічної безпеки національної економіки;

концептуальний підхід до формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста та методології реалізації проектного підходу в діючій системі управління міста як складної соціально-економічної системи, що, на відміну від існуючих підходів, урахує європейський досвід; містить чітко визначений алгоритм дій; обґрунтовані принципи співпраці з приватним бізнесом; напрями активізації розвитку державно-приватного партнерства як на рівні міста, так і на рівні регіону; а також інструменти стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва;

дістало подальшого розвитку:

підходи до організації моніторингу економічної безпеки міст і реалізації цілей сталого розвитку з урахуванням особливостей збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства та держави; тенденцій розвитку домогосподарств і ризиків їх функціонування під впливом чинників інфляції, зміни політичної ситуації, безробіття, розвитку тіньової

економіка тощо; підходи до визначення самооцінки домогосподарств з питань економічної безпеки їх функціонування та інтегрального підходу до їх стану на основі існуючих статистичних спостережень;

напрями формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки міст, інтегрованої у національну економіку, а також запропоновані інструменти мобілізації й концентрації матеріальних, фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів, їх раціонального й ефективного використання дають змогу забезпечити економічну безпеку міст та попередити формування економічних і соціальних ризиків. Це створює основу для поєднання концепції розвитку Smart-city та економічної безпеки міста за критеріями інноваційності й економічної безпеки, Smart-адаптації бізнесу, моделі «GREEN CITY» тощо, де головними інструментами реалізації є стратегічне планування, довго- та короткострокове прогнозування, проектування, бенчмаркінг.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність розробок автора полягає в тому, що вони є достатньо обґрунтованими, ураховують кращий світовий досвід. Розроблені теоретичні положення й методичні підходи можуть бути використані для забезпечення безпекоорієнтованого сталого розвитку міст, регіонів, країни, в аналітичній і прогностичній роботі органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, а також при формуванні державних, регіональних, місцевих стратегій сталого розвитку територій і програм їх реалізації.

Департаментом соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації схвалено науково-методичний підхід до оцінювання економічної безпеки міста як соціально-економічного ядра регіону та пропозиції щодо формування нової організаційно-управлінської моделі забезпечення розвитку міста з урахуванням безпекових аспектів (економічних, демографічних, соціальних) (лист 05.2-43/7154 від 19.08.2020); Департаментом економічного розвитку, торгівлі та інвестицій Полтавської обласної державної адміністрації зазначено важливість практичних

результатів автора стосовно координації діяльності міськвиконкомів з урахуванням створення територіальних громад Полтавської області, а також застосування проектного підходу та методології його реалізації на прикладі м. Полтава як складної соціально-економічної системи, що враховує європейський досвід (лист № 02.1-17/2750 від 18.08.2020); Полтавським обласним центром зайнятості Державної служби зайнятості України позитивно оцінено пропозиції автора щодо здійснення моніторингу й організації статистичних спостережень безпекової складової національної економіки; дослідження особливостей розвитку домогосподарств та ризиків їх функціонування (16/17/2196-20 від 18.08.2020); Управлінням адміністративних послуг Полтавської міської ради (лист № 01-14-02-11/215 від 19.08.2020, лист № 03.1-07/3087 від 28.12.2015) підтримано пропозиції автора стосовно розвитку інфраструктури, підтримки підприємництва, спрямовані на подолання адміністративних і економічних бар'єрів розвитку бізнесу та бізнес-об'єднань в умовах діджиталізації економіки, забезпечення якості адміністративних послуг з дотриманням принципів їх надання (відкритість, прозорість, запобігання корупційним діям, усунення посередницьких послуг; вільний доступ суб'єктів підприємництва до інформації тощо).

Наукові розробки автора використовуються у навчальному процесі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» при викладанні дисциплін «Інноваційна економіка й інноваційна політика», «Реінжиніринг бізнес-процесів», «Стратегічне управління», «Управління проектами» (довідка № 71-9-2785 від 31.12.2020). Розроблені в дисертації підходи й рекомендації становлять методичну основу оцінювання результативності сформованої системи забезпечення економічної безпеки міст та національної економіки, управління сталим розвитком міст України на інноваційній основі й обґрунтування відповідних напрямів її вдосконалення. Практична цінність пропонованих проектних методів управління на рівні міст під час реалізації проектів сталого розвитку підтверджується одержаними

автором міжнародними сертифікатами («PROFESSIONAL AGILE LEADERSHIP», CERTIFICATE ID: 529973, May 2, 2020; «Certified SAFe5 Release Train Engineer», May 27, 2020; CERTIFICATE ID: 86147411-3857; «Certified SAFe5 Program Consultant», CERTIFICATE ID: 86668665-9903, JUNE 19, 2020; «PROFESSIONAL AGILE LEADERSHIP – EVIDENCE-BASED MANAGEMENT», CERTIFICATE ID: 621871 January 9, 2021) та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому розроблено нові теоретичні положення, методологічні підходи й практичні рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки міст та їх переходу до безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Внесок автора, викладений у наукових працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційної роботи пройшли апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зокрема, матеріали досліджень було представлено на всеукраїнських науково-практичних конференціях «Реформування економічної системи країни: теоретичні та практичні аспекти» (Тернопіль, 2012), «Сучасна економічна наука: теорія і практика» (Полтава, 2012), «Теорія і практика наукових досліджень» (Тернопіль, 2012), «Запорізький екологічний форум «Еко Форум – 2019», а також на міжнародних науково-практичних конференціях «Науково-технічний прогрес у XXI столітті» (Донецьк, 2012), «Фінансова безпека в системі забезпечення національних інтересів: проблеми та перспективи» (Полтава, 2012), «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки України» (Львів, 2013), «Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи» (Дніпропетровськ, 2013), «Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн» (Дніпропетровськ, 2013), «Інновації та традиції у сучасній науковій думці» (Київ, 2013), «Шляхи стабілізації економічного стану в країнах СНД» (Одеса, 2013), «Актуальні

проблеми теорії та практики менеджменту» (Сімферополь, 2013), «Promising problems of economics and management» (Montreal, Canada, 2015), «Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment» (Lisbon, Portugal, 2015), «BUILDING INNOVATIONS – 2019» (Полтава, 2019), «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції» (Полтава, 2019), «Європейська проектна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Запоріжжя, 2020), «The 18th international conference information technologies and management» (Riga, Latvia, 2020).

Публікації. Основні наукові положення й результати досліджень за темою дисертації опубліковано в 31-ій науковій праці, серед котрих одна колективна монографія, 7 статей у фахових наукових виданнях України, з яких 2 статті у виданнях, котрі входять до міжнародних наукометричних баз, 5 статей опубліковано у наукових періодичних виданнях інших держав, 18 тез у матеріалах усеукраїнських та міжнародних наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 8,1 друк. арк., з котрих 6,5 друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 225 сторінок комп'ютерного тексту, що містить 15 рисунків та 12 таблиць, з яких повну сторінку займають 2 рисунки і 5 таблиць, 10 додатків. Список використаних джерел містить 178 найменувань.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна безпека міста в системі забезпечення безпеки національної економіки

В умовах глобалізації економіки світу сучасні міста розглядають як фундаментальні соціально-економічні утворення для розвитку економіки, а також території, де формується та концентрується промисловий і науковий потенціал національної економіки країни, впроваджуються новітні технології, реалізуються інвестиційні проекти, здійснюються інновації, формуються нові стандарти соціального розвитку та якісного життя населення країни. Водночас сучасне місто є системним результатом урбанізації, воно бере найактивнішу участь у глобальних економічних процесах, виступає основною просторовою формою існування соціуму.

У світовій і вітчизняній літературі, присвяченій різноманітній проблематиці розвитку міст, немає загальноприйнятого підходу до визначення цього поняття. Узагальнення наукових праць економістів, демографів, соціологів та інших учених дає змогу згрупувати підходи до визначення поняття «місто» за такими функціональними аспектами:

економічний: місто – це перш за все населений пункт, більшість жителів якого не пов'язана професійно із сільськогосподарською діяльністю;

просторовий: місто асоціюється з тією територією, де зосереджуються населення, житло, інфраструктура (як частина простору, де перетинаються дороги, комунікації тощо), соціальні інститути;

соціальний: «міський спосіб життя» як результат впливу процесів урбанізації та головна ознака міського поселення [1].

Еволюція економічного змісту поняття «місто» пов'язана з науковими працями М. Вебера, котрий підкреслював економічну функцію міст («поселення, в якому діє ринок») [1]; у роботах А. Лефевра сформульована теорія простору («виробництво простору») та розглянуто процес виробництва і процес відтворення соціальних відносин [2]; М. Кастельс, один із засновників теорії нової соціології міста, прихильник ідей К. Маркса, вважав основною функцією міста економічну, визначаючи його як економічне утворення, та підкреслював особливу роль держави в регулюванні функціонування міста [3].

Завданнями сучасної економічної науки є обґрунтування теоретико-методологічної основи для розроблення нових моделей, стратегій розвитку міст у постіндустріальному суспільстві, спрямованих на забезпечення високого рівня життя та комфортного середовища для міського населення. Аналіз існуючих міждисциплінарних концепцій (соціологічних, демографічних, філософських, урбаністичних, соціальних, економічних, соціокультурних, індустріальних тощо) щодо розвитку міст дає змогу виявити декілька значних етапів розвитку їх формування, починаючи від концепцій К. Маркса, А. Лефевра, М. Вебера до постіндустріальних концепцій таких науковців, як: Р. Парк, Д. Джекобс, Я. Гейл, Л. Гемзо, К. Хплинен, Ч. Лендрі, Р. Флорида, Т. Кларк та інші [4 - 9].

У середині ХХ століття відбувається зміна парадигми побудови постіндустріального міста, його цілей і пріоритетів економічного, соціального, культурного, екологічного, просторового розвитку, але не змінюється основна глобальна функція міст як драйверів соціально-економічного розвитку світової економіка, країн, регіонів. Здійснюється перегляд американських, європейських, пострадянських теоретичних концепцій розвитку міст з позицій якості міського середовища, нових ресурсів у розвитку міст, ролі міст та їх населення у формуванні інноваційного й креативного потенціалу розвитку територій, а також так званого «креативного класу», креативних лідерських центрів [7 - 9].

Отже, на початок ХХІ століття формується новий підхід до розвитку

міських систем, що базується на практичному досвіді США та країн ЄС. Цінність цих підходів для розуміння проблематики розвитку українських міст полягає у такому: по-перше, місто є територією концентрації креативного потенціалу його розвитку, що вимагатиме перегляду соціально-економічної стратегії розвитку, а по-друге, посилюються вимоги до перегляду ресурсного забезпечення та більш якісного задоволення потреб населення міст.

Також поглиблюються проблеми подальшого економічного розвитку міських систем, формування їх соціокультурного середовища, підвищення якості життя населення міст, розвитку інтелектуального потенціалу, перетворення міст на креативне середовище для економічного розвитку. У той же час формується розуміння безпекової складової функціонування міських систем, де концентрується значна частина населення розвинених країн світу.

Узагальнення й систематизація підходів до визначення міста українськими та зарубіжними науковцями за економічними, демографічними, соціальними, територіальними, просторовими й іншими підходами з урахуванням обраного об'єкта та предмета дослідження дають змогу виділити ключові з них, що мають створити певний теоретичний каркас дослідження організаційно-економічної системи забезпечення економічної безпеки розвитку сучасного міста.

Узагальнення існуючих підходів до тлумачення сутності міста як об'єкта дослідження дозволило виявити їх особливості (додаток А). Більшість сучасних дослідників суттєво розширюють визначення поняття міста, тим самим надмірно ускладнюючи його, пристосовуючи до конкретних завдань досліджень. Проте об'єктивно доцільним є лаконічне визначення: місто – складна соціально-економічна інституціональна система, що має законодавчо закріплений статус, територіальне розташування з визначеними кордонами, до якого, крім природного й матеріально-речового компонентів, входять населення, виробництво і споживання матеріальних благ; характеризується особливостями форм суспільного існування на урбанізованих територіях у єдності з природними умовами та ціннісною орієнтацією соціуму; відносно

відкрита система, складне соціально-економічне утворення, яке містить взаємопов'язані об'єкти, що взаємодіють з ендегенним і екзогенним середовищем, спричиняють інтеграційні й інноваційні взаємозв'язки між собою та іншими подібними системами.

Важливими параметрами оцінювання міста є:

людність, що дає змогу з економічних і демографічних позицій аналізувати процес відтворення, репродукції людності, процеси народження, старіння, смертності, зміни генерацій (поколінь), визначають демографічний та економічний потенціал міст;

якість життя населення – оціночна категорія, що дає змогу визначити рівень наявних і спожитих матеріальних благ, можливості задоволення соціально-культурних потреб, стан здоров'я та тривалість життя, доступність послуг, безпечність середовища та психологічний комфорт існування;

рівень життя населення – кількісно-якісний склад споживання товарів, робіт і послуг, наявність умов і показників життя людей на певній території, що дозволяє визначити стан задоволення потреб людини.

Місто, маючи схожі ознаки з корпораціями, регіонами, країнами, іншими соціально-економічними утвореннями, все ж таки суттєво відрізняється від них і тому потребує окремого економічного напрямку дослідження, де безпековий аспект в умовах нестійкої динаміки розвитку України та невизначеності середовища стає все більш актуальним. Крім цього, слід ураховувати нові тенденції як у розвитку міст, так і системі управління з метою забезпечення його сталого розвитку, які потребують перш за все втілення нових методологічних підходів до вивчення суспільних, демографічних, екологічних, соціальних, економічних, культурних та інших процесів, тенденцій інвестиційного, інноваційного, техніко-технологічного, енергоефективного, інфраструктурного, архітектурного, просторового розвитку тощо.

У контексті забезпечення економічної безпеки міст України необхідним постає питання їх класифікації з позицій досліджуваної проблематики. У

цілому, проблематика визначення і класифікації міст України в науковій літературі широко обговорювалася у другій половині ХХ століття, але й до сьогодні однозначності в цьому питанні немає навіть у нормативно-правових документах.

Питанням класифікації міст приділяли увагу Е.Н. Перцик [10], Б. Хорев [11], І.М. Салій [12], Л.М. Корецький [13], Ю.І. Пітюренко [14], М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук [15], О.В. Бойко-Бойчук [16], В.М. Вакуленка, М.К. Орлатий [17] та інші вчені. Із сучасних позицій цікавою є типологія міст з метою оцінювання їх розвитку, запропонована Л.М. Корецьким. Він пропонує виділити типи міст: столиця; найбільші й великі багатофункціональні міста; промислові центри; міста, що виконують промислові та транспортні функції; транспортні центри; міста перехідного типу; господарські центри місцевого значення; оздоровчо-курортні центри [13, с. 9]. Ю.І. Пітюренко пропонує функціональну типологію міст з урахуванням умов їх перспективного розвитку за ознаками: величина міста, його народногосподарські функції, організуюче значення, величина зони впливу міста на навколишню територію, оцінка перспективних можливостей [14, с. 80 – 92] (додаток А) [11- 27]

В узагальненому вигляді класифікацію міст подано у додатку Б [25]. Класичні принципи побудови класифікації міст такі: чисельність населення; адміністративно-політичне значення міста; народногосподарське значення міста; місцеві, природні та історичні особливості [24]. Основними критеріями класифікації міст є: 1) величина (кількість жителів); 2) адміністративні функції; 3) специфічні функції. Більш широкий аналіз класифікаційних підходів представлений у роботах [25-27].

Відповідно до об'єкту та предмету дослідження важливою є класифікація міста за величиною населення: мегаполіси; міста мільйонники; великі міста (чисельність: 250 тис. - 1 млн. осіб.); середні міста (чисельність: 100 тис. - 250 тис. осіб.); невеликі міста (чисельність: 100 тис. - 50 тис. осіб.); малі міста (чисельність до 50 тис. жителів). В Україні до міст відносять ті

населені пункти, у котрих чисельність населення не менше 10 тис. мешканців (459 міст). Динаміка урбаністичної системи України наведена у додатку В.

За класифікатором об'єктів адміністративно-територіального устрою України виділяються такі міста: міста, що мають спеціальний статус, який визначається законами України, – столичні, в Україні (м. Київ та м. Сімферополь, що за юридичним статусом прирівнюються до областей); міста обласного підпорядкування – обласні центри – 24; міста обласного підпорядкування, що прирівнюються за юридичним статусом до району; міста районного підпорядкування – районні центри; міста районного підпорядкування – інші. Але такі класифікаційні підходи є занадто узагальненими і не відповідають потребам дослідження економічної безпеки міст [26 – 27].

З позицій економічної безпеки доцільно урахувати підходи до міст як складних систем та за їх функціональними характеристиками (моно-, полі- та багатофункціональних). При цьому, серед монофункціональних міст за їх економічною спеціалізацією важко досліджувати шахтарські; одногалузеві промислові; портові; транспортні; курортно-рекреаційні; культурні, транспортні, наукові, управлінські (організаційно-господарські); культурно-освітні тощо. Зазвичай міста є багатофункціональними, оскільки навіть наявність основної функції притягує до себе інші.

При дослідженні економічної безпеки міст доцільно застосовувати підхід, що дасть змогу максимальної вибірки з найбільш узагальненими однорідними економічними показниками. Така класифікація виявляється ускладненою через неоднорідність економічного розвитку і наявність кризових явищ в економіці, на які міста реагують різним спадом обсягів ВВП. Проте міста, що є основними наповнювачами державного бюджету, корелюються за показником кількості населення, що в них проживає. Але тут необхідно виокремити винятки, зокрема Київ, місто зі спеціальним статусом і найбільшим населенням до 3 млн осіб (станом на 01.07.2020 наявне населення складало понад 2,96 млн жителів, а постійне – 2,92 млн жителів),

не доцільно відносити до будь-яких груп через його особливий фінансово-господарський, соціально-економічний та адміністративний статус.

При проведенні подальших досліджень з економічної безпеки міст України вважаємо за доцільне використовувати підхід при класифікації міст, за яким її основу складатимуть 20 найбільших міст за чисельністю населення понад 200 тис. жителів та найбільшим внеском у формування ВВП. Окремо слід виділити дві групи міст з населенням від 50 до 200 тис. ос. і від 10 до 50 тис. ос. Особливу увагу в процесі дослідження необхідно приділити містам із населенням до 10 тис. жителів.

Зауважимо, що у сучасних умовах швидко змінюються як розуміння міста (зокрема, смарт-місто), так і стандарти забезпечення комфортності проживання населення у міських системах, що водночас мають забезпечувати безпеку їх функціонування. Економіка міста є багатоукладною, що супроводжується різноманітністю та неузгодженістю інтересів між бізнесом, населенням і владою щодо можливості багатоцільового використання території.

За таких умов потребують системного перегляду існуючі концепції, стратегії, програми та плани економічного і соціального розвитку міст з урахуванням специфіки й динамічності розгортання демографічних, соціально-економічних процесів та інших процесів, самодостатності їх розвитку; гнучкості методів і форм управління їх розвитком та їх адекватності щодо зміни сили й вектора впливу зовнішніх і внутрішніх умов та факторів розвитку (де місто водночас виступає як статичний і динамічний об'єкт); створення надійного інформаційно-аналітичного забезпечення і втілення нових методів проектного управління сталим розвитком міст.

Сучасні науковці виділяють шість основних концепцій міста: економічна; соціально-економічна; соціологічна; функціональна; екологічна; ресурсна. Найбільш відомою й поширеною є концепція, що містить чотири змінні: середовище (природу), населення, соціальну організацію і виробництво [28 - 29]. Її необхідно доповнити широким поняттям «ресурси»,

що дозволить комплексно сприймати ресурсний потенціал та динамічні можливості міста.

Однак певною мірою бракує концептуальних розробок, пов'язаних з безпековими проблемами розвитку сучасних міст, потребує подальшого дослідження організаційно-економічна система забезпечення їх безпеки. Така організаційно-економічна система має бути інтегрована у загальнонаціональну систему управління сталим розвитком населених пунктів з урахуванням нормативно-правового забезпечення їх функціонування, повинна забезпечувати у цілому сталий розвиток міст різного рангу. У той же час управління сталим розвитком конкретного міста має враховувати унікальність існуючих умов, ресурсів, особливостей, специфічних рис, навіть якщо мова йде про перехід на загальносвітову модель сталого розвитку.

Отже, сучасна парадигма управління розвитком міста в умовах багатоукладної економіки (де місто виступає як певна «корпорація») є за своїм змістом інтегрованою та має спиратися на:

загальнонаціональну концепцію комплексного управління сталим розвитком населених міст і регіонів, вагомою складовою якої є концепція управління міським будівництвом, що враховує суттєві зміни у сучасній структурі суб'єктів містобудівної діяльності та системі їх взаємовідносин і взаємозв'язків під впливом соціально-економічних, політико-правових, функціонально-територіальних, екологічних факторів та умов інвестиційного процесу. Мінливість і постійні коливання кон'юнктури житлового ринку (сукупності умов, що склалися на ринку в певний момент часу) впливають на реалізацію цілей, визначених у концепції розвитку міста, та використання його ресурсних можливостей чи обмежень, вимагають прийняття оперативних рішень у ході реалізації міських розвиткових проектів. Саме на це повинні бути орієнтовані сучасні методи містобудівного планування, що об'єктивно стають найважливішою складовою єдиного процесу прийняття управлінських рішень;

концепцію сталого розвитку міста, що має забезпечити баланс

довгострокових цілей сталого розвитку і короткострокових інтересів приватних суб'єктів господарювання (підприємств та домогосподарств), чутливо реагувати на зміну технологій, зовнішніх і внутрішніх економічних чинників, форм власності, множинність джерел інвестицій та дій незалежних інвесторів тощо.

За сучасних умов, коли прискорюється зміна умов розвитку сучасних міст, посилюється увага до необхідності розроблення концепції формування організаційно-економічного забезпечення безпечного розвитку міста. Не потребує додаткового обґрунтування теза, що безпека була та залишається однією з фундаментальних універсальних суспільних цінностей.

Безпека пов'язана зі станом існуванням різних об'єктів і суб'єктів, може проявлятися через досягнення їх внутрішньої стійкості й міцності щодо зовнішніх викликів у результаті поступового розвитку суспільства [27 - 35]. Коло об'єктів та суб'єктів безпеки з часом може змінюватися, як і особливості, характер та специфіка їхнього прояву на мікро-, мезо- й макрорівнях. Окремо досліджують об'єктно-видову безпеку на різних рівнях її виникнення (продовольча, економічна, соціальна, демографічна, інноваційна, інвестиційна тощо). Важливим є визначення безпеки (захищеності) конкретного об'єкта, котре тісно пов'язане зі встановленням критеріїв його оцінювання, поняттям небезпеки, що виникає за наявності загроз, прояв яких викликає зміни негативного характеру у стані й функціонуванні різних об'єктів та суб'єктів суспільного розвитку. Безпека будь-яких об'єктів і суб'єктів (систем, процесів тощо.) виникає за умови відсутності небезпек.

З категорією безпеки пов'язані ключові економічні категорії – безпека власності та безпека життя. Економічна безпека є фундаментальною основою категорії «економічна безпека об'єкта», сутність і зміст якої широко досліджується у різноманітних науках (економіка, соціологія, політологія, біологія та ін.) [29].

Актуалізація досліджень у галузі економічної безпеки з початку XXI століття супроводжувалася виокремленням поняття національної безпеки як

сукупності умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя й здоров'я всіх його громадян [27]. Особливості забезпечення економічної безпеки національної економіки та її основних об'єктів визначаються специфікою сформованої моделі функціонування економіки й адекватністю механізмів забезпечення її сталого розвитку, при цьому держава виступає основним гарантом безпеки індивіда, суб'єкта господарювання та суспільства в цілому.

Визначення змісту поняття «економічна безпека міста» у системі національної економіки потребує:

уточнення сутності об'єкта й виду економічної безпеки міста, що забезпечує розуміння проблеми формування надійної системи організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки національної економіки та напрямів її формування (захист від загроз і забезпечення безпеки) [28];

визначення підходів до оцінювання стану економічної безпеки міста з метою своєчасного виявлення загроз/небезпек, що формуються у внутрішньому й зовнішньому середовищі, попередити їхню реалізацію або уповільнити її та пом'якшити наслідки реалізації, що можливо за наявності відповідного ресурсного й організаційного забезпечення;

з'ясування особливостей прояву економічної безпеки міст в Україні як взаємопов'язаної цілісності об'єктів економічного і соціального призначення, що функціонують у межах їх території з урахуванням природно-ресурсної складової, призначеної для виробництва матеріальних благ, надання послуг.

Генезис розвитку міст у контексті сталого розвитку дає змогу визначити етапи усвідомлення людством безпекових аспектів у процесі їх розвитку [30 - 31]. Як головний акцент сталого розвитку міст виступає безпека людини на противагу державі, а відтак відповідне забезпечення безпеки розвитку міста має супроводжуватися розширенням прав людини з метою забезпечення її потреб у розв'язанні різноманітних викликів у безпеці (відповідно вагомого значення набуває процес переходу прав від держави до людини).

Станом на початок XXI століття до основних проблем у розвитку міст і населених пунктів було віднесено: харчування, здоров'я, забезпечення житлом, захист від злочинності та наслідків технологічної і природної небезпеки, міський тероризм, що є складовими забезпечення колективної безпеки. Констатовано, що лише частина з перелічених проблем (певна частина яких супроводжується виникненням ризиків та загроз) може бути розв'язана через інструменти запровадження міської політики, планування, проектування й управління.

Було офіційно визначено три основні загрози забезпечення безпеки міст, які пов'язувалися з їх розвитком: злочинність і насильство; незахищеність землеволодінь та примусове виселення людей; природні й людські катастрофи, включаючи хронічні небезпеки низького рівня, такі як дорожньо-транспортні пригоди тощо.

Джерелом виникнення загроз було визначено зростання міст, особливості соціальної, економічної та інституційної поведінки людей у межах міст, а також процеси зміни природного довкілля. Проте надзвичайно важливим завданням було реформування системи управління й реальне перетворення міст на першу ланку державного управління з реалізації завдань сталого розвитку.

У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки міст розглядається як результат співпраці держави, органів місцевого самоврядування, організацій, мешканців міста, спеціальних служб, а цільовим завданням цієї співпраці є перехід на модель сталого розвитку міста та забезпечення безпеки його функціонування. Беззаперечною є теза, що забезпечення економічної безпеки міст у сучасних умовах перетворюється на комплекс політичних, соціальних, економічних, правових, організаційних, технічних, спеціальних, морально-психологічних, інформаційно-аналітичних та інших заходів. Основною метою цих заходів є виявлення і попередження загроз щодо особистості, міст та суспільства у цілому, створення адекватної

системи захисту та забезпечення умов нормального функціонування всіх життєзабезпечуючих систем міста, а також життя і діяльності його мешканців.

Ключовим аспектом забезпечення безпекової складової розвитку міста є безпека людини, що стосується перш за все таких позицій: конфлікти і бідність (що викликають рух населення у результаті жорстоких конфліктних та постконфліктних ситуацій, ситуації економічної невпевненості тощо), а також гарантування доступності охорони здоров'я й освіти. Критерієм розподілу відповідальності між людиною (мешканцями містам) та державою (регіоном) є можливість розв'язання діапазону загроз і ризиків, з якими вони стикаються, саме цим визначається зміст політичних, соціальних, екологічних, економічних, військових та культурних складових підгрунтя забезпечення для виживання, засобів існування й гідності людей.

З позицій забезпечення сталого розвитку суспільства у системі глобальних викликів XXI століття необхідно ідентифікувати такі взаємопов'язані поняття, що можуть бути відповідним чином спроектовані на сталий розвиток міста (як складової національної економіки) [59-62]:

сталий розвиток міст (як системна характеристика функціонування складних урбаністичних систем, які динамічно змінюються під впливом сукупності соціальних, економічних, інституційних та інших факторів і водночас супроводжуються еволюцією ризиків та загроз);

безпека міст: 1) як умови, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників, що не провокують виникнення негативних процесів цієї системи (міста); 2) як стан захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці (матеріальні, морально-етичні, духовні, культурні тощо); 3) як стан міських систем життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян, економічну, соціальну, політичну стабільність розвитку міст; екологічну, демографічну, техногенну, духовно-моральну, психологічну сприятливість та інші умови для динамічного розвитку міста і реалізації інтересів особистості й суспільства;

уразливість міст (як властивість системного характеру), що потребує вчасної ідентифікації джерел її виникнення, а також визначення методів і способів впливу щодо недопущення її поглиблення. Розуміння причин та джерел уразливості міст дає змогу сформулювати зміст політики розвитку міст у системі забезпечення національної безпеки й безпеки територій різного масштабу;

убезпечення розвитку міст (як властивості, котра характеризує відносини стосовно захисту різних інтересів громадян у разі настання певних подій).

Визначаючи націю як єдність суспільства і держави, її економічних і соціальних інтересів, які нерозривні в просторі держави й часу в розвитку економіки, прагнення суспільства, окремих індивідів і їхніх груп до забезпечення безпеки має бути природним явищем, обумовленим біологічними й соціальними аспектами. Національною безпекою визначається захищеність життєдіяльності та життєво важливих інтересів особистості, громадських об'єднань, суспільства в цілому і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків. Національна безпека – це складна багаторівнева система, найважливішою частиною якої виступає економічна безпека.

Економічна безпека держави визначається сукупністю рівнів соціально-економічного розвитку кожної адміністративно-територіальної одиниці. Забезпечення функціонування ефективної системи економічної безпеки в державі встановлює фундамент для забезпечення умов сталого розвитку національної економіки. Забезпечення і захищеність національних інтересів свідчать про здатність та ефективність інститутів влади створювати і реалізовувати механізми й відповідну систему захисту інтересів розвитку національної економіки, забезпечення сталого розвитку суспільства.

Інтереси забезпечення економічної безпеки суспільства включають інтереси місцевого самоврядування, населення регіону, міста, селищ і сіл, громадських організацій і недержавних підприємств, причому інтереси держави включають інтереси всіх гілок влади по всій управлінській вертикалі.

При цьому виникає проблема можливості появи різноспрямованих паралельних економічних інтересів органів міського управління та центральної влади (розподіл доходів, вирівнювання ступеня економічного розвитку). Це вимагає досягнення збалансованості реалізації інтересів економічної безпеки міста тією мірою, якою така реалізація дає змогу реалізуватися національним інтересам.

Формування і реалізація ефективної системи економічної безпеки міста мають базуватися на загальнонаціональній стратегії економічної безпеки з урахуванням усіх регіональних та міських особливостей, які будуть відображені пропорційно до їх значимості.

Трирівнева структура системи забезпечення економічної безпеки на національному рівні пропорційно проектується на регіональний рівень безпеки міста, включаючи в себе:

базовий матеріальний рівень (реальний сектор, фінансова і фіскальна системи);

організаційний рівень (адміністративно-правова система управління);

реалізаційний (забезпечувальний) рівень (система способів та заходів щодо реалізації стратегічних і тактичних завдань).

На базовому рівні як у національній, так і міській економіці можна виділити матеріально-фінансове забезпечення системи економічної безпеки завдяки розподілу доходів і видатків бюджетів національного і місцевого рівнів, оптимізації функціонування системи національних і місцевих фінансів

Організаційний рівень передбачає встановлення правових та адміністративних засад на загальнонаціональному рівні й реалізацію права місцевого самоврядування з розмежуванням прав і обов'язків місцевих і державних органів влади.

Реалізація узгоджених систем національної та міської економічної безпеки дозволить забезпечити узгоджене економічне зростання на всій території держави, ліквідацію надмірних економічних і соціальних диспропорцій, підвищення економічної активності та бюджетної

забезпеченості, дасть змогу узгоджувати масштаби і джерела формування ресурсів для досягнення сталого розвитку.

Основну структуру, елементи, функції й цілі системи забезпечення економічної безпеки міста можна порівняти з елементами і функціями системи національної економічної безпеки, які є логічними похідними від них.

Система забезпечення економічної безпеки міста в контексті національної безпеки повинна включати в себе:

- забезпечення безпечного економічного простору;
- підтримання сприятливого інвестиційного клімату;
- ефективну взаємодію органів влади та місцевого самоврядування з підприємцями;
- диверсифікацію розвитку економіки і стимулювання малого та середнього підприємництва;
- підвищення рівня життя населення міста й держави;
- забезпечення всебічної захищеності всіх верств населення.

Завдяки забезпеченню ефективної системи економічної безпеки міста, досягається загальне зміцнення національної економічної безпеки шляхом вертикальної реалізації процесу соціально-економічного зростання, сталого розвитку, забезпечення добробуту суспільства.

1.2. Концептуальні підходи до формування комплексної системи економічної безпеки міст

Економічна безпека та організаційно-економічні механізми її забезпечення у рамках національної економіки залишаються найактуальнішими питаннями економічних досліджень на мікро-, мезо-, макро- й глобальному рівні. У сучасних умовах в Україні особливої актуальності набувають проблеми економічної безпеки міста як складної системи, що виступає вагомою складовою економічної безпеки національної та регіональної економіки. Здатність країни забезпечити свою безпеку

залежить насамперед від або стійких, або високих темпів розвитку економіки, що створюють необхідні передумови й умови як для її незалежності й суверенітету, так і для підвищення рівня життя населення. Глобалізація, світові кризові явища й постійні трансформаційні процеси в Україні зумовлюють необхідність розроблення нового теоретичного підходу до визначення комплексної моделі економічної безпеки міста та її практичної реалізації [55 - 64].

Базовими складовими комплексної системи економічної безпеки міста її його організаційно-економічного забезпечення, що відповідають перш за все цілям та завданням національної безпеки України й регіональної соціально-економічної політики держави є:

національні економічні інтереси і загрози економічній безпеці України, здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також можливості національної економіки зберігати й поновлювати процес суспільного відтворення і достатній оборонний потенціал у кризових ситуаціях;

зміни в державній політиці підтримки окремих міст і регіонів, відсутність стабільності у визначенні зовнішньоекономічного та внутрішньополітичного курсу, а також зміни макроекономічних показників;

збалансованість дій центральної влади при розв'язанні проблем на місцевому рівні та місцевих органів влади, що впливає на наповнення місцевих бюджетів, зміну можливостей місцевої влади до забезпечення стабільності та безпеки економічного розвитку міст, що зі свого боку може бути досягнуто лише з урахуванням вимог національної безпеки;

забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства в цілому й територіальних громад міст, що зокрема безпосередньо пов'язано з можливістю протистояти зовнішнім та внутрішнім ризикам і загрозам економічній системі міста.

Розглядаючи економічну й національну безпеку держави як частину та ціле, можна стверджувати, що формування системи національної безпеки

повинно здійснюватися, виходячи із цілей і принципів забезпечення економічної безпеки, шляхом розроблення правових норм, які регулюють відносини у сфері економіки, визначення основних напрямів їхньої діяльності, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів [33]. Національна економічна безпека України складається з елементів та систем, що входять до її складу вертикально та горизонтально залежно від вихідних точок виміру (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Взаємозалежність економічної безпеки міста й інших складових та її структурне знаходження в системі національної економічної безпеки

Складено автором за джерелами [30, 36 - 46]

Місто виступає як складна інституціональна система, що зумовлює необхідність дослідження його розвитку з використанням саме комплексного підходу. Місто як об'єкт економічного захисту є складним поліфункціональним багатоаспектним явищем. Комплексний підхід до

системи економічної безпеки міста передбачає врахування при управлінні економікою загальних та специфічних аспектів і елементів інституціональної системи та може розглядатися лише в сукупності, цілісності та єдності.

Традиційний суб'єктно-об'єктний підхід до визначення структури економічної безпеки дає змогу окреслити особливості економічної безпеки міста: географічні контури території, які можуть змінюватися наприклад через уточнення адміністративно-територіальних кордонів або через входження міста до складу територіальної громади, що є надзвичайно важливим фактором його сталого розвитку, сформована економічна та соціальна інфраструктура певної території, де її якісні та кількісні показники визначають певною мірою комфортність міста; загальний стан економіки міста, що необхідно зберегти й розвивати в прогресуючих масштабах. З цих позицій впливає й зміст об'єкта дослідження системи економічної безпеки міста: сталий економічний стан суб'єктів підприємницької діяльності; інфраструктура (комунікаційна, фінансова; транспортна, освітня, з охорони здоров'я тощо) наявність і стан інновацій, людський та інтелектуальний капітал; інвестиційна активність; матеріальні ресурси й грошові кошти органів місцевого самоврядування; інформація.

У спрощеному вигляді об'єктом забезпечення економічної безпеки міста можна вважати економіку міста, до складу якої входять виробнича сфера і сфера обслуговування як виробничої сфери, так і населення міста, проте у контексті безпекоорієнтованого сталого розвитку міст важливими критеріями її оцінювання вже не можуть бути суто економічні показники.

Під суб'єктами системи економічної безпеки міст України будемо розуміти всі функціональні й галузеві суб'єкти економіки національного та місцевого рівнів (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи, організації, підприємства, територіальна громада, фізичні особи й ін.)

Основоположну та керівну роль у процесі впровадження комплексної системи економічної безпеки міста на практиці повинні відіграти міські голови. На відміну від особливостей управлінських впливів на державному чи

регіональному рівнях, міські голови мають більше можливостей для об'єднання різних сторін процесу забезпечення економічної безпеки, що впливає на життя та його якість жителів міста. У межах компетенції міських голів є допомога з вирішення питань доступного житла, засобів транспорту, муніципальних банківських послуг, захисту прав споживачів міста, все це є унікальними умовами для вирівнювання диспропорцій і досягнення мети процвітання всіх мешканців міста [26 -30].

Система забезпечення економічної безпеки міст повинна складатися не тільки з органів місцевого самоврядування, але й залучати в межах, необхідних та визначених законом, законодавчу, виконавчу і судову гілки влади, підприємства, установи, організації, громадян та їхні об'єднання. Комплексна система економічної безпеки міста має функціонувати в таких режимах: повсякденному, підвищеної готовності, локального і глобального застосування.

За таких умов предметом діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні економічної безпеки міста є формування інформаційно-аналітичного забезпечення, організації відповідного моніторингу, що мають бути враховані при визначенні системи пріоритетів розвитку соціально-економічної системи міста, розроблення програм (у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі); розроблення відповідних заходів щодо їх реалізації та формування ресурсної бази.

Виходячи із цього пропонуємо впровадити поняття «комплексна система економічної безпеки міста», що включає сукупність системних взаємопов'язаних організаційно-економічних заходів, здійснюваних з метою захисту міста та його населення (включаючи всі підприємства, організації, установи всіх форм власності та ін.) й усіх сфер громадського життя (що знаходиться у компетенції міської влади) від гіпотетичних, потенційних або реальних загроз та ризиків, які можуть спричинити економічні втрати чи інші негативні наслідки.

Комплексну систему економічної безпеки міста можна розглядати як

певний механізм забезпечення стану стабільної (сталого) життєдіяльності всіх суб'єктів міста, що створює умови для реалізації їхніх основних цілей та інтересів, захищаючи від зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, ризиків, загроз та дестабілізуючих чинників.

Комплексна система економічної безпеки міста формується на основі наукових підходів, що дозволяє уникнути еkleктичності, фрагментарності й низької ефективності діяльності системи, переважно реактивного реагування на виникаючі загрози, надмірних витрат при здійсненні діяльності із забезпечення економічної безпеки. Забезпечення успішного функціонування комплексної системи економічної безпеки необхідно здійснювати, базуючись на концептуальних основах економічної безпеки з використанням наукових підходів, стратегії, принципів діяльності та посиляючись на діючу нормативно-правову базу функціонування системи економічної безпеки в країні [30 - 46].

Структура концепції формування комплексної системи економічної безпеки міста її його організаційно-економічного забезпечення включає:

опис стану соціально-економічного розвитку у цілому із деталізацією його соціальної та економічної складової, що забезпечує можливості оцінювання ситуації у сфері економічної безпеки міста (визначення ризиків та загроз, виявлення причин й факторів їх виникнення, встановлення та оцінювання можливих негативних наслідків реалізації загроз, а також позитивних наслідків – від використання можливостей);

організаційно-економічний та організаційно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки, зміст та сутність яких впливає з визначення об'єкту і предмету економічної безпеки, стратегії соціально-економічного розвитку міст, стратегій сталого розвитку держави, регіону, міста, загальних та спеціальних принципів забезпечення економічної безпеки, чітко сформульованої мети та завдань, критеріїв й показників економічної безпеки, що мають пройти узгодження зі стейкхолдерами міста;

визначення сукупності суб'єктів (стейкхолдерів) з урахуванням виділених підсистем у загальній системі економічної безпеки міста, та їхніх

ролей, засобів, методів, дій щодо забезпечення економічної безпеки, контролю та оцінювання процесу реалізації концепції; це передбачає розроблення заходів щодо реалізації засобів економічної безпеки.

Принципово важливо для обґрунтування концепції формування комплексної системи економічної безпеки міста її його організаційно-економічного забезпечення визначення сукупності орієнтирів для прийняття управлінських рішень різного рівня, які полегшують досягнення мети економічної безпеки. В узагальненому вигляді концепція формування комплексної системи економічної безпеки міста її його організаційно-економічного забезпечення визначається як система поглядів, ідей, цільових настанов, що мають єдиний задум, вона містить постановку й шляхи розв'язання виявлених проблем.

У 2020 р. прийнято надзвичайно важливі документи: Закон України Про національну безпеку України та «Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – безпека країни», де визначено пріоритети та напрями її забезпечення, що розкривають зміст безпекової політики за економічною та соціальною складовими та є базовою основою для деталізація стратегічних орієнтирів на регіональному, місцевому, локальному рівнях [51 - 52].

На наш погляд, метою комплексної системи економічної безпеки міста є реалізація безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку в умовах євроінтеграції України, що реалізується через організаційні-економічні механізми:

створення умов для розвитку людського капіталу, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту; захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди; екологічної безпеки,

створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту;

посилення спроможності національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі; розвиток державно-приватного партнерства.

Безумовно, такий підхід передбачає недопущення кризових явищ, підтримання нормального функціонування економіки та її розвитку; виявлення ризиків і загроз; застосування адекватних заходів щодо їх відвернення та нейтралізації; захист життєво важливих економічних інтересів особи, сім'ї, територіальної громади міста, суспільства, держави; здійснення соціально спрямованої економічної політики.

Розроблення комплексної системи економічної безпеки міста й формування організаційно-економічної системи її забезпечення повинні здійснюватися з урахуванням принципів:

законності – розроблення системи безпеки на основі та згідно із чинним законодавством України й нормативними актами з безпеки;

самостійності та відповідальності – відповідальна за економічну безпеку особа повинна в повному обсязі забезпечити захист, і відповідальність за належне забезпечення безпеки лежить на ній;

економічної доцільності – ефективність роботи системи безпеки має перевищувати витрати на її створення;

обґрунтованості – усі заходи з безпеки повинні здійснюватися з використанням досягнень науки й техніки, забезпечувати надійний захист на заданому рівні безпеки;

комплексності – забезпечення взаємозалежної системи безпеки всіх ресурсів (інформаційних, людських, матеріальних та ін.) і здатність системи до розвитку й удосконалення;

своєчасності – усі дії системи безпеки повинні мати превентивний характер, а поставлені завдання із забезпечення безпеки мають виконуватися на ранніх стадіях розроблення системи безпеки на підставі аналізу загроз, конкурентів, зовнішнього та внутрішнього середовища, об'єктів захисту;

безперервності – головний принцип безпеки, що має на увазі перелік заходів упродовж усього часу функціонування системи безпеки;

активності – реалізація активних заходів захисту власних інтересів з використанням нестандартних форм і способів захисту;

координації й взаємодії – організація взаємодії між усіма підрозділами та структурами міста й здійснення єдиного керівництва процесом економічної безпеки, організація взаємодії з державними та правоохоронними органами;

спеціалізації – використання для забезпечення безпеки спеціалізованих організацій, що мають відповідні ліцензії й досвід практичної роботи із цього напрямку;

децентралізації управління – залучення усіх стейкхолдерів до обговорення пріоритетів забезпечення економічної безпеки міста, при цьому функціонування системи безпеки повинне відбуватися на основі функціональних та методологічних принципів.

Реалізація принципів забезпечення системи безпеки дозволяє забезпечити досягнення її мети й розв'язання поставлених завдань.

Система забезпечення економічної безпеки міста повинна відповідати таким основним вимогам: функціонування в межах, визначених законом, та загроз; превентивне запобігання впливу існуючих або можливих ризиків і загроз на об'єкти безпеки; відновлення (компенсацію) нанесеного збитку, формування сприятливого зовнішнього середовища шляхом установа партнерських відносин із суб'єктами, котрі є стратегічно значимими.

Нормативно-правова база забезпечення системи економічної безпеки міст, яка давала б можливість для розв'язання соціально-економічних проблем міст України на рівні органів місцевого самоврядування є недосконалою. Законодавство України, що регулює суспільні відносини у сфері реалізації моделей економічної безпеки міст, засновано на положеннях Конституції та законів України «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про статус депутатів місцевих рад»; «Про службу в органах місцевого самоврядування»;

«Про органи самоорганізації населення», Бюджетного кодексу України та інших нормативних правових актів України, а також на міжнародних договорах, ратифікованих Україною. Фінансове й матеріально-технічне забезпечення системи економічної безпеки міста представлене бюджетними, грошовими та матеріальними ресурсами, що перебувають у розпорядженні міста і використовуються відповідно до системи пріоритетів, згідно із завданнями державної та місцевої влади.

До списку ключових ресурсів розвитку міст варто віднести муніципальні землі, споруди, інше рухоме та нерухоме майно, передавальні пристрої, комунальні підприємства, інформаційні засоби й засоби зв'язку, транспорт, інформацію тощо. Необхідно зазначити про важливість такого ресурсу, як інформація, оскільки в сучасних умовах наявність достовірної та повної інформації може бути важливішою за наявність вільних грошових ресурсів. Одна з причин виникнення ризиків та загроз в економіці міста і непорозумінь у стратегічному управлінні часто полягає в недостатності або невчасності надходження необхідної для ухвалення рішень інформації, хоча загальний її обсяг увесь час збільшується [44].

Економічна безпека міста часто перетинається з іншими сферами безпеки життя людей, тому сфери економічної безпеки міста умовно поділяються на зовнішню та внутрішню. До внутрішньої сфери економічної безпеки міста відносимо складові: фінансові, виробничі, правові, технічні, комунальні, інформаційні, інтелектуальні, кадрові, екологічні, містеворинкові, силові й т.п. До зовнішньої сфери економічної безпеки міста відносимо: національні та глобальні; взаємодії з органами державної влади, політичними силами, міжнародними організаціями й іншими економічними контрагентами і суб'єктами зовнішнього середовища.

Функції системи економічної безпеки суб'єктів господарювання обумовлені сукупністю конкретних завдань щодо її забезпечення. Загальні функції економічної системи полягають у такому: моніторинг фінансово-

економічного стану міста, аналіз, оцінювання та прогнозування внутрішньої й зовнішньої економічної безпеки міста, виявлення ризиків, загроз і можливостей, планування й організація впливу на процеси фінансово-господарської діяльності суб'єктів взаємодії з внутрішнім і зовнішнім середовищем, протидія негативним факторам (ризикам та загрозам) і сприяння позитивним (реалізації можливостей) [39 - 40].

Крім того, складовими комплексної системи економічної безпеки міста має бути: забезпечення економічної безпеки й стабільної діяльності міста та держави, територіальної громади й суспільства в цілому; безперервне виявлення існуючих і потенційних ризиків та загроз, посягань на репутацію й власність територіальної громади і держави, регіональні та державні програми з економічної безпеки та соціально-економічного розвитку, розроблення планів щодо зменшення фінансових втрат, формування привабливого середовища комфортного проживання та бренду міста для громадян, розроблення стратегії підвищення конкурентоспроможності міста; збір, обробка та захист інформації.

Реалізація комплексної системи економічної безпеки міста має забезпечувати й надійний захист національних інтересів; прогнозування і своєчасне відвернення загроз економічній безпеці; ефективне функціонування як у звичайних, так і в надзвичайних умовах, що забезпечується наявністю чіткої структури й функціонального розмежування органів влади; відкритості і гласності щодо діяльності відповідних органів [39].

Таким чином, організація сучасної комплексної системи економічної безпеки міст України – це складний і багатосторонній процес, що вимагає наукового підходу до його організації. Форми та методи побудови комплексної системи економічної безпеки в конкретних містах повинні бути різні, але мета – єдина, спрямована на вироблення й обґрунтування напрямів і підходів до організації процесу забезпечення економічної безпеки міст в Україні.

1.3. Міжнародний досвід забезпечення економічної безпеки міста у системі безпекоорієнтованих цілей і пріоритетів сталого розвитку

Міста щільно інтегровані у світові глобалізаційні процеси, розгортання котрих окремі вчені розглядають як парадокс ХХІ століття. З одного боку глобалізація є результатом пошуку найбільш ефективних механізмів підвищення економічної ефективності господарської діяльності в умовах посилення конкурентної боротьби на міжнародних ринках товарів та послуг. При цьому міста, як території з найкращими інфраструктурними системами, виступають центрами тяжіння економічної діяльності та її високої концентрації. У той же час поглиблення глобалізації та її всеохоплюючий прояв є величезним викликом для людства, що далі супроводжується кардинальною зміною економічних, соціальних, технологічних, екологічних, соціальних, політичних, ідеологічних та інших процесів та, відповідно, значними структурними змінами у національних економіках світу у цілому. Ці проблеми також відчутно впливають на сталий розвиток та стійкість міст як складних соціально-економічних систем.

У системі цих перетворень місто як складна соціально-економічна система, важливий елемент національної та регіональної економіки, набуває особливої ролі. Міста перетворюються у вагомий чинник формування економічного, соціального, людського, наукового, культурного, інфраструктурного та інших складових їх власного потенціалу. Особливості формування, використання та розвитку сукупного потенціалу міста в умовах глобальних змін визначають зміст перебігу процесів соціально-економічного розвитку та можливості реалізації положень сталого розвитку країни у цілому.

Розвиток урбанізації супроводжується формуванням на базі міст мегарегіонів, міських коридорів та міст-регіонів, економічні, соціальні й політичні властивості яких змінюють традиційні концепції розвитку міста. Зокрема, нові міжнародні міграційні потоки, їх спрямування та масштаби, як правило, супроводжуються виникненням низки економічних, соціальних та

інших ризиків і загроз у розвитку міст, стимулюють нові тенденції їх функціонування у середині країн. Це стосується як тих міст, що приймають мігрантів у якості робочої сили, так і тих, хто втрачає цю робочу силу. У цілому ці тенденції впливають на рівень уразливості українських міст від впливу глобальних факторів, що водночас актуалізує проблематику забезпечення економічної безпеки їх функціонування.

Сучасні глобальні процеси впливають на динаміку урбаністичних систем національних економік та світу у цілому. Це підтверджено результатами досліджень науковців світу за останні декілька десятиліть, що супроводжувалися зростанням уваги з боку світового суспільства до цієї проблематики. Таким чином, нові тренди в урбанізації можуть перетворювати міста (особливо великі міста і метрополії) як в основних драйверів національних економік, так і системи, що переживають руйнівні процеси.

Узагальнення наукових праць щодо взаємозв'язку між глобальними викликами та економічною безпекою міст дає змогу зробити такі висновки.

По-перше, розвиток глобальної економіки супроводжується низкою катастроф, криз та інших негативних явищ, що достатньо регулярно виникають на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях.

По-друге, глобальні ризики та загрози є небезпечними для суб'єктів усіх рівнів (глобальної, національної економіки, економіки міст та регіонів, економіки транснаціональних корпорацій, середніх і малих підприємств), що потребує створення системного захисту від їх впливів чи впровадження механізмів адаптації з метою забезпечення стійкості розвитку критично важливих економічних і соціальних процесів.

По-третє, методологія забезпечення захищеності як національної економіки, територіальних громад, підприємств, міст, так і окремої людини, її господарської діяльності, соціального життя та економіки в цілому має бути розроблена на засадах взаємодоповнення та збалансування, що забезпечить реалізацію системного підходу щодо забезпечення захисту.

По-четверте, стан захищеності суб'єктів господарювання залежить від стану та особливостей економічних відносин (як динамічної інституційної системи взаємозв'язків і мотивів економічних суб'єктів із задоволення зростаючих матеріальних, технічних, соціальних та екологічних потреб). Разом з тим, це має насамперед стимулювати економічних суб'єктів у досягненні конкурентних переваг і можливостей, усуненні економічних загроз та мінімізації ризиків, які стоять на шляху досягнення цілей забезпечення економічної безпеки.

По-п'яте, перехід до моделі сталого розвитку багатокладної економіки має забезпечити оптимальне функціонування національної економіки в цілому і на всіх її рівнях, збалансувати соціальні, екологічні та економічні завдання та завдання забезпечення економічної безпеки в умовах глобальних викликів, тобто перейти на безпекоорієнтований сталий розвиток.

З цих позицій важливо визначити основні моделі забезпечення економічної безпеки.

В економічній науці є декілька концептуальних підходів до побудови моделей забезпечення економічної безпеки.

Модель «максимального контролю, ізоляції економічної системи від зовнішніх загроз та ризиків і жорсткого реагування на внутрішні загрози». Особливості реалізації моделі: директивне управління; побудова системи тотального управління всіма існуючими процесами; забезпечення управлінського впливу на всі економічні процеси; економічна безпека розгадується як економічна стабільність. Ця модель була притаманна як країнам з перехідною, так і ринковою економікою.

Модель «досягнення економічної рівноваги». Особливості реалізації моделі: ліберальний або класичний підхід до забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на можливостях досягнення економічної рівноваги. Разом з тим, більшість розвинутих країн тримають рівень зовнішньої економічної безпеки завдяки надлишковим фінансовим ресурсам. Це дозволяє забезпечувати відносний внутрішній лібералізм в економіці, не виключаючи

державного контролю. Така практика застосовується в США, деяких європейських країнах та інших країнах світу.

Модель «нарощування потенціалу економічної безпеки» (Китаї, країни ЄС, США, Японії). Особливості реалізації моделі: активне державне регулювання за умов обмеженості ресурсів, супроводжується виникненням зовнішніх та внутрішніх ризиків, є недоцільною за відсутності зовнішнього «страхування».

Для реалізації таких моделей можуть бути використані екстенсивні, інтенсивні методи та методи економічного зростання, достатньо апробовані у теорії та практиці побудови економічної політики у різних країнах світу, кожний з них має різні переваги та недоліки, а їх застосування визначається рівнем сформованих економічних відносин.

Преваги екстенсивного методу: збільшення кількості фінансових, технічних, людських ресурсів та, відповідно, збільшення кількості робочих місць із залученням кваліфікованих працівників, можливість охоплення усього спектру ризиків та загроз та попередження прогнозованих майбутніх кризових явищ та небезпек.

Преваги інтенсивного методу: максимально ефективне використання ресурсів для досягнення необхідного рівня (фінансових ресурсів (зокрема і бюджетних), технологічних, використання людського потенціалу, застосування інновацій).

Різноманітність історично сформованих наукових та оперативних заходів економічної безпеки призвела до появи значної кількості часто не сумісних підходів і концепцій та методів (функціональний, системний, диференційований, відкритий та змішаний, нормативно-правовий і синергетичний тощо).

Але для України головною проблемою є наявність ланцюга неузгоджених підходів до досягнення економічної безпеки на різних рівнях «економічна безпека індивідів» - «економічна безпека територіальної громади» - «економічна безпека міста» - «економічна безпека регіону» -

«національна економічна безпека», а також співвідношення економічної безпеки у ланцюгу «підприємство» - «корпорації» - «споживачі» - «національна економіка». До того ж економічна безпека є динамічною категорією, зміст котрої постійно змінюється під впливом зміни загроз та ризиків на міжнародному, національному, місцевому й мікрорівнях.

Глобалізаційні процеси мають особливості впливу на стан суб'єктів безпеки на різних рівнях в економічному та соціальному розвитку (макро-, мезо-, мікро), що пов'язані у тому числі із їх просторовими особливостями розвитку, історичними умовами, специфікою економічної системи [66 – 68; 70 -73]. Ці особливості проявляються таким чином:

на міжнародному та макрорівнях через відмінності у підходах до визначення національних інтересів, самоідентифікації й виділення із загальних інтересів; через можливості реалізації власних інтересів у процесах глобалізації; можливості реалізації конкурентних переваг (географічних, кліматичних та інших ресурсів) на зовнішніх ринках; використання переваг інституціональних систем інших країн; прагнення до самодостатності, стійкості розвитку;

на мезорівні (регіон, місто) через відмінності місцевих (муніципальних) інтересів; участь у конкурентній боротьбі за ресурси (фінансові, інвестиційні, людські ресурси); використання конкурентних переваг та реалізація інтересів у межах національної економіки; уникання політичних та економічних конфліктів на місцевому рівні; прагнення до самодостатності, стійкості розвитку;

на мікрорівні через посилення конкуренції на всіх рівнях; боротьба за ресурси і споживачів; інформаційна та технологічна боротьба; прагнення до монополізації; мінімізація регулювання, фізичний захист; прагнення до самодостатності, стійкості розвитку системи [66 – 68].

Спільні та взаємопов'язані аспекти, цілі, інтереси, загрози й небезпеки на всіх рівнях соціально-економічних відносин вимагають застосування комплексного, синергетичного підходу до економічної безпеки, що переважно

базується на інституціональній теорії. Це проявляється через загальний взаємозв'язок економічної безпеки від рівня індивіда до глобального, оскільки безпека на кожному рівні можлива лише за досягнення допустимого рівня безпеки на попередньому.

У процесі світової інтеграції економічної системи України, зміни політичних і економічних умов розвитку її економіки на українські міста значною мірою впливають загальносвітові тенденції й умови розвитку. З початку XXI століття людство стає свідком посилення взаємозалежності держав на всій планеті. Цей процес визначений у науковій літературі як глобалізація соціальних, культурних, політичних і економічних процесів. Глобалізація запровадила новий етап розвитку суспільства не тільки на рівні економіки міждержавних відносин, окремих держав, але й на рівні економіки міста.

У науковій літературі донедавна вплив глобалізації на розвиток міст України не знаходив необхідного рівня уваги в дослідженнях. Вивчення міст в економічній системі (урбаністика, що вивчає розвиток різних міських систем) поєднується між міжнародною політичною економією і аналізом світових систем. Міста у світовій економічній літературі розглядаються як важливі складові світової економічної системи, що зв'язують командні центри світової економічної мережі [70]. Багато міст стали стратегічними стрижнями глобальної економіки, що залежать один від одного вузлами єдиної глобальної мережі, що динамічно розвивається.

Наукові дослідження світової та національної економіки, що встановлюють за основу окремі держави і національні економіки, виявляють свою недосконалість. Проте місто у сучасній системі безпекології є двигуном економічного зростання й розвитку регіонів і країн, вони роблять значний внесок у загальну економічну продуктивність нації, виступають для неї центрами торгівлі, комерції, промисловості й культури. Міста виступають двигунами зростання національної економіки, прирощуючи додану вартість до продукції сільського господарства, обслуговуючи регіональні ринки та

залучаючи іноземні інвестиції, створюючи від 65 до 80 % ВВП країн, що розвиваються [71].

Принципова новизна ситуації в глобальній економіці проявляється також у переході до нових організаційних форм – мереж. Отже, для розуміння глобалізованого світу потрібні нові теоретичні підходи до міського розвитку. Актуальність розроблення нових підходів до розвитку міст і забезпечення їх економічної безпеки обумовлена новизною ситуації, у якій доводиться діяти міським органам управління. Тенденції, процеси й феномени глобалізації являють собою нові виклики для міських органів управління, ефективно відповісти на котрі в рамках традиційних підходів досить проблематично.

Вплив глобалізації на забезпечення економічної безпеки розвитку міст знаходить відображення в їх економічній політиці, прагненні до мінімізації зовнішніх ризиків та загроз. Мультиструктурна соціально-економічна політика міст є дуже чутливою до впливу екзогенних і ендегенних ризиків та загроз, зростаюча залежність соціально-економічної ситуації в містах і посилення її напруженості, зміни кон'юнктури на світових сировинних та фінансових ринках невідворотно посилюють невизначеність перспектив розвитку національної економіки. Водночас це актуалізує дослідження структури й змісту ризиків та загроз економіки міста, для передбачення не тільки гіпотетичних ризиків, а й виявлення їхньої природи та дослідження комплексу проблем, притаманних економіці міст України. Це дозволить віднайти шляхи мінімізації їх негативного впливу за допомогою ефективного управління й прогнозування економічної безпеки міст у сучасних умовах глобалізації.

На сьогодні в міжнародній економіці міста виступають у ролі: командних пунктів в організації світової економіки, центрів виробництва фінансових і інших спеціалізованих послуг; центрів інтелектуального виробництва, включно з провадженням інновацій, ринку послуг та інновацій [70].

Головні тенденції ризиків, загроз, динаміки розвитку сучасного міського розвитку: деіндустріалізація, розширення сервісу й фінансів, сегментація ринку праці, соціальна поляризація, просторова сегрегація – пояснюються на основі звертання до динаміки світових економічних сил. Створюються такі варіанти географії капіталізму, які відходять від «державо-центричних» схем.

Глобалізація – інноваційний процес, якому властива полюсно-дифузійна структура. Інноваційні імпульси зароджуються в найбільш розвинених містах, що лідирують у розробленні й освоєнні новітніх технологій, володіють фінансовими ресурсами й висококваліфікованими кадрами [72]. В результаті формується нова міська ієрархія: більш швидкими темпами зростають ті міста, які концентрують нові функції, у той час як міста із промисловою спеціалізацією отримують серйозні економічні проблеми.

Відбувається зміна співвідношення видів діяльності у формуванні міських фінансів та міського валового продукту. Фінансові функції й сфера послуг у містах приносять надприбуток, у той час як промислові функції дозволяють виживати. В економіці міст значно впливати починають зовнішні фактори: банківські мережі, транснаціональні корпорації, міжнародні концерни, промислово-фінансових груп. Усе це змінює економічну структуру й впливає на прийняття економічних і політичних рішень у місті. У результаті глобалізація підсилює непередбачені фактори, ризики та загрози, що впливають на економіку міст.

Такі процеси накладають відбиток на економічну структуру міста, починають формуватися елементи, які обслуговують цей зовнішній глобальний сектор економіки й залежать від нього. Виникнення та зростання в економіці України сектора, у котрому зайняті висококваліфіковані кадри з високим рівнем заробітної плати, в свою чергу призводить до значних змін у структурі економіки, виникненню нових елементів і видів діяльності, які повинні відповідати соціально-економічним потребам населення. Це впливає на реструктуризацію економіки міст, сприяючи виникненню нових елементів і видів діяльності та занепаду інших. Посилення гострої конкурентної

боротьби відбувається не тільки через економічні та фінансові фактори, але й через політичні, культурні, ціннісні [73].

Глобалізаційні процеси в економіці тиснуть на місцеву й державну владу з метою приватизації комунальних послуг. Водопостачання, збір сміття, постачання електроенергії та ін. в світі передаються приватним підприємствам, це, у свою чергу ставить головною метою отримання прибутку, а не забезпечення нормального функціонування міста для міської громади, і ці послуги надаються тим, хто здатний за них платити, породжуючи нові соціально-економічні ризики.

Забезпечення економічної безпеки міста ускладнюється в умовах глобалізації через привнесення значної кількості зовнішніх ризиків фінансового, економічного та соціального характеру, що негативно впливає на вразливі ланки й об'єкти економічної системи міста. Найбільш уразливі об'єкти у розвитку міст: системи інфраструктури; заводи й офісні будинки; системи телекомунікації й транспорт; громадські будинки; урядові заклади та ін. Негативний вплив по одному або декількох із цих об'єктів здатний не просто призвести до порушень у їх роботі, але й викликати значно більші потрясіння в економіці міста, навіть у всій суспільно-політичній системі [74].

Під впливом процесів глобалізації та внаслідок входження економіки України у систему міжнародного поділу праці характерними ознаками розвитку міст стали: локалізація центрів економічного розвитку; нарощування депресивних соціально-економічних тенденцій розвитку промислових міст, які традиційно вважалися локомотивами економічного зростання; збереження високих показників монополізації локальних регіональних ринків.

Таке посилення диспропорцій розвитку ставить перед державною та місцевою владою нові виклики, змушує шукати нові механізми та інструменти стимулювання місцевого розвитку. Усе це обумовлює активний пошук нових шляхів удосконалення системи управління на місцевому рівні як основи досягнення стабільного, збалансованого, безпечного розвитку міст.

Базовими орієнтирами у сфері формування територіально нейтральної та універсальної за охопленням економічної політики є мінімізація ризиків урбанізації й міграційних процесів на міжрегіональному рівні, сприяння зміцненню ролі міст як безпечних і стабільних центрів зростання. Пріоритетного значення у зв'язку із цим набувають удосконалення соціальної інфраструктури та житла, модернізація міського транспорту, підтримка економічної активності у міських районах, поліпшення екології міських і приміських зон розвитку [75].

Ефективне управління економічною безпекою міст та планування міського розвитку вимагає використання нових методів і нових підходів, адекватних умовам, що змінюються. Особливості урбанізації та глобалізації поки ще не знайшли достатнього відображення в методологічних підходах і методичному інструментарії управління та прогнозування економічної безпеки розвитку міст у національній економіці. Питання розроблення стратегій соціально-економічного розвитку міст в умовах глобалізації вимагають додаткового розроблення й удосконалювання наявних управлінських технологій.

Усвідомлення глобальних змін та їх впливу на розвиток міст сприяло виникненню нових міжнародних інституційних утворень на світовому рівні та їх еволюції. Аналіз діяльності цих інституцій та зміст їх основоположних документів дають змогу дослідити зміни в ідентифікації ролі міст у глобалізованому середовищі, визначити зміни проблем їх функціонування у часі та просторі, у тому числі пов'язаних з економічною безпекою.

У цьому контексті доцільно виділити декілька основних етапів формування міжнародних підходів щодо створення багаторівневої системи управління розвитком міст в умовах глобалізації та поступового переходу на модель безпекоорієнтованого сталого розвитку міст [75 -86].

Перший етап включав декілька важливих подій: проведення I-ої конференції ООН по населених пунктах (Хабітат I, м. Ванкувер, Канада,

1976 р.); створення Комісії по населених пунктах (рішення Генеральної Асамблеї ООН), діяльність якої була спрямована на сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері населених пунктів, житлово-цивільного будівництва та будівельних матеріалів (1977 р.); створення Секретаріату та Центру ООН по населених пунктах (виконавчий орган Комісії ООН по населених пунктах, 1978 р.).

Наступний етап пов'язаний із проведенням II-ої конференції ООН по населених пунктах (м. Стамбул, Туреччина), прийняття всесвітнього Плану дій зі сталого розвитку населених пунктів (Хабітат II), а також Стамбульської декларації, де лідери держав та урядів країн світу зобов'язалися забезпечити безпеку, життєздатність, продуктивність сталого розвитку населених пунктів (1996 р.). Стамбульська декларація по населених пунктах базується на економічному, соціальному розвитку та охороні навколишнього середовища в якості взаємозалежних і взаємозміцнюючих компонентів сталого розвитку. У документі було акцентовано увагу на таких проблемах розвитку міст:

нестійкі структури споживання і виробництва у промислово розвинених країнах;

нестійкі демографічні зміни, включаючи зміни в структурі і розподілі населення, з приділенням першочергової уваги тенденції до надмірної концентрації населення; бездомність; зростання злиднів; безробіття; соціальна ізоляція; нестійкі родини; неадекватність ресурсів; відсутність базової інфраструктури і послуг; відсутність адекватного планування, все більша відсутність безпеки і поширення насильства; деградація навколишнього середовища і підвищення уразливості до стихійних лих.

У 2001 р. було проведено 25-ту спеціальну сесію Генеральної Асамблеї ООН «Стамбул + 5», яка була присвячена аналізу реалізації Порядку денного Хабітат (м. Нью-Йорк, США). Також в ООН було прийнято важливий документ - «Декларація про міста та інші населені пункти в новому тисячолітті», де було чітко визначено принципи і цілі сталого розвитку міст.

У документі засвідчено існування проблем розвитку населених пунктів під впливом глобалізації. Зокрема констатовано, що «хоча глобалізація відкриває широкі можливості, її благами зараз користуються досить нерівномірно і нерівномірно розподіляються її витрати», що має прояв в країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою.

Третій етап забезпечення поступового переходу міст на модель сталого розвитку пов'язаний із проведенням у 2001 р. 56-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН та прийняттям резолюції (A/Res/56/206) щодо підвищення статусу Центру ООН по населених пунктах до рівня повноправної Програми ООН по населених пунктах (ООН-ХАБІТАТ), створенням Ради керуючих Програми ООН по населених пунктах як допоміжного органу Генеральної Асамблеї ООН замість Комісії по населених пунктах.

Надзвичайно вагомою подією світового масштабу слід вважати проведення у 2016 р. (м. Кіто, Еквадор) Конференції ООН з житла і сталого міського розвитку та прийняття Нової програми розвитку міст (Хабітат III) як узгодженого підсумкового документу, основою метою якого було визначено досягнення справедливості в умовах глобалізації, а також забезпечення безпеки для мешканців міст будь-якої статі та віку. Також програма сфокусована на проблеми зменшення ризиків і забезпеченні стійкості розвитку міст. Такі зміни активізували перегляд методів планування, проектування, фінансування, розвитку, управління та регулювання міст і населених пунктів.

Слід зазначити важливість формування системи міжнародної відповідальності за розвиток міст та населених пунктів, що пов'язується із створенням Консультативного комітету ООН з питань місцевого самоврядування (UNACLA), який розпочав свою роботу з 2000 р. Мета створення UNACLA - розвиток діалогу між установами ООН та місцевими органами влади країн світу щодо реалізації Порядку денного ООН по населених пунктах. На даний час UNACLA очолює Всесвітня організація «Об'єднані міста та місцеві уряди (UCLG), яка створена у 2004 р. та є

міжнародною організацією міст, органів місцевого та регіонального самоврядування та муніципальних асоціацій у всьому світі. Вона займається представленням та відстоюванням інтересів місцевих органів влади на світовій арені. До основних напрямів діяльності цієї організації відносяться: правові аспекти розвитку міст (права власності) та інклюзивні території; можливості для всіх, культура та дипломатія міста; ключі до сталого розвитку та миру; територіальне багаторівневе управління та стале фінансування; безпечні, сталі та стійкі міста, здатні зіткнутися з кризами.

Таким чином, концептуальною основою сучасного розвитку міст є модель сталого розвитку. За період існування UCLG було підготовлено декілька звітів щодо ролі місцевих та регіональних органів влади у реалізації цілей сталого розвитку (ЦСР) (Sustainable Development Goals (SDGs) перед Політичним форумом ООН високого рівня .

Дослідження світового рівня, які проведено у 2019 р. серед 9000 міст з 129 країн світу, переконують, що саме локальні та регіональні органи влади та місцевого самоврядування мають бути найбільш ефективною ланкою першого рівня державного управління щодо реалізації цілей сталого розвитку (SDGs). Це підтверджено результатами вимірювання результативності їх заходів щодо реалізації цілей Global Covenant of Mayors for Climate and Energy. Зокрема, міста мають найбільш сприятливе середовище щодо: впровадження освіти та навчання протягом усього життя (як засіб сприяння громадянській активності мешканців); забезпечення гендерної рівності; розвитку та забезпечення соціальної згуртованості громади; підтримки та інкубації мікро-, малих та середніх підприємств; побудови нових моделей розвитку міст («зелена економіка» (green economies), «циркулярна економіка» (shared economies), «економіка спільного використання», «неформальна діяльність» (recognizing informal activities) тощо).

У рамках стратегічного управління та планування міст з'являються нові цілі - щодо сприяння інклюзивному місцевому плануванню та соціальної

інтеграції окремих мікрорайонів, подолання дискримінаційних практик, забезпечення основних прав людини тощо.

Аналіз звіту UCLG - 2019 р. показує, що ці процеси набувають розвитку, але поки що міста України проводять недостатньо активну політику (або лише формально приєдналися) з реалізації цілей сталого розвитку. Одним з пояснень цього може бути незавершеність реформи децентралізації влади в Україні, що супроводжується переформатуванням структури керуючих органів державної влади та місцевого самоврядування, зміною кадрового складу органів місцевого самоврядування тощо.

З метою впровадження моделі сталого розвитку майже всі країни світу взяли участь у створенні Асоціацій місцевого самоврядування (KiLGA), що мають забезпечувати розповсюдження ЦСР через інформування населення щодо їх реалізації, проведення відповідних форумів та семінарів, надання консультації щодо збалансування планів розвитку з метою забезпечення виконання ЦСР тощо. З метою впровадження моделі сталого розвитку майже всі країни світу взяли участь у створенні Асоціацій місцевого самоврядування (KiLGA), що мають забезпечувати розповсюдження ЦСР через інформування населення щодо їх реалізації, проведення відповідних форумів та семінарів, надання консультації щодо збалансування планів розвитку з метою забезпечення виконання ЦСР тощо.

Україна, як одна з країн - засновниць ООН (1945 р.), має тривалу історію участі у діяльності цієї організації з питань сталого розвитку та безпекових аспектів його реалізації. Зокрема, Україна приєдналася до реалізації важливих документів ООН, у тому числі й щодо розвитку міст та населених пунктів, які використовуються у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країни. Одним з визначальних етапів розвитку світового співтовариства можна вважати 1992 р. - проведення Зустрічі на вищому рівні та Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) щодо

принципів і плану основних дій сталого розвитку, а також необхідності розроблення національних стратегій сталого розвитку.

В Україні було прийнято Концепцію сталого розвитку населених пунктів [53], сталий розвиток населених пунктів трактувався як «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини».

Також Україна приєдналася до «Декларації тисячоліття» ООН і взяла на себе зобов'язання досягти цілей розвитку тисячоліття до 2015 р., які було сформульовано таким чином: подолання бідності; забезпечення якісної освіти впродовж життя; забезпечення гендерної рівності; зменшення дитячої смертності; поліпшення здоров'я матерів; обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів; сталий розвиток довкілля.

Станом на 2015 р. на основні здійсненого аналізу рівня досягнення цілей розвитку тисячоліття у відповідному у звіті України констатовано, що невиконані завдання досягти цілей розвитку тисячоліття до 2015 р. охоплюють такі проблеми: відбувається відновлення рівнів відносної бідності у двох групах підвищеного ризику бідності, а саме, у групах «діти» та «працюючі»; у системі освіти істотними проблемами залишаються якість освіти та освіта впродовж життя (підвищення кваліфікації та професійна підготовка); не досягнуто значного прогресу на шляху забезпечення гендерної рівності, особливо щодо гендерного паритету в представницьких органах

влади, забезпечення централізованого водопостачання у сільській місцевості все ще значно відстає від цільового значення показника; відсутній істотний прогрес у підвищенні енергоефективності та використанні відновлюваних джерел енергії.

Значимою подією світового масштабу стало прийняття нового «Порядку денного у сфері сталого розвитку» (25 вересня 2015 р., м. Нью-Йорк, США), який одноголосно підтримали 193 держави-члени ООН. Відповідно уточнено «Цілі розвитку тисячоліття» та сформульовано відповідно 17 цілей. При цьому принципово важливим напрямом у Новій програмі розвитку міст (Хабітат III, 2016 р.) було визначено досягнення сталого розвитку на основі комплексного і скоординованого підходу на глобальному, регіональному, національному, субнаціональному і місцевому рівнях за участю всіх відповідних суб'єктів, що підтвердило її прямий зв'язок із Порядком денним сталого розвитку на період до 2030 року.

Таким чином, включена у 2015 р. до «Порядку денного у сфері сталого розвитку» ціль щодо досягнення сталого розвитку міст (ціль № 11) передбачає забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів стала основним результатом діяльності цих інституцій. Структурування цілі № 11 щодо сталого розвитку міст та населених пунктів на рівні світової спільноти та в Україні наведено на рис. 1.2.

У цілому визначено й загальні завдання (та, відповідно, очікувані результати) подальшого розвитку міст та населених пунктів до 2030 року:

підвищення якості планування національного та регіонального розвитку, що сприятиме подальшому розвитку зав'язків (економічних, соціальних та екологічних) між міськими, приміськими і сільськими районами;

розроблення комплексних стратегій і планів міст і населених пунктів, що мають бути спрямовані на усунення соціальних бар'єрів, підвищення

ефективності використання ресурсів, пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптацію до його зміни та здатність протистояти стихійним лихам, а також

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ ТА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ ДО 2030 РОКУ

1. забезпечити загальний доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла й основних послуг і упорядкувати нетрі

2. забезпечити всім можливість користуватися безпечними, недорогими, доступними та екологічно стійкими транспортними системами на основі підвищення безпеки дорожнього руху, зокрема розширення використання громадського транспорту, приділяючи особливу увагу потребам тих, хто перебуває в уразливому становищі, жінок, дітей, інвалідів і літніх осіб

3. розширити масштаби відкритої для всіх і екологічно стійкої урбанізації та можливості для комплексного і сталого планування населених пунктів та управління ними на основі широкої участі в усіх країнах

4. активізувати зусилля із захисту та збереження всесвітньої культурної і природної спадщини

5. скоротити кількість загиблих і постраждалих та значно зменшити прямий економічний збиток у вигляді втрат світового валового внутрішнього продукту внаслідок лих, у тому числі пов'язаних з водою, приділяючи особливу увагу захисту малозабезпечених і вразливих груп населення

6. зменшити негативний екологічний вплив міст у перерахунку на одну особу населення, в тому числі шляхом приділення особливої уваги якості повітря і видаленню міських та інших відходів

7. забезпечити загальний доступ до безпечних, доступних і відкритих для всіх зелених зон та громадських місць, особливо для жінок і дітей, літніх людей та інвалідів

Рис. 1.2. Цілі розвитку міст та населених пунктів Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку до 2030 р.

Прийняті цілі сталого розвитку на рівні України щодо забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів майже повністю ідентичні цілям Порядку денного для усього світу. Саме вони є орієнтирами для розвитку територіальних громад, міст та населених пунктів в умовах проведення реформи з децентралізації влади та мають бути включені у стратегічні плани їх розвитку з урахуванням наявних ресурсних можливостей територій.

Разом з тим, процес переходу на модель сталого розвитку України можна оцінити достатньо повільним, а сформована система управління щодо забезпечення основних імперативів сталого розвитку України (економічних, екологічних, соціальних) - не достатньо результативною. Це, у свою чергу, супроводжувалося посиленням безпекових аспектів подальшого розвитку як України у цілому, так і її міст та інших населених пунктів, нарощування негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку, відставанням країни за основними показниками від загальносвітової спільноти.

Не розв'язаним й досі залишаються проблеми впровадження моделей збалансованого виробництва і споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людини, охорона і раціональне використання природних ресурсів, оптимізація ресурсної бази економічного та соціального розвитку та багато інших.

Висновки до першого розділу

Проведене дослідження щодо удосконалення наукових засад формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст в Україні дало змогу зробити такі висновки.

1. Досліджено поняття «місто» як складної соціально-економічної системи, узагальнення класифікаційних підходів до поняття «місто» за функціональними ознаками та здійснено його ідентифікацію як об'єкта економічної безпеки.

Запропоновано розглядати поняття економічної безпеки міста: як умови, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників, що не провокують виникнення негативних процесів цієї системи (міста); як стан захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці (матеріальні, морально-етичні, духовні, культурні тощо); як стан міських систем життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян, економічну, соціальну, політичну стабільність розвитку міст; екологічну, демографічну, техногенну, духовно-моральну, психологічну сприятливість та інші умови для динамічного розвитку міста і реалізації інтересів особистості й суспільства.

Визначено глобальну функцію міст як драйверів соціально-економічного розвитку світової економіки, країн, регіонів, що вимагає побудови нової моделі міста, цілей і пріоритетів економічного, соціального, культурного, екологічного, просторового розвитку.

2. Розроблено підхід щодо побудови комплексної системи економічної безпеки міста, що включає сукупність системних взаємопов'язаних організаційно-економічних заходів, здійснюваних з метою захисту міста та його населення (включаючи всі підприємства, організації, установи всіх форм власності та ін.) й усіх сфер громадського життя (що знаходиться у компетенції міської влади) від гіпотетичних, потенційних або реальних загроз та ризиків, які можуть спричинити економічні втрати чи інші негативні наслідки. Водночас вона являє собою основу для формування механізму забезпечення стану стабільної (сталого) життєдіяльності всіх суб'єктів міста, що створює умови для реалізації їхніх основних цілей та інтересів, захищаючи від зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, ризиків, загроз та дестабілізуючих чинників.

Доведено, що організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки міста як складної, цілісної, інтегрованої у зовнішні процеси системи має не суперечити загальнонаціональній концепції комплексного управління сталим розвитком міст, забезпечити баланс довгострокових цілей сталого

розвитку і короткострокових інтересів приватних суб'єктів господарювання (підприємств та домогосподарств), чутливо реагувати на зміну технологій, зовнішніх і внутрішніх економічних чинників, форм власності, множинність джерел інвестицій та дій незалежних інвесторів тощо.

3. З'ясовано, що забезпечення економічної безпеки міста ускладнюється в умовах глобалізації через привнесення значної кількості зовнішніх ризиків фінансового, економічного та соціального характеру, що негативно впливає на вразливі ланки й об'єкти економічної системи міста.

Під впливом процесів глобалізації характерними ознаками розвитку міст стали: локалізація центрів економічного розвитку; наростання депресивних соціально-економічних тенденцій на території промислових регіонів, які традиційно вважалися локомотивами економічного зростання; збереження високих показників монополізації локальних регіональних ринків. Таке посилення диспропорцій розвитку ставить перед державною та місцевою владою нові виклики, змушує шукати нові механізми та інструменти стимулювання місцевого розвитку. Усе це обумовлює активний пошук нових шляхів удосконалення системи управління на місцевому рівні як основи досягнення стабільного, збалансованого, безпечного розвитку міст.

Виділено та досліджено етапи формування міжнародних підходів щодо створення багаторівневої системи управління розвитком міст в умовах глобалізації та поступового переходу на модель безпекоорієнтованого сталого розвитку міст. Обґрунтовано, що концептуальною основою сучасного розвитку міст є модель сталого розвитку.

Основні результати дослідження опубліковані у наукових працях автора [26 - 28, 30 - 31, 67- 69, 82].

Список використаних джерел

1. Вебер М. Господарство і суспільство : / пер. з нім. М. Кушнір. К.: Всесвіт, 2013. 1112 с.
2. Лефевр А. Производство пространства : / пер. с фр. И. Стаф. М.: Strelka Press, 2015. 432 с.
3. Кастельс М. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA : Blackwell. 1989.
4. Джекобс Джейн. Смерть и жизнь больших американских городов : / пер. Леонид Мотылев. М.: Новое издательство, 2011. 460 с.
5. Park. R. The City as a Social Laboratory. In: *Robert E. Park On Social Control and Collective Behavior*. Selected Papers, / Ed. and with introduction by Ralph H. Turner. Chicago. London : Phoenix Books, The University of Chicago Press, 1967. pp. 3-18 .
6. Гейл Я. Жизнь среди зданий : изд. на русском языке. Концерн «КРОСТ», пер. с англ. М.: Альпина Паблишер, 2012. 200 с.
7. Гейл Я., Гемзо Л. Новые городские пространства. М. Альпина Паблишер, 2012. 254 с.
8. Florida R., Richard L. Cities and and The Creative Class. N.Y. Routledge, 2005.198 p.c.
9. Landry C. The Creative Cities. A Toolkit for Urbam Innovators. Routledge, 2012. 358 p.
10. Перцик Е.Н. География городов (геоурбанистика).М.: Высш. шк., 1991. 319 с.
11. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. М.: Мысль, 1983. 350
12. Салій І.М. Українські міста: питання власності і муніципального управління. К., 2001. 415 с.

13. Корецкий Л.М. Типология и классификация городов – научно-методическая основа конструктивных решений их перспективного развития. Территориальная организация производства и расселения. К. : КТПИ, 1982. С. 3–22.
14. Пітюренко Ю.І. Розвиток міст і міське розселення в Українській РСР. К. : Наук. думка, 1977. . 205 с.
15. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії : [посіб. для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів]. М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. К. : Знання, 1998. 416 с.
16. Бойко-Бочук О.В. Проблеми міста як підгрунття ефективного управління його розвитком. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.* Вип. 1 (35). Х. : Магістр, 2009. С. 294–302.
17. Управління сучасним містом / за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К.: Вид-во НАДУ, 2008. 632 с.
18. Гуляк Р Е Соціально-економічна сутність та визначення поняття «місто». – URL:<http://eprmls.ksarne.kharkov.ua/5824/1/126-13195.pdf>
19. Системы расселения и территориальная организация народного хозяйства. / [упорядкув.: Е. И. Питюренко. К.: Наук. думка, 1983. 140 с.
20. Дёмин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. К. : Будівельник, 1991. 184 с.
21. Шевченко А. Полеміка щодо визначень поняття «місто» та його функції. - URL:http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2009_2/09_saspmf.pdf
22. Бойко-Бойчук О. Категорія «місто» сутність, визначення. *Управління сучасним містом.* 2005. 3-4/7-12(19-20).С 47-60.
23. Леміш К. М. Черемісіна Т. В. Концептуальні підходи до визначення поняття місто. *Економіка та управління. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук:* Наукова організація «Перспектива». Дніпропетровськ. Видавничий дім «Гельветика». 2012. С.234

24. Саханенко С.Є. Теоретичні та організаційно-функціональні засади політичного управління містом в умовах самоврядування : автореф. дис. ... докт. наук з держ. упр. : 25.00.04 / ДДУУ. Донецьк, 2005. 36 с.
25. Поручинський В., Сосницька Я. Класифікація і типологія міських поселень України. *Часопис соціально-економічної географії*. Вип. 18(1). 2015. С. 98.
26. Плужник А.В. Місто – складний соціально-економічний об'єкт у системі забезпечення економічної безпеки національної економіки. // *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки України*: матеріали XXVIII Міжнар.і наук.-практич. конф. Львів, 2–3 серпня 2013 р. Львів: ЛЕФ, 2013. С. 10 - 13.
27. Плужник А.В. Класифікація міст України при забезпеченні економічної безпеки розвитку міст. *Модернізація економіки: проблеми, шляхи розвитку та перспективи* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 13 – 14 вересня 2013. Дніпропетровськ: 2013. С.15-18.
28. Pluzhnik A. Sustainable development cities imperatives in the 21st century global challenges system (security aspect). *The 18th INTERNATIONAL CONFERENCE INFORMATION TECHNOLOGIES AND MANAGEMENT 2020* :. April 23–24, 2020, ISMA University of Applied Science, Riga, Latvia. P. 133-134.
29. Україна. Огляд урбанізації. Світовий банк. 2015. - URL:<https://city2030.org.ua/ua/document/ukraina-oglad-urbanizacii>
30. Плужник А. В. Концепція економічної безпеки міст України в умовах глобалізації. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 2 (53). С. 51–53. 5.
31. Плужник А. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки міста. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 7/3 (12). - URL:<http://journals.uran.ua/sciencerise/article/view/47225/43687>
32. Ілляшенко О.В. Механізми системи економічної безпеки підприємства : монографія. Харків, 2016. 504 с.

33. Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека: зміст категорії та її об'єкти. - URL:http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-6_0-pages-13_2014, с. 13.
34. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Наукові праці*. 2011. Вип. 143. Том 155. С. 42 – 46.
35. Заплатинский В. М. Новое определение термина «опасность». *PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Cz SERIA: Edukacja Techniczna*. 2012. Т. VII. С. 189–199.
36. Комеліна О. В., Онищенко С. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2013.
37. Understanding Urban Safety and Security. - URL:<https://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/GRHS.2007.1.pdf>.
38. UNHABITAT. - URL:<https://mirror.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=555&cid=5359>].
39. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. К. : НІСД, 1997. 144 с.
40. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища : монографія. К.: НІПМБ, 2009.—.
41. Живко З.Б., Блюк Н.В., Живко М.О. Комплексна система економічної безпеки підприємства як чинник убезпечення підприємництва. – URL:[http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012-1/Живко З.Б., Блюк Н.В., Живко М.О.pdf](http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2012-1/Живко%20З.Б.,%20Блюк%20Н.В.,%20Живко%20М.О.pdf)
42. Огородник І. Управління економічною безпекою великого міста / І. Огородник. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 663. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології : Збірник наукових праць*. Львів. 2010. С. 204-209
- 43 Building Economic Security in America's Cities: New Municipal Strategies for Asset Building and Financial Empowerment. *CFED*. January 2011. URL:

http://cfed.org/knowledge_center/publications/savings_financial_security/building_economic_security_in_americas_cities/

44. Захарченко В. І., Головченко О. М., Сараєва І. М. Логіка розв'язку проблем економічної безпеки міста Одеси. - URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvuu/Ekon/2011_33_sv1/SOURCE/17.pdf

45. Нечитайло І. В. Модель опису стану економічної безпеки міста як соціально-економічної системи : наук. журнал. Луганськ, 2012. № 14 (185), ч. 1. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_14_1/Nechitajlo.pdf

46. Плужник А.В. Формування механізму забезпечення економічної безпеки міста. *Теорія і практика наукових досліджень. Матеріали Сімнадцятої Всеукраїнської Інтернет-конференції. 25-26 грудня, м.Тернопіль*). Тернопіль:Тайп,2012. С.74-76.

47. Акімова. Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 10, 2016.

48. Система економічної безпеки: організаційно-методичні аспекти контролю і аналізу. – URL: <http://www.google.com/Fsebweb.at.ua%2FStatyi%2Fst.24.doc&ei=PPinTqTJN>.

49. Блохин С. В. Понятіе економіческой безопасности. *Інвестиції: практика та досвід*: 2008.

50. Ліпкан В. А. Синергетичний і гомеостатичний підходи до системи національної безпеки. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2003. №2. - URL: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2003_2/zmist_03/lipka.htm

51. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.

52. Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – безпека країни : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.

53. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної ради України від 24.12.1999 р. N 1359-XIV.

54. Мігус І.П. Методичний підхід до оцінки впливу загроз на економічну безпеку емісійної діяльності акціонерного товариства. *Фінансовий простір*: між.наук.-практ. журнал. №3. 2013. - URL: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua>
55. Петрушевська В. В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз. *Ефективність державного управління* : зб. наук. праць. Львів, 2012. Вип. 32. С.441-448.
56. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи. *Економіка і держава* : наук. журн. 2009. №15. С. 67-69.
57. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Наєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ, 2011. 299 с.
58. Пономарьов В. П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства :автореф. дис. ... канд. економ. наук. Луганськ, 2000. 27 с.
59. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку. *Економіст: наук. фах. вид.* 2005. №2. С. 52-56.
60. Мамалуй О. О. Про пріоритетні напрями забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого* : зб. наук. праць. Харків : Вид-во НЮА України ім. Я. Мудрого, 2011. №4. С. 18-28.
61. Предборський В. А. Тіньова економіка як загроза національній безпеці. *Формування ринкових відносин в Україні* : зб. наук. праць. 2005. №9 (52). С. 14-18.
62. Мігус І.П., Лаптев С.М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Ефективна економіка*. №12. 2011. - URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=821>.
63. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : Нац. інститут проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.

64. Поняття та зміст економічної безпеки. - URL: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12lcizeb.pdf>
65. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В. Економічна безпека. КНТ. 2009. 400 с.
66. Плужник А.В. Роль економічної безпеки в соціально-економічному розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Інновації та традиції у сучасній науковій думці: збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. 15 – 17 серпня 2013 року, м. Київ. С. 59-63.
67. Плужник А.В. Організаційні засади системи економічної безпеки міст. *Шляхи стабілізації економічного стану в країнах СНД: збірник тез наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф.* м. Одеса, 6 – 7 вересня 2013 р. ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». О.: ЦЕДР, 2013. С 41-45.
68. Плужник А.В. Вплив глобалізації на розвиток економіки міста та забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту: збірник матер. міжнар. наук. практ. конф.*, м. Сімферополь, 16 – 17 серпня 2013 року. Сімферополь: НО «Economics», 2013. С.18-22.
69. Pluzhnyk A. The sustainable development of modern cities in national economy system under conditions of globalization: security aspect. *Economics And Region*. № 2 (77). 2020. P. 25-31.
70. SASSEN S. The global city: strategic site (new frontier). Mode of access: - URL: <http://www.mdia-seminar.com/2001/503.htm>.
71. Метлеева Е.Р. Развитие городов в условиях глобализации. - URL: http://www.zrns.ru/2mongr_avtor_meteleva
72. Трубина Е.Г. Город в теории: опыт осмысления пространства. - М.: Новое литературное обозрение, 2011. 520 с.
73. Власова Н. Ю. Глобализация и тенденции социально-экономического развития российских городов. - [URL: <http://www.pandia.ru/text/77/375/16221.php>

74. Біла С.О. Вплив глобалізації на формування диспропорцій регіонального розвитку в Україні. - URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/20111/013-020.pdf

75. Система офіційної документації ООН. - URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/493/27/PDF/N0149327.pdf?OpenElement>

76. Нова програма розвитку міст. - URL: <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf>

77. Towards the localization of the sdgs. Local and regional governments' report to the 2019 hlpf 3rd report. - URL: https://www.gold.uclg.org/sites/default/files/localization2019_en.pdf

78. Our Work on the Sustainable Development Goals in Ukraine. - URL: http://www.un.org.ua/images/documents/3704/2015_MDGs_Ukraine_Report_ukr.pdf].

79. Hulse J.H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd.; Ottawa: International Development Research Centre, 2007. 390 p.

80. Kates R.W., Parris T.M., Leiserowitz A.A. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*. 2001 Num. 3. P. 8-21. 5.

81. Michael von Hauff, Claudia Kuhnke. Sustainable Development Policy: A European Perspective., 2017.

82. Komelina, O.V., Pluzhnyk, A.W. Economic insecurity of households as a key indicator in estimating economic security of the country, region, city . *Економіка і регіон*. N94. (53). 2015. С. 86-90.

83 HOUSING AND URBAN DEVELOPMENT IN THE ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE REGION. - URL: <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf>

84 The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). - URL: <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/493/27/PDF/N0149327.pdf>

85. HABITAT III REGIONAL REPORT EUROPE, NORTH AMERICA AND COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES. Towards a City-Focused, People-Centred and Integrated Approach to the New Urban Agenda [http. - : URL: https habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf](https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf)

86. Understanding Urban Safety and Security. - URL: <https://mirror.unhabitat.org/downloads/docs/GRHS.2007.1.pdf>).

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТ

2.1. Структурування складових оцінювання економічної безпеки міст та її організаційно-економічного забезпечення

Економічна безпека у сучасних умовах є одним з найактуальніших напрямів економічних досліджень на мікро-, макро-, мезо- та глобальному рівні. Економічна безпека міст України відіграє значну роль у забезпеченні економічної безпеки національної економіки, а здатність країни забезпечити свою безпеку залежить насамперед від стійких і високих темпів розвитку економіки міст, що створюють необхідні передумови й умови як для її незалежності й суверенітету, так і для підвищення рівня життя населення. Забезпечення економічної безпеки досягається шляхом недопущення настання негативних впливів на соціально-економічний стан та розвиток міста. Інноваційний, структурно-функціональний підхід до виявлення потенційних і імовірних небезпечних впливів, ризиків та загроз є фундаментальними складовими у процесі формування системи забезпечення економічної безпеки міста.

Застосування структурно-функціонального підходу у процесі структурування складових оцінювання економічної безпеки міста та системи її забезпечення, аналізу стану економічної безпеки міст в Україні вимагає врахування специфіки розвитку міських поселень, які істотно відрізняються: за кількісними та якісними параметрами, що характеризують їх соціально-економічний розвиток, обсягами створеної валової додатної вартості, структурою економіки, характеристиками ризиків та політикою управління ними, стратегією позиціонування на ринку, чутливістю до екзогенних та ендогенних факторів тощо.

Методологічні підходи щодо аналізу економічної безпеки міста та системи її забезпечення потребують розроблення як універсальних, так і диференційованих методичних підходів для кожної конкретної групи міст за класифікаційними ознаками, наведеними у розділі 1 дисертаційної роботи.

Важливим для структурування складових оцінювання економічної безпеки міст та її організаційно-економічного забезпечення є: наявний потенціал розвитку міст та можливості його використання; тенденції змін; особливості сформованого профілю ризиків; економічна спеціалізація; джерела інноваційного розвитку та інвестиційного забезпечення; структура та динаміка створення валової доданої вартості; доходність бюджетів міст; особливості інтегрування міст у регіональні, національні, глобальні ланцюги створення доданої вартості тощо.

Структурування складових оцінювання економічної безпеки міста та системи її організаційно-економічного забезпечення є доцільним для дослідження системних об'єктів, до яких відносять й місто (як складну динамічну соціально-економічну систему), що дає змогу виділити в них структурні складові і їх функції в системі забезпечення національної економічної безпеки країни у цілому.

Визначення сукупності факторів впливу, виявлення їх позитивних та негативних проявів та наслідків щодо формування економічної безпеки міст дає змогу пояснити особливості формування та прояву економічної безпеки міст за запропонованим підходом щодо тлумачення поняття економічної безпеки міста (див. п 1.1): як умови, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників, що не провокують виникнення негативних процесів цієї системи (міста); як стану захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці (матеріальні, морально-етичні, духовні, культурні тощо); як стану міських систем життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян і реалізацію інтересів особистості й суспільства.

Додатковою перевагою застосування такого підходу є можливість проектувати одержані результати аналізу та оцінювання на реалізацію моделі сталого розвитку міст, визначення їх уразливості та забезпечення у межах визначених груп міст, пояснити умови та стан системи, при якому досліджуються її елементи і залежності між ними в рамках єдиного цілого.

Структурування складових оцінювання економічної безпеки міста та системи її забезпечення дає можливість виявити нерівномірність самоорганізації міст, особливості прояву їх функціональної стійкості, якості діючих управлінських систем, їх організації і продуктивності.

Проведення структурно-функціонального аналізу економічної безпеки міст передбачає використання як традиційних, так і альтернативних підходів щодо її оцінювання, а також різні аспекти та напрями. Перевагою такого підходу є можливість визначити групи міст, які є близькими за: 1) кількістю населення, 2) структурою економіки; 4) пріоритетами у розвитку; 3) рівнем та структурою основних ризиків; 4) реакцією на зовнішні виклики.

Зазначимо, що в Україні останнім часом в Україні сформована спадна динаміка населення, що проживає у містах: на 1 січня 2001 р. відповідно – 28,6 млн осіб, а на 1 січня 2020 р. - 27, 1 млн.

На 1 січня 2020 р. в Україні нараховувалося 44 міста з населенням понад 100 тис. осіб, зокрема, 15 міст з населенням від 250 до 500 тис. осіб, 5 міст з населенням від 500 до 1000 тис. осіб та три міста-мільйонника. Більшість міст України належить до категорії малих міст (374 міста або 81 %). У цілому на 01.01.2020 р. в Україні налічувалося 461 місто (з урахуванням міст АР Крим), з яких: 3 - з населенням більше 1 млн осіб, 5 міст - з населенням понад 500 тисяч осіб; у 14 містах чисельність населення становить до 250 тисяч; у 21 місті чисельність населення становить від 100 до 250 тисяч осіб; у 43 містах мешкає від 50 до 100 тисяч осіб, у 313 містах проживає населення від 20 до 50 тисяч жителів (до них належать і міста районного значення), у 78 містах відповідно проживає від 10 до 20 тисяч населення, у 8 містах – до 2,5 тисяч мешканців [1].

Це дає змогу урахувати особливості формування міської мережі в Україні. Отже, більшість міського населення України мешкає у великих і середніх містах, розміщення яких є досить раціональним, що робить публічні, соціальні, побутові, освітні, культурні та інші послуги (у тому числі і мешканцям сільських поселень) доступними на всій території країни. Тому роль міст, що мають статус адміністративного центру (обласного або районного), в Україні є традиційно високою, адже саме в них зосереджено діяльність підприємств з різноманітними видами діяльності, робота на яких надає можливість мешканцям міст отримувати із заданою регулярністю заробітну плату (додаток Г, Д).

Необхідним є виділення однорідних структурно-функціональних груп міст із відповідними характеристиками, що зберігаються протягом достатньо довгого періоду, оскільки вони є специфічними об'єктами аналізу їх розвитку з позицій забезпечення економічної безпеки та оцінки ризиків, які виникають на трьох різних рівнях: регіональному, національному, глобальному.

Незважаючи на наявність загальнотеоретичних досліджень факторів, що впливають та формують економічну безпеку на різних рівнях економіки, встановлення системи факторів та чинників економічної безпеки міста у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі залишається не висвітленим. Ґрунтовні наукові розробки та комплексні дослідження факторів економічної безпеки міст України не проводились. Зважаючи на вищевикладене, подальше дослідження системи факторів та чинників економічної безпеки міст є актуальним, а також створює інформаційну основу для розроблення комплексної програми економічної безпеки міст України та її ефективне застосування потребує визначеної системи факторів та чинників економічної безпеки міста з їх багатокритеріальною класифікацією, з врахуванням практичних особливостей окремих міст (рис.2.1).

Дослідження класифікацій факторів економічної безпеки в загальнотеоретичному вигляді зумовлює можливість визначити узагальнене

схематичне зображення системи, що буде оптимально підходити для наукових досліджень з вивчення проблематики економічної безпеки міста.

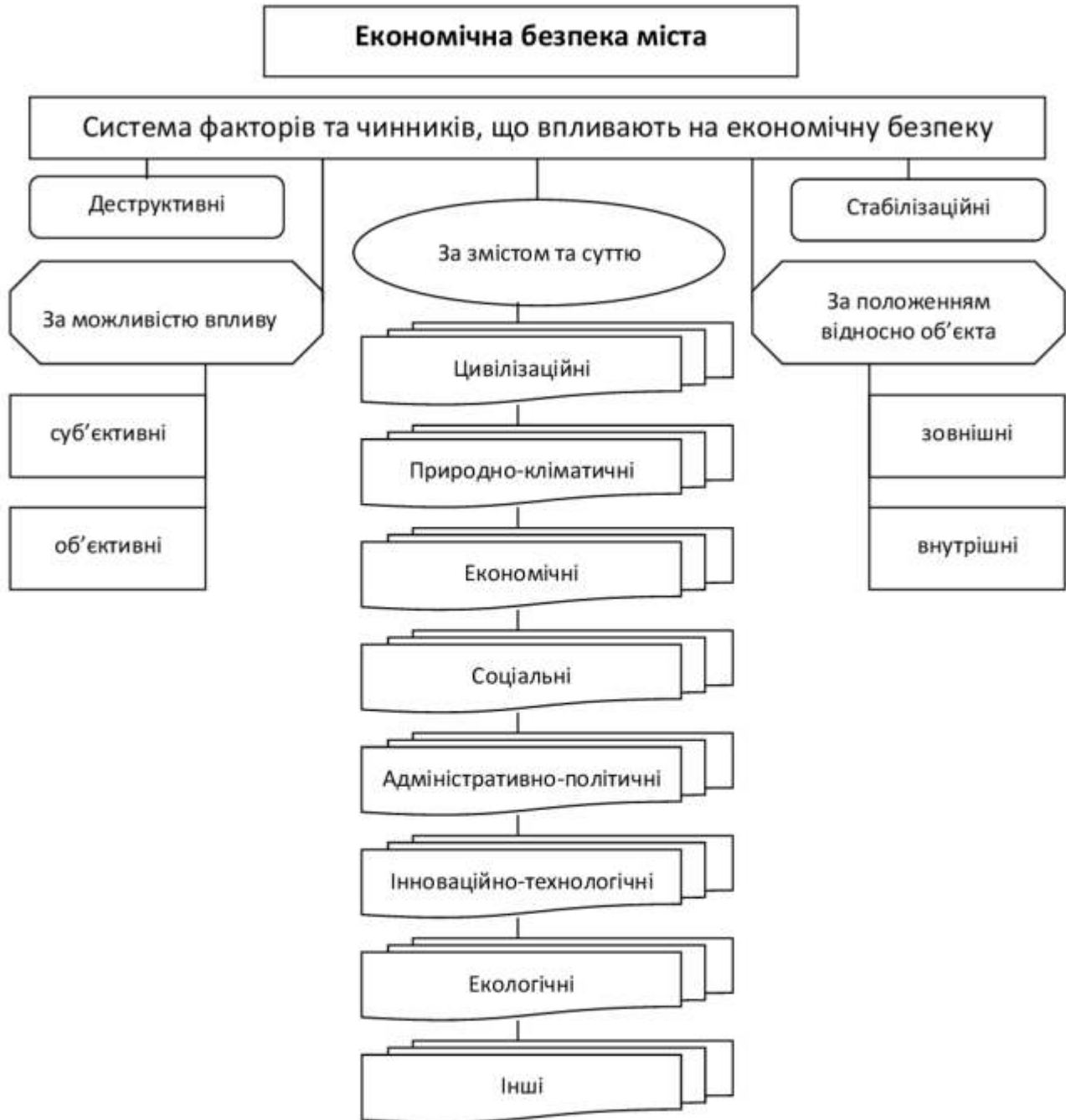

Рис. 2.1 Загальнотеоретичний вигляд класифікації системи факторів економічної безпеки міста.

Фактори економічної безпеки є передумовою виникнення ризиків та загроз для економічної безпеки міста. Але при цьому не всі фактори та чинники можуть нести деструктивні наслідки для економічної системи міста.

Виникнення загроз обумовлено різноманітністю факторів, які в цілому можуть надавати різноспрямований вплив на стан економічної безпеки суб'єкта [1].

Для вирішення задач забезпечення економічної безпеки важливим є виявлення та всебічний теоретичний аналіз факторів та чинників, критеріїв та показників, що об'єктивно відображають стан економіки та вказує на можливі ризики її розвитку [2].

За можливістю впливу – розрізняють об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу.

Об'єктивні фактори економічної безпеки міста ми визначаємо як ті, що є сталими та незмінними, такими, що не підвладні волі суб'єктів економічної системи міста. Їх наявність чи відсутність, рівень впливу не залежить від дій, чи бездіяльності суб'єктів економічної системи і зазвичай вони незмінними в короткостроковому періоді та не проявляють суттєвої динаміки в довгострокових періодах.

На ці фактори неможливо, або майже неможливо впливати, але необхідно обов'язково враховувати при розробці комплексної системи економічної безпеки міста.

Суб'єктивні фактори утворюються під впливом людського фактору і є динамічними та можуть порівняно легко змінюватись протягом, навіть короткострокових періодів. Вони залежать від фінансових, економічних, правових, адміністративних та соціальних можливостей суб'єктів економічної системи міста.

Розподіл факторів економічної безпеки міста на об'єктивні і суб'єктивні науково-практично розрізняються умовно і є дійсними до моменту конкретного розгляду того чи іншого явища або події. Зокрема це стосується корупційної складової, тіньового обороту капіталу, можливості використання так званих «сірих» схем в економіці. Також в конкретизованих ситуаціях один й той самий фактор, що впливає на економіку міста розглядатиметься стосовно систем економічної безпеки міста різного ієрархічного рівня в одному випадку - знаходитиметься в групі об'єктивних, а по іншим в суб'єктивних. Зокрема це

стосується політичних факторів на загальнодержавному та місцевому рівні, можливостей наповнення бюджету, прозорості інвестицій.

Майже всі фактори можуть здійснювати, як позитивний, так і негативний вплив на систему економічної безпеки міста з позиції досягнення її мети, всю сукупність факторів можна розподілити за результатами впливу. Однакові фактори не змінюючи суті та форми, а також сили впливу, можуть змінювати в часі в часі результати впливу на систему економічної безпеки міста. Тому такий дуже простий поділ залишається теоретично-умовним і визначатись повинен в кожній конкретній ситуації. Це зокрема стосуватиметься політичних та соціальних факторів та чинників, що при своїй динаміці навіть в короткостроковій перспективі можуть діаметрально протилежно змінювати результати впливу. Також це стосуватиметься фінансової та бюджетної сфери, коли зокрема недофінансування може, як стимулювати до інтенсивного розвитку, так і екстенсивний розвиток може породжувати негативні наслідки для економічної системи міста.

В узагальненому вигляді сукупність факторів економічної безпеки міста можна поділити на зовнішні та внутрішні. Критерієм такого поділу виступає можливість безпосереднього впливу та управління ними з боку виконавчих суб'єктів економічної безпеки міста. В цьому дослідженні зовнішні фактори розглядаються, як глобальні передумови, що зумовлені загальносвітовою динамікою розвитку економіки, загальним станом держави та регіону. Тут враховується стан економічних систем різних порядків і місце економіки міста в ієрархії глобальної економіки. Зокрема, регіональні фактори можуть виступати, як внутрішніми, так і зовнішніми, адже, економіка міста є переважною складовою економіки регіону. Внутрішні фактори при цьому конкретизуються впливом на різних рівнях економічної безпеки міста. Зовнішні фактори визначаються загальною проблематикою економіки відповідного порядку, а внутрішні виходять з місцевих особливостей та відмінностей конкретних міст.

Всі фактори мають різну природу походження, змістовність та суть, але розмежування цих груп факторів та чинників є часто неможливим. Так не можливо провести чітку грань між соціальними та економічними факторами; між економічними та політичними; демографічними та економічними; інноваційними та інвестиційними, природними та екологічними. Тому необхідно досліджувати фактори та чинники по кожній групі окремо, застосовуючи метод наукової абстракції та ін., оскільки данні фактори та чинники мають специфічний прояв по кожному окремо взятому місту. Окрім того, кожне місце матиме свій порядок пріоритетності факторів і чинників та їх динаміку. При цьому, пріоритетність чинників та факторів з часом змінюється, на відміну від перших двох десятирічч незалежності, зараз основну роль в економічній безпеці міст відіграють фактори та чинники, які є відображенням сучасних тенденцій економічних та соціальних трансформацій: науково-технічний прогрес, інтелектуально-кадровий потенціал, активізація інвестиційної діяльності, інноваційність господарської структури міста.

В умовах глобалізації дія цивілізаційного фактору – одного з найважливіших в сучасному світі має значний вплив на економічну безпеку [3]. Україна знаходиться на важливій геополітичній межі сходу і заходу. Особливої актуальності це набирає при виборі орієнтирів подальшої світової економічної орієнтації (ЕС – ТС). Міста, що знаходяться поблизу державного кордону, зазвичай зазнають значного цивілізаційного та економічного впливу інших держав. Особливо це може бути помітним в різниці цивілізаційної та економічної орієнтації міст на сході та заході України. Цивілізаційний фактор дедалі набуває все більшої актуальності і повинен обов'язково враховуватись в економічній безпеці міст.

Група природних факторів теоретично може трактуватися, як загальна сукупність природних умов і ресурсів, що забезпечують ефективне функціонування економіки міста. В сучасному урбаністичному суспільстві поступово нівелюється фактор природних умов, але необхідно не забувати про

те, що він був визначальний при поселенні людей та побудові міст. І по сьогодні інвестиційна привабливість та економічний потенціал у своєму складі відводить значну долю природним факторам. Тому проводячи дослідження економічної безпеки міста слід відносити природні фактори до важливих. Для більшості міст України природні фактори є сприятливими, але промислове перевантаження окремих регіонів та існування промислових мономіст в Україні зумовлює неоднорідність наявного природного потенціалу.

Розумне природокористування в межах міста є важливим показником для прогнозування стану та перспектив економічної безпеки міста в цілому. Але останнім часом прагнучи до максимізації прибутків будь-яким чином – значними стають негативні приклади використання природного потенціалу (забудова паркових зон, зменшення зелених насаджень в містах, погіршення стану водойм та підземних джерел, та ін.). Всі ці дії сьогодні, вимагатимуть значних обсягів додаткових капіталовкладень для сприяння відтворенню природного потенціалу міст в майбутньому. Також треба зазначити важливість кліматичних факторів та необхідність приділення їм окремої уваги в подальших дослідженнях, адже зміни клімату в останні роки внесли значні зміни в комунальне господарство багатьох міст України.

Економічним факторам належить головна роль у функціонування міста, як складної інституціональної системи, а отже і в забезпеченні економічної безпеки міста. Економічні фактори мають різні рівні прояву: глобальні, міжнаціональні, макроекономічні, регіональні та місцеві – всі вони маючи різний кількісний та якісний прояв можуть нести стабілізаційні та деструктивні наслідки.

Економічні фактори включають [2]:

структуру міського господарства;

рівень монополізації економіки;

ефективність виробничої сфери та сфери послуг;

конкурентоздатність міської економіки;

технологічну базу міського господарства;

стан фінансової та бюджетної системи;
інвестиційну привабливість та інвестиційну політику.

Всі ці фактори мають визначені показники, що дозволяє прослідкувати їх стан в динаміці (доля економіки міста в ВВП та темп її приросту, індекс промислового виробництва, об'єм обороту в торгівлі, доля в загальнонаціональних інвестиціях) [4].

Найбільш негативно для економіки міст проявляють себе загальноекономічні та кон'юнктурні фактори. Економіка міст потребує формування сприятливого макроекономічного середовища, сприятливого регулювання ринку капіталу та рівномірного бюджетного забезпечення.

Соціальні фактори набувають первинної пріоритетності, зважаючи на цивілізаційний розвиток та тенденції розвитку постіндустріального – інформаційного суспільства. Позитивні переваги розвитку міст все частіше визначаються не ресурсною, фінансовою, промисловою чи іншими складовими – а якістю життя населення. Забезпеченням соціально необхідної індивідуальної безпеки, освіти, охорони здоров'я, підприємницькою свободою та ініціативністю, доступом до інформації та можливостей самореалізації. Соціально-демографічні фактори міста характеризуються показниками: рівня безробіття, долі доходів населення нижче прожиткового мінімуму, тривалості життя, забезпеченості житлом, смертності та народжуваності, та ін. [4].

Населення міст виступає не лише основним виробничим ресурсом – робочою силою, а і головним економічним споживачем, що формує попит та ставить нові економічні вимоги.

Негативні соціально-демографічні фактори в більшості міст України зумовлюють сповільнення економічного розвитку. Висока смертність, незадовільний стан здоров'я, масове поширення шкідливих звичок, соціальна диференціація, економічне розшарування суспільства та інші негативні явища все ще мають тенденцію до погіршення в Україні. Соціальні фактори зазвичай тісно пов'язані з економічними і їх взаємна позитивна зміна, зазвичай має синергетичний ефект.

Інноваційно-технологічні фактори та їх важливість зумовлена зростанням ролі науково-технологічної складової в економіці. Імплементация новітніх технологій та інноваційних розробок зазвичай призводить до позитивних результатів в розвитку економіки. Інновації та новітні технічні розробки мають прямий вплив на збільшення ВВП та підвищення рентабельності в більшості секторів економіки. Разом з тим це призводить до скорочення долі промислового виробництва та розширенню сфери послуг. Впровадження науково-технічних розробок призводить до скорочення робочих місць та витіснення робочої сили з виробничих секторів економіки та міграції робочої сили між містами. Інноваційно-технологічним факторам необхідно приділяти особливу увагу, враховувати сукупність позитивних та негативних наслідків, зважаючи на невідворотність процесу технологічного розвитку людства.

Адміністративно-політичні фактори часто мають першочергову роль в розвитку економіки міста та забезпеченні його економічної безпеки. Проте, адміністративно-територіальна реформа та «радянський» стиль управління, що все ще є поширеним в багатьох містах, часто мають негативний вплив на економіку міст. Гостра політична боротьба між різними політичними партіями, їх представниками в містах та урядом, також часто несуть негативні наслідки для економіки міст.

Адміністративно-територіальний устрій, політичні традиції та бюджетна політика в Україні не дають змоги забезпечити рівномірний розвиток економіки всіх міст. Економіка міста, а разом із нею територіальні громади часто стають заручниками політичної боротьби чи привілейованих шляхів розподілу бюджету.

Адміністративні, управлінські та політичні фактори (наприклад наявність ефективного мера-господарника) можуть значно компенсувати негативні фактори з боку всіх інших, вище перелічених. Але, в той же час, непоодинокі зворотні випадки, коли навіть провідні економіки міст зазнають втрат та негативних наслідків через невдале (навмисно чи ні) управління

містом та забезпечення економічної безпеки міста, зводячи до нуля всі позитивні переваги міста.

За останні два десятиліття посилюється роль екологічних факторів, які зазвичай не відігравали визначальної ролі у розвитку економічної системи міста та забезпеченні економічної безпеки міста. Дуже незадовільний екологічний стан міста може відігравати вирішальну негативну роль в економічному розвитку. Ігнорування екологічних факторів зазвичай суттєво позначається на населенні, а, отже, і на всій економіці міста, нівелюючи тим самим природні, економічні та інші переваги міста. При умові постійного контролю екологічних факторів в містах можна досягти відчутних позитивних зрушень в конкурентних та соціальних перевагах, зокрема це стосується промислових міст.

Економічна безпека, системи управління ризиками та загрозами економічної безпеки розкриті в наукових роботах таких зарубіжних вчених М. Харді, Дж. Джоуп, Д. Бакер, Р. Розенцварг, К. Вольф та інші [7 - 15]. У науковій літературі питанням та аспектам економічної безпеки, не достатньо приділяється уваги саме місту як об'єкту економічної безпеки. Окремі вчені досліджують ризики, що можуть впливати на економічну безпеку підприємства [9]; інші розглядають економічну безпеку на глобальному, національному, регіональному рівнях, але питання економічної безпеки міст та міських поселень не розглядає [10], проводять порівняльний аналіз окремих національних та галузевих проблем економіки та забезпеченні економічної безпеки [11]. Достатньо активно здійснюються наукові дискусії щодо економічної безпеки на рівні домогосподарства, окремого працюючого індивіда [12]. Цікавими є дослідження щодо впровадження інновацій в управлінні ризикам, проте місто як об'єкт економічної безпеки не виокремлюється [13 - 20].

Аналогічні дослідження проводять й українські та зарубіжні вчені та практики. Сучасна вітчизняна та зарубіжна наукова література розглядає питання економічної безпеки на рівнях: глобальному, національному,

регіональному, на рівні підприємства, а також на рівні людини (домогосподарство, сім'я). Так само, не достатньо приділяється уваги управлінню ризиками і загрозами економічної безпеки міста в забезпеченні економічної безпеки держави і це зумовлює необхідність розширеного формулювання та дослідження даного питання [16 - 37].

Зважаючи на теоретичну й практичну значимість категорій «ризик», «загроза», «небезпека» в економічній літературі єдиного підходу до їх визначення поки що немає. Зазвичай автори не пропонують власного розуміння загроз, ризиків, небезпек, обмежуючись перерахуванням негативних впливів, які, на їхню думку, відносяться до економічної безпеки. Зважаючи на це, автором здійснено узагальнення аналітичних досліджень та наукових напрацювань у цій сфері, що дало змогу систематизувати можливі підходи до ідентифікації зовнішніх та внутрішніх впливів на стан соціально-економічного розвитку міст та його економічну безпеку (табл. 2.1).

Пропонуємо здійснювати ідентифікацію зовнішніх та внутрішніх впливів на місто та рівень його економічної безпеки за такими методичними підходами:

загальноприйняті підходи до виявлення впливів зовнішнього та внутрішнього середовища з урахуванням загально прийнятих критеріїв та класифікацій визначення ризиків, загроз, небезпек;

економічні джерела та рівні виникнення кризових явищ на рівні міста;
оцінка адекватності нормативно-правового забезпечення уникнення інституційних конфліктів щодо забезпечення економічної безпеки міст;

оцінювання результативності організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст;

оцінювання результативності організаційно-управлінської складової забезпечення економічної безпеки міста;

оцінювання стану домогосподарств за їх доходами та витратами, рівнем диференціації доходів, рівнем бідності мешканців тощо;

Таблиця 2.1

Узагальнені підходи щодо ідентифікації впливів та оцінювання стану соціально-економічного розвитку міст та забезпечення економічної безпеки

Загальноприйняті підходи до виявлення впливів зовнішнього та внутрішнього середовища		
Просторовий рівень виникнення	Політична стабільність / нестабільність	Причини виникнення нестабільності/ нестабільності розвитку
Джерело походження впливів	Можливість виявлення впливу	Імовірність настання
Можливість діагностувати вплив	Можливість протистояти впливу	Наслідки / масштаби збитку
Прогнозованість	Імовірність настання	Час настання (очікування)
Внутрішні та зовнішні впливи	Значимість або істотність збитку	Просторова ознака впливу
Економічне забезпечення		
Стійкість структуроутворюючих суб'єктів бізнесу	Загальнонаціональні, регіональні, міські та локальні кризові впливи	Рівень сприятливості підприємницького середовища
тіньова економіка	бюджетний дефіцит	інвестиційний клімат
і міграційні процеси	конкурентоспроможність	життєздатності економіки
Нормативно правове забезпечення		
Нормативно-правові, що регулюють процес:	Нестійкість нормативно-правової бази та урядові кризи	Внутрішня корупція на рівні державних, регіональних, місцевих органів влади
За впливом негативних факторів формування корупційної моделі економічних відносин		
Конфліктність інституційних інтересів стейкхолдерів	Конфліктністю у сфері доступу до унікальних ресурсів	Легітимність формування власності
Форми корупційних дій в системі управління	Способи конкурентної боротьби	Добросовісність конкуренції
Організаційно-економічне забезпечення		
Організаційно-управлінські	Організаційно-економічні	Адміністративні
За чіткістю визначення цільових пріоритетів безпекоорієнтованого сталого розвитку		
Економічні	Соціальні	Екологічні
Результативність організаційно-управлінської системи		
стан домогосподарств	стан міських систем життєзабезпечення	стан захищеності населення міста
Прозорість діяльності органів влади на всіх рівнях		
Сприятливість умов, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників		

Примітка: узагальнено автором [31 -36]

оцінювання прозорості діяльності органів влади на всіх рівнях;

обґрунтування визначення цільових пріоритетів безпекоорієнтованого сталого розвитку на рівні міста та їх відповідна узгодженість із загальнонаціональними пріоритетами і орієнтирами;

оцінювання умов, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх факторів і внутрішніх чинників;

оцінювання стану міських систем життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян і реалізацію інтересів особистості й суспільства;

оцінювання стану захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці.

Ризики в процесі розвитку можуть мати позитивні і негативні наслідки впливу на економічну безпеку, при цьому можливий і нейтральний результат. Ризик сам по собі є імовірнісною категорією.

Загрози та небезпеки мають, зазвичай, тотожне значення в економічній літературі, впливають один з одного, або передують один одному. Так само відсутній єдиний підхід при визначенні ендогенності чи екзогенності походження небезпек та загроз.

Небезпеки та загрози можна визначити як тотожні поняття, що мають однозначний негативний вплив на економічну безпеку, розрізнити їх можна лише за імовірністю настання.

Для забезпечення економічної безпеки міст важливим є встановлення, визначення і класифікація всіх (ризиків, загроз, небезпек та ін.) негативних впливів на складну соціально-економічну систему міст. Для цього необхідно: по-перше – ідентифікувати негативний вплив, по-друге – визначити силу впливу в динаміці, по-третє – виявити можливості адекватних змін соціально-економічної системи під впливом негативних впливів.

Для оцінки всіх негативних впливів на економічну безпеку міста можливо застосовувати математичні методи, що використовуються для аналізу невизначеностей. Проте інформаційно-аналітична база розвитку міст як об'єктів дослідження економічної безпеки є досить обмеженою, що ускладнює відповідну статистичну обробку. В такому випадку доцільне

використання методів експертних оцінок, що є визначальними в аналізі стохастичних моделей.

Іншою проблемою щодо розроблення сукупності науково-методичних підходів є те, що в економічній літературі визначення та класифікація ризиків та небезпек розглядається або на рівні підприємства, або на рівні регіону, або на рівні національної економіки. Бракує досліджень щодо оцінювання негативних впливів (ризиків, загроз, небезпек) на публічні економічні системи, проте їх якість є вагомим чинником забезпечення безпекоорієнтованого сталого розвитку міст. Зазвичай їх класифікації мають нормативно-законодавчу, галузеву або стандартизовану форму, що не відповідає практичним викликам сучасної економіки. Отже, з метою розроблення математичної моделі визначення негативних впливів на економічну безпеку міста доцільно використовувати структурно-функціональний підхід, не застосовуючи класи, що не відповідають підходу до розгляду міста як соціально-економічної системи.

Базові умови при здійсненні визначення та класифікації негативних впливів на економічну безпеку міста: принципи класифікації єдині у рамках теорії системного аналізу; деталізація класів, факторів, ознак і їхніх атрибутів персоніфікована; дана класифікація не є повною та не може відображати окремі виключні випадки

На жаль, поки що відсутні ефективні та доведені до зручного практичного використання моделі, методи та підходи кількісного та якісного аналізу негативних впливів на економічну безпеку міста. Наведений вище структурований опис та інноваційний підхід до можливих структурно-функціональних способів виявлення та класифікації негативних впливів дозволяє створити систему регулярних процедур виявлення негативних факторів (ризиків) в конкретних умовах, звузити можливість прояву неврахованих можливостей та перейти до планової розробки заходів та засобів передбачення та послаблення негативних наслідків на економічну безпеку міста та забезпечення всебічного, сталого розвитку цієї складної соціально-економічної системи.

2.2 Методичні підходи до діагностування економічної безпеки міста з урахуванням зарубіжного досвіду

Економічна безпека національної економіки є важливою складовою національної безпеки, але водночас це складна умовно замкнена система, яка має свою структуру, внутрішню логіку, що обумовлює актуальність і необхідність удосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави, пошуку альтернативних підходів з метою забезпечення адекватного реагування на дестабілізуючі фактори в економічній та соціальній сферах. Отже, оцінювання економічної безпеки міст потребує формування нових підходів з урахуванням існуючих напрацювань зарубіжних вчених, обґрунтованого визначення сукупності обраних показників економічної безпеки – узгоджених індикаторів та показників стану і динаміки економіки на національному рівні, на рівнях регіону та міста. Це не суперечить завданням сталого розвитку міст та забезпечення їх економічної безпеки.

У зарубіжній літературі широке розповсюдження знайшли підходи до вимірювання економічної безпеки через аналіз стану домогосподарств як первинної ланки національної економіки. Прагнення до економічної безпеки об'єднує усіх стейкхолдерів просторового розвитку - домогосподарств, керівників та управлінців підприємств, організацій, адміністративно-територіальних одиниць, держав і їх об'єднань. Насамперед важливо враховувати стан та рівень економічної безпеки міст з позицій економічної вартості заходів щодо попередження ризиків та загроз або витрат щодо фінансування заходів щодо подолання їх наслідків [37].

На сьогоднішній день в Україні офіційно діють нормативно затверджені методичні рекомендації щодо розрахунку економічної безпеки національної економіки України 2013 р. [38], розроблені для використання аналітиками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при визначенні рівня економічної безпеки національної економіки за півріччями поточного року, що замінила методику розрахунку рівня економічної безпеки України 2007

р. [39]. Відповідним чином затвердженої методики з розрахунку економічної безпеки на рівні регіону чи міста в Україні немає, отже, як правило, дослідники адаптують існуючий підхід до інших рівнів (регіон, місто тощо), що є складним процесом та не завжди інформативним, забезпеченим офіційною статистичною базою даних.

Перевагою методичних рекомендацій 2013 р. порівняно з попередніми є ідентифікація та оцінювання дев'яти складових економічної безпеки держави за 130 показниками-індикаторами, для яких запропоновано відповідні порогові значення. Така система дає змогу до оцінювання кількісних параметрів і тенденцій економічної безпеки оскільки від стану безпеки кожної зі складових залежить дотримання економічної безпеки, в цілому. Проте більшість із цих показників носять якщо не дублюючий характер, то взаємодоповнюють позитивні чи негативні прояви відповідних ризиків.

Аналіз офіційного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки держави виявив низку недоліків, які звужують можливості їх використання та обумовлюють необхідність удосконалення існуючих методологічних підходів і пошуку альтернативних. Ці недоліки стосуються як складу індикаторів (неповне врахування тіньових аспектів економічного розвитку та ігнорування таких важливих індикаторів, як темпи науково-технологічного прогресу, завантаження капіталу тощо), так і методології інтегрального оцінювання, що призводить до некоректних результатів інтегрального оцінювання [38, 39, 40] (рис. 2.2, 2.3).

Крім того, необхідно зазначити наявність проблем у визначенні ваги показників, індикаторів щодо визначення рівня ризиків, встановленні важливості тих чи інших показників у структурі інтегрального показника. Це робить методичний підхід занадто переобтяженим, а відтак його результати іноді є далекими від реального стану справ в економіці. Застосування такого підходу робить занадто складним варіант адаптації та розрахунку показників на рівні регіону, міста.

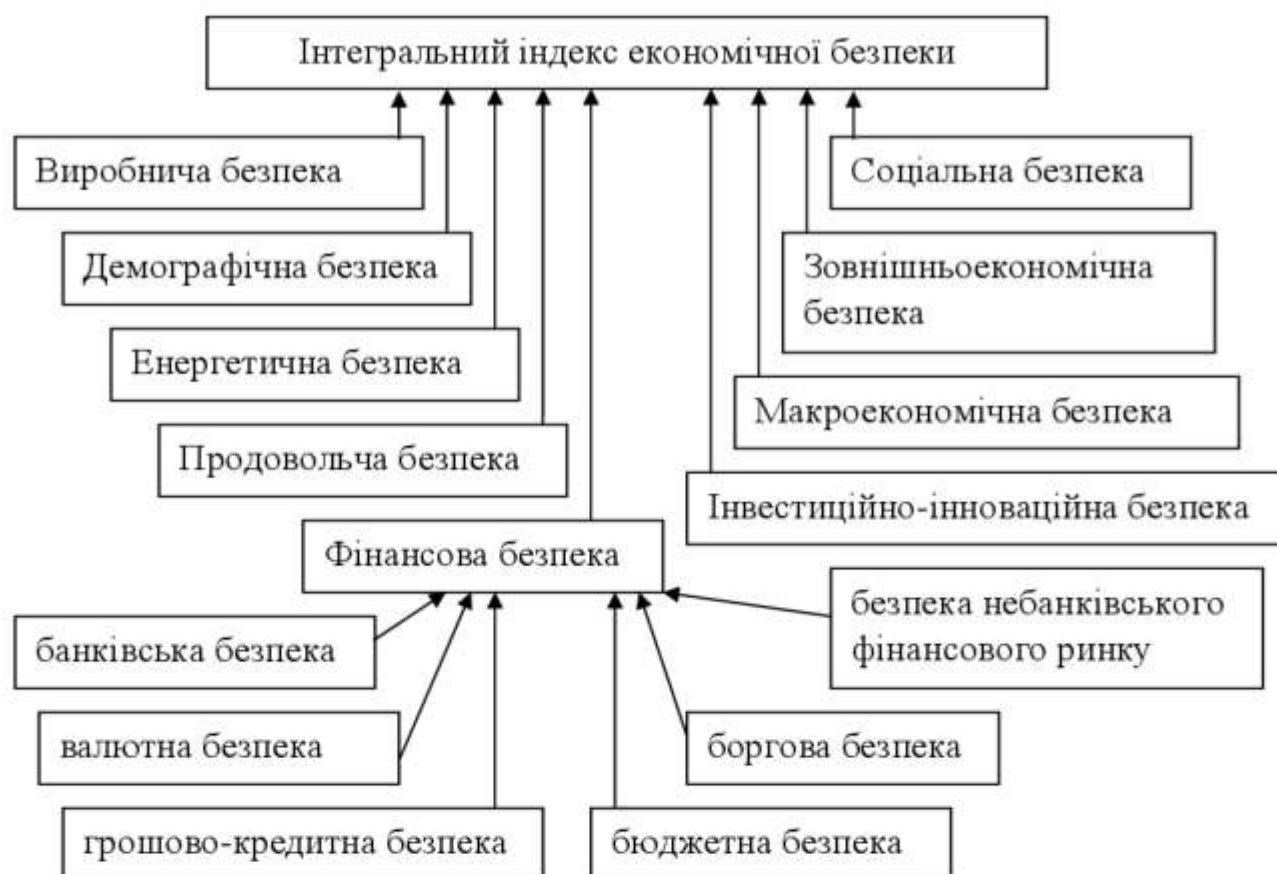

Рис. 2.2 Структурування підходу до вимірювання інтегрального індексу економічної безпеки

Джерело: складено за [38, 39, 40]

У світовій академічній літературі й у деяких міжнародних організаціях існує кардинально інший підхід до визначення економічної безпеки на національному рівні, який аналогічно дає змогу визначати економічну безпеку на рівні регіону чи міста. Цей підхід базується на аналізі та встановленні стану економічної безпеки домогосподарств як первинної ланки економіки (рис. 2.3) [37].

Науковці пропонують досліджувати економічну безпеку національної економіки з позиції інтегрального оцінювання економічної безпеки всіх домогосподарств або середньостатистичного домогосподарства країни. По суті, цей індекс є результатом від загального стану економічного розвитку міст та інших територій та дає змогу визначити, наскільки позитивними є стан

та динаміка сталого розвитку міста з позицій абсолютної більшості домогосподарств від фінансових їх добробуту як результату їх ід трудової діяльності. Економічне благополуччя домогосподарств з такої точки зору залежить від якісних і кількісних показників доходів зайнятого населення, що відображає загальний стан економічної та соціальної ситуації у національній економіці [41].

Рис. 2.3 Формування індексу економічної безпеки на основі визначення сукупності показників економічної безпеки домогосподарств [37]

Аналіз останніх досліджень за цією проблематикою вказує на те, що країни із сучасною економікою, зокрема європейські, азіатські, північноамериканські, мають значну залежність рівня національного добробуту від доходів домогосподарств [42]. Саме збільшення волатильності доходів і ризиків отримання домогосподарствами доходів, необхідних для їх існування, впливає на загальний рівень економічної безпеки в країні; страх домогосподарств перед невизначеністю в майбутньому суттєво впливає на

макроекономічні показники національної економіки. Такий підхід не суперечить переходу України на модель безпекорієнтованого сталого розвитку, а також істотно доповнює існуючий підхід за методикою 2013 р.

У світовій академічній літературі склалися різні підходи до вимірювання економічної безпеки через дослідження стану домогосподарств і відповідно до вибору інструментів і показників. Ключові відмінності методичних підходів пов'язані із питаннями до вибору рівня агрегації розрахунків: 1) щодо ризиків і загроз – чи варто їх розглядати окремо або розраховувати їх агрегований індекс; 2) агрегувати дані по домогосподарствах або розраховувати дані окремо по кожному домогосподарству та їх підсумовувати; 3) здійснювати узагальнені розрахунки за сукупними національними даними [43]. Підкреслимо, що такий підхід щодо визначення стану економічної безпеки міст та інших територій не використовується.

Хакер Я. разом з колегами пропонує розраховувати «індекс економічної безпеки», пов'язаний з дослідженням агрегованої економічної безпеки США на мікрорівні [44]. В основу запропонованої концепції покладено таке: «індекс економічної безпеки має відображувати рівень добробуту, за якого індивідууми є захищеними від явищ, що викликають значні економічні втрати». Сутність цього підходу ґрунтується на частоті виникнення значних економічних втрат у доходах, які перевищують 25 %. Економічно захищеними люди відчують себе в тому випадку, якщо їх очікування падіння доходів істотно не знижується незалежно від того, що станеться в їхньому житті.

Концептуально «індекс економічної безпеки» Я. Хакера складається з трьох основних компонентів:

- а) втрати в доходах домогосподарства після оподаткування;
- б) виключення із наявного доходу домогосподарства медичних витрат;
- в) виключення заощаджень, здатних покрити втрати більше 25 % наявного доходу домогосподарства.

К. Д'Амброзіо та її колеги у своєму дослідженні економічної безпеки визначають психологічну складову цього питання: що можна зробити, що б

людина була менше стурбованою своїм майбутнім? Вони припускають, що добробут домогосподарства (запаси, заощадження, накопичення) являє собою буфер безпеки, яким можна скористатися у разі настання несприятливої події [45]. Учені фокусують дослідження на ряді факторів, котрі сприяють зниженню тривоги про майбутнє й установлюють, що економічна незахищеність є індивідуальною і залежить від добробуту домогосподарства та його попередніх змін. Вони розраховують економічну безпеку в річному проміжку, вказуючи на те, що на такий показник впливають події, які відбулися в попередні роки. Так само дослідники стверджують, що поточний добробут тільки частково може виміряти економічну безпеку, оскільки людина буде відчувати себе в більшій безпеці, якщо протягом останніх років не відбувалося значних коливань у її добробуті [9]. Такий підхід відрізняється від економічного підходу, пов'язаного з розрахунком рівня бідності, що використовували вчені донедавна. Негативні зміни у розмірі добробуту домогосподарства розглядаються тільки тоді, коли його зниження було викликано потрясіннями, а не запланованими вигразами.

Подібний підхід знаходимо у роботі М. Рода, К. К. Танго і Д. С. Рао, в якій вони досліджують економічну незахищеність у США, Німеччині та Британії [47]. Його автори підкреслюють, що така концепція є скоріше перспективною, ніж завершеною, і поділяють думку К. Д'Амброзіо про необхідність ураховувати досвід минулих потрясінь, який використовують для побудови відповідного індексу на мікрооснові та який необхідний для оцінювання сприйняття майбутнього. Аналогічно наголошують на важливості волатильності, але використовують не фактор добробуту, а фактор доходу.

Інший підхід застосовується в стратегії вимірювання економічної незахищеності Л. Осбергом і А. Шарпом, він базується на чотирьох конкретних ризиках та загрозах: безробітті, втраті працездатності, овдовінні домогосподарства й бідній старості [48]. Автори припускають, що зміни у відчуттях суб'єктивної тривоги і стан відсутності економічної безпеки є пропорційними змінам в об'єктивній небезпеці та що цей індекс можна

виміряти на національному рівні виходячи з макроданих статистики або шляхом опитування [43].

Індекс економічної безпеки Л. Осберга і А. Шарпа (IEWB) – це багатокомпонентний індекс. У його основу покладено розуміння того, що держава не може й не повинна пом'якшувати і компенсувати абсолютно всі можливі ризики і загрози для домогосподарств. Такий індекс ґрунтується на представленому переліку ризиків та загроз для людини у Загальній декларації ООН з прав людини від 1948 р., який передбачає конкретні умови виникнення ризиків і загроз (безробіття, хвороба, інвалідність, вдовство та старість) [49].

Зазначені економічні ризики і небезпеки вимірюються за такими підходами:

імовірність звільнення та розмір можливих фінансових втрат при цьому;
фінансовий ризик, викликаний погіршенням здоров'я, з урахуванням надання безкоштовних медичних послуг системою охорони здоров'я;

ризик погіршення добробуту у зв'язку з розпадом сім'ї (овдовіння домогосподарства);

інтенсивність зубожіння [49].

На нашу думку, доцільним є врахування альтернативних науково-методичних підходів до визначення стану економічної безпеки національної економіки, регіону, міста з позиції сукупності економічної безпеки домогосподарств як базової ланки національної економіки. На особливу увагу заслуговує підхід до вимірювання економічної безпеки запропонований Л. Осбергом і А. Шарпом, що є найбільш повним та враховує весь спектр особливостей виникнення економічних ризиків і небезпек для домогосподарств, але й інші підходи мають наукову цінність та потребують подальших досліджень для практичної імплементації в національній економіці, в дослідженні економічної безпеки регіону, міста.

Домогосподарство як первинна ланка національної економіки є фундаментом сильної економіки країни і віддзеркаленням економічних змін у

країні, це підтверджують основні характеристики домогосподарств України та їх зміни у динаміці (рис. 2.4 – 2.6, додаток Е).

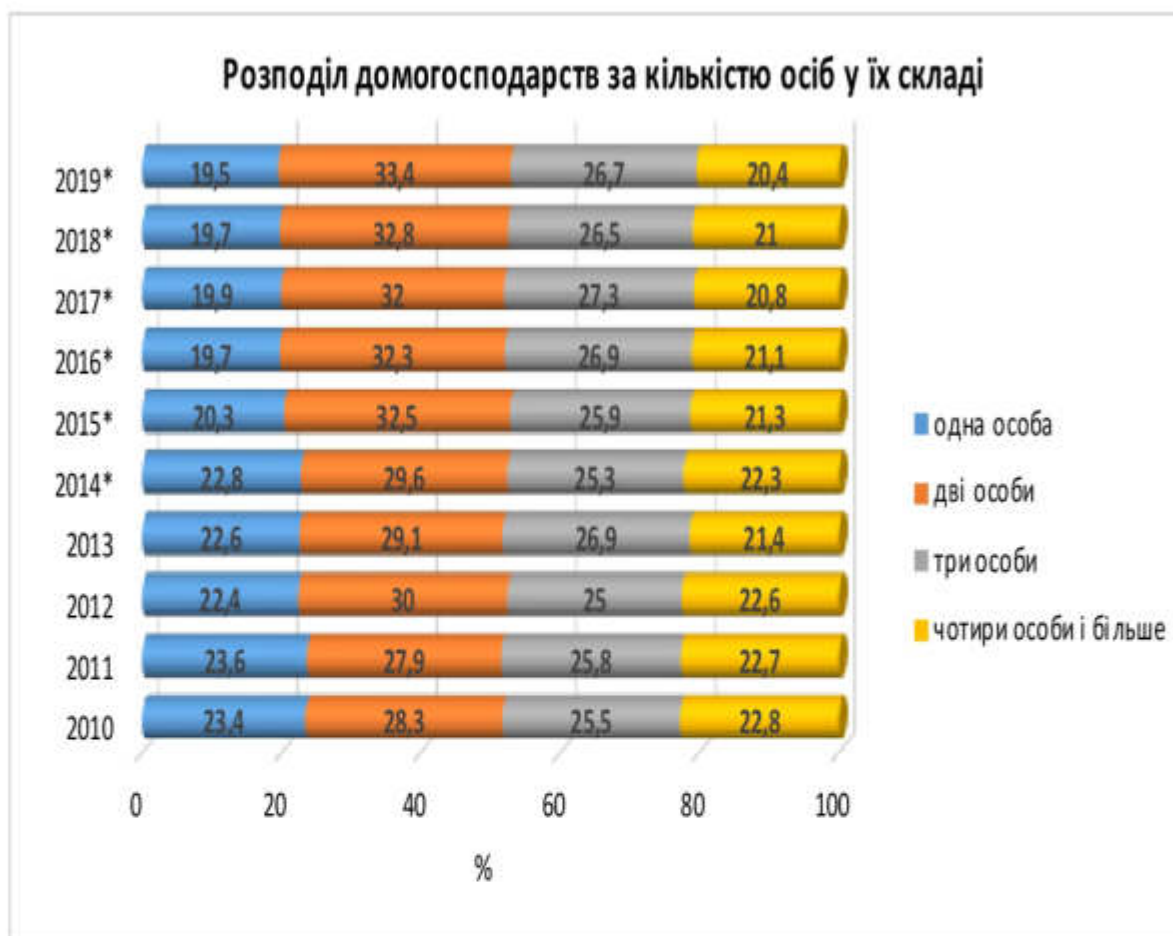

Рис. 2.4 Загальна характеристика домогосподарств в Україні, 2010 – 2019 рр.

Примітка: без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополя [1]

При зростанні чи спаданні загальних економічних показників країни аналогічно змінюються показники економічного стану середньостатистичного домогосподарства, структури їх витрат та доходів (додаток Ж).

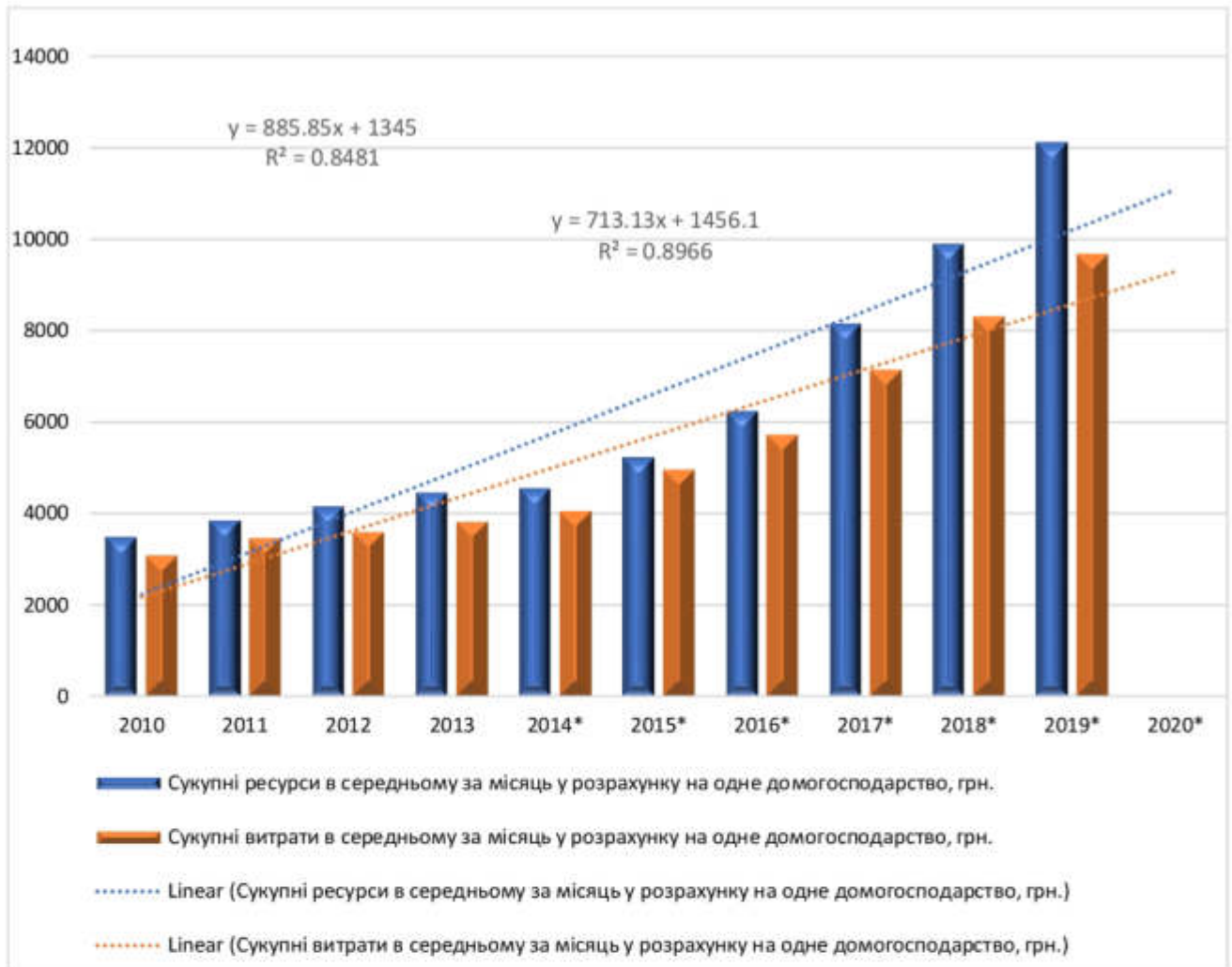

Рис. 2.5. Динаміка сукупних ресурсів та витрат домогосподарств в Україні, грн.

Примітка: без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополя [1]

Таким чином, спостерігається певна динаміка та формуються тенденції зміни показників структури витрат та доходів домогосподарств, що потребує певної оцінки таких тенденції з боку забезпечення економічної безпеки.

Відповідно спостерігаються й зміни у диференціації життєвого рівня населення. Отже, аналіз стану домогосподарств у Україні є доцільним при оцінюванні стану національної економіки, зокрема її економічної безпеки, сталого розвитку, економічної та соціальної стійкості.

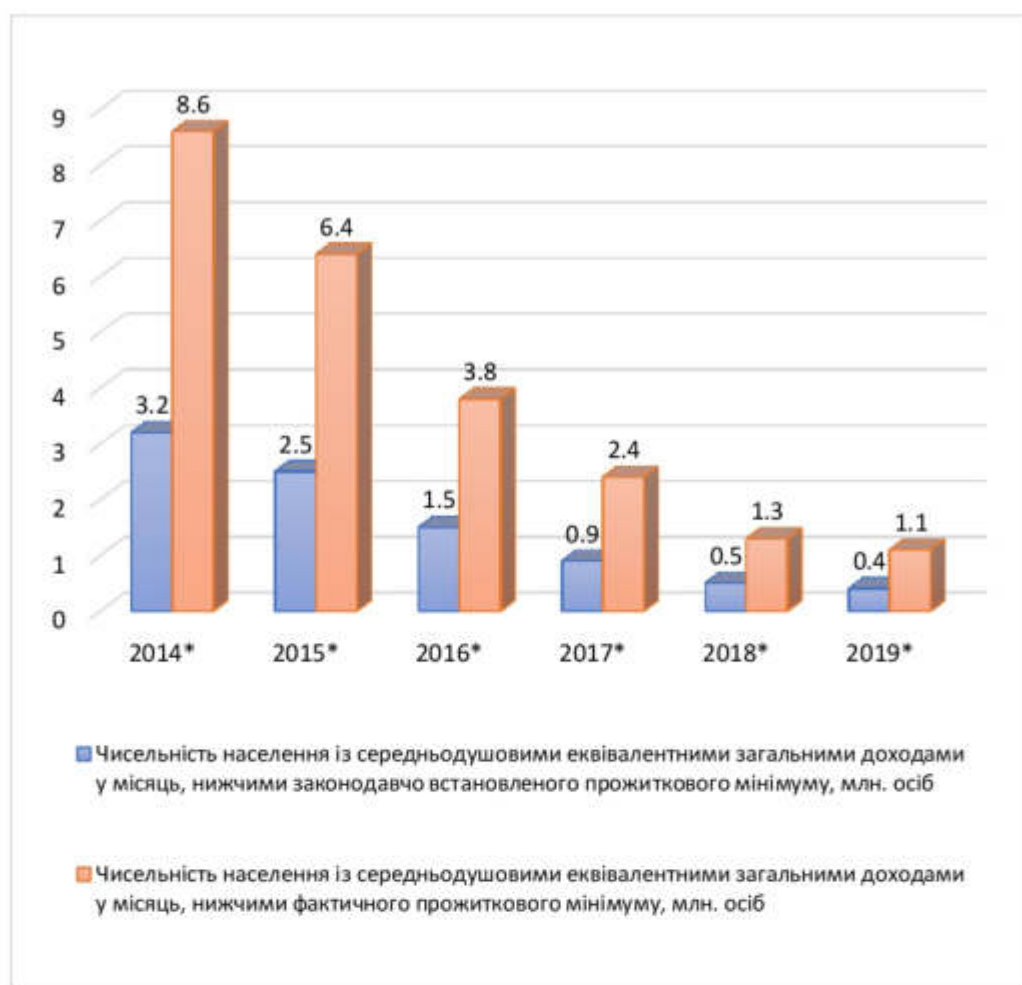

Рис. 2.6. Диференціація життєвого рівня населення в Україні, грн.

Примітка: без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополя [1]

Такий аналіз на загальнонаціональному рівні дає змогу проаналізувати кінцеву соціально-економічну результативність функціонування економіки держави, а аналогічний аналіз сукупності домогосподарств регіону, району, міста дасть змогу визначити стан економічної безпеки, рівень економічного розвитку, економічної стійкості відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Зауважимо, що аналіз стану економічної незахищеності домогосподарств є новітньою тенденцією у світовій академічній літературі. Останнім часом тема економічної безпеки (незахищеності) домогосподарств на національному та міжнародному рівнях активно досліджується науковцями

з Європи, Північної Америки, Азії [44 - 62]. Незважаючи на значний рівень вивчення цієї теми, єдиного підходу, як і розуміння самої економічної незахищеності (безпеки) домогосподарств, поки ще не вироблено.

У наукових працях українських учених подібний підхід залишається майже не дослідженим, що зумовлює обґрунтування основоположних принципів вимірювання економічної безпеки з позиції сукупності економічної безпеки всіх домогосподарств національної економіки, регіону, міста.

На нашу думку, реалізація цього підходу не можлива лише на основі використання офіційної статистики. Важливу роль у реалізації такої методики виконує використання експертних оцінок та опитувань саме на рівні цільових груп домогосподарств (табл. 2.1).

По-перше, результати таких опитувань залежать від психологічних аспектів й особистого сприйняття економічної незахищеності домогосподарств, їх індивідуальних характеристик. Зокрема, більшість науковців пов'язують економічну незахищеність домогосподарств, з ризиком втрати доходів, працездатності, овдовінням тощо. Проте більшість людей сприймають значні збитки та прибутки з когнітивним ухилом, зміщуючи акцент на тяжкість втрат, аніж на позитив прибутків [50 - 51]; є думка про певну персоніфікацію сприйняття економічної незахищеності у наслідок невідповідності домогосподарства певним соціальним нормам та очікуванням суб'єкта [52].

Інші вчені сприймають стан економічної незахищеності як суб'єктивність оцінювання рівня добробуту внаслідок безпечного працевлаштування [53]; є думка про абсолютну суб'єктивність сприйняття оточуючого економічного середовища при визначенні незахищеності [54].

Більшість науковців при розрахунку економічної безпеки домогосподарств [55 - 57] пропонують вимірювати незахищеність домогосподарств на індивідуальному рівні, застосовуючи певну вибірку серед населення, а потім сумують отримані показники, щоб одержати агрегований індекс на національному рівні. Підхід Осберга Л., навпаки, використовує

макроекономічні дані на національному рівні й не досліджує стан економічної безпеки окремих домогосподарств чи їх соціальних груп, що зумовлює необхідність вибору одиниць аналізу для вимірювання економічної безпеки в цьому підході [58].

По-друге, інші підходи до визначення економічної безпеки [55 – 57] базуються на вимірюванні добробуту, фокусуються на аналізі доходу для цілей споживання домогосподарствами та не розрізняють різний стан захищеності учасників домогосподарства. Але у фактичній ситуації загальний стан економічної безпеки домогосподарства може як змінюватися, так і залишатись однаковим при зміні стану захищеності окремих його членів. Більш детальний розгляд подібних особливостей може ускладнити процес практичного дослідження. Об'єктивна дія механізму об'єднання ризиків усередині сімей, домогосподарств [59], взаємозалежність їх членів від зайнятості та можливостей «страхування» надходження доходу різними членами домогосподарства у випадку безробіття, можемо знехтувати ризиковою та дохідною нерівністю всередині домогосподарства та різною схильністю до ризику окремих його членів. Отже, тоді домогосподарства будуть виступати суб'єктами дослідження без виділення з них окремих індивідів.

Таким чином, встановлення рівня безпеки для кожного домогосподарства дозволить визначити та порівняти стан та рівень економічної незахищеності різних груп у суспільстві при аналізі результативності окремих видів державної економічної політики, а відтак визначити стан економічної безпеки не тільки на національному рівні, але й на рівні регіону, міста.

Методологічно правильним є структурування домогосподарств за ознаками притаманних для них ризиків, небезпек, їхню частоту та ймовірність виникнення у різних групах населення, а потім і на різних територіях. Така можливість при використанні макроекономічних даних може бути ускладненою порівняно з аналізом мікроданих (у розрізі домогосподарств),

проте це не робить такий підхід неможливим. Крім того, існує висока ймовірність виникнення проблеми достовірності одержаних даних у процесі аналізу економічної незахищеності домогосподарств, зокрема мова йде про аспекти, що можуть ускладнити агрегацію (недоліки сприйняття певних термінів психологічне різне сприйняття ризиків навіть серед членів одного господарства). Проте іншою, більш важливою є ситуація, пов'язана з індивідуальним сприйняттям соціальної та економічної політики уряду, особистих небезпек і психологічним станом. Так, наприклад, зміни у формулюванні суті економічної та соціальної політики уряду можуть спричинити тривогу й стурбованість домогосподарств, не змінюючи при цьому поточного та перспективного економічного стану домогосподарства. Або, наприклад, зміна розміру виплати по безробіттю може вплинути на сприйняття ризику втрати робочого місця, не змінюючи при цьому ні рівнів доходів, ні трудових взаємовідносин.

Усе це підтверджує необхідність розумного вибору підходів до змісту інформації та формування інформаційного забезпечення будь-якої державної соціальної, економічної політики, оскільки навіть невелике формулювання намірів уряду може суттєво вплинути на стан економічної незахищеності домогосподарства та показники економічної безпеки на національному рівні.

Зарубіжні фахівці стверджують:

при оцінюванні загального стану економічної безпеки інтерпретація відмінностей між домогосподарствами може мати вирішальне значення, коли рівень добробуту з урахуванням попередніх коливань доходів визначається як основний індикатор економічної безпеки [46];

домогосподарства, що мають досвід зміни їх добробуту та економічного стану можуть почувати себе більш захищеними, на відміну від домогосподарств з відсутнім досвідом коливань і підвищеним відчуттям економічної незахищеності, що є кореляцією, а не причиною в цьому випадку; особисте сприйняття не тільки змінює ставлення та визначення свого рівня безпеки, а й впливає на рішення, що можуть бути прийняті в майбутньому.

На такі результати опитувань домогосподарств впливає не тільки державна економічна та соціальна політика, але й ряд звичайних випадковостей (інформація про різке збільшення стану добробуту середньостатистичного домогосподарства може спричинити стурбованість та невизначеність щодо майбутнього і відповідно негативно вплинути на стан економічної незахищеності) [58]. Зрозуміло, що методичний інструментарій оброблення такої інформації щодо економічної безпеки домогосподарств має бути достатньо надійним, це відносить й до обґрунтування критеріїв оптимального співвідношення та розмірності ризиків і загроз у часових рамках.

Важливою частиною аналізу стану економічної безпеки домогосподарств є встановлення часових рамок, при цьому більшість наукових розробок передбачають здійснювати річний аналіз стану економічної безпеки домогосподарства, що аналізується.

Домогосподарства є достатньо чутливими на зміну середовища їх життєдіяльності (простору) протягом року, що знижує привабливість класичного аналізу економічної безпеки (рік): по-перше, відбувається нівелювання впливу подій, які перекривають початкові та кінцеві точки періоду аналізу; по-друге, ігноруються події, що відбуваються на перетині двох аналізованих періодів (грудень - січень), про що свідчить досвід аналізу подібних явищ у Сполучених Штатах Америки [51]; по-третє, оцінка економічної незахищеності домогосподарства протягом року є також результатом особистого тривожного сприйняття майбутнього під впливом поточних реальних подій і майбутніх прогнозів, що переходить у звичку використання доступної інформації в міжзвітному періоді, оскільки більшість людей формують свої очікування під впливом прогнозів економічних і політичних експертів [58].

При аналізі економічної незахищеності домогосподарств також необхідно враховувати етичні аспекти, а також те, що за представленими статистичними даними та показниками відбуваються реальні процеси, які

визначають якість життя й захищеність інтересів домогосподарств. Показники стану економічної безпеки домогосподарств повинні не просто відображати, але й давати можливість зрозуміти причини та наслідки такого стану й можливості здійснення впливу на відповідні зміни показників.

Одержані результати мають створювати надійну інформаційну оцінку стану домогосподарств для інформування усіх стейкхолдерів: домогосподарств, місцевих, регіональних і центральних органів управління з метою визначення впливу тих або інших чинників на їх стан, створення передумов щодо формування відповідної політики захисту та забезпечення добробуту домогосподарств, впливу на зміну їхньої поведінки щодо реалістичного сприйняття економічної ситуації, можливості прийняття ними обґрунтованих і доцільних рішень у майбутньому.

З цих позицій методично важливо при вимірюванні економічної безпеки домогосподарств дотримуватися правил:

метою проведення подібних досліджень та обговорення їх результатів є досягнення сталого безпекоорієнтованого розвитку національної економіки, суспільства й усіх сфер його життя, а реалізація цього методичного підходу створює основу для виміру результативності управлінської дії різного рівня щодо забезпечення економічної безпеки;

ранжування ризиків та загроз з урахуванням впливу кожного ризику та його наслідків дає змогу урахувати одержану інформацію при визначенні пріоритетності певних заходів, їх змісту, обсягів фінансування, джерел забезпечення реалізації [52];

зміна показників, які характеризують прояв тих або інших ризиків, може завдати прямі збитки державному й місцевому бюджетам, національній економіці, регіону, місту, отже цільова спрямованість одержаних результатів забезпечує їх зрозумілість й апікативність для подальшого розроблення, впровадження, внесення змін у державні та регіональні програми соціального й економічного розвитку, прийняття управлінських рішень на різних рівнях державного управління та місцевого самоврядування;

процес прийняття управлінських рішень за результатами дослідження економічної безпеки домогосподарств повинен базуватися на принципах гласності, демократичності та прозорості, а також урахувувати інтереси всіх верств суспільства на національному й місцевому рівнях.

Економічна безпека для держави, регіону, міста, кожного окремо взятого громадянина чи домогосподарства є базовою потребою та одним з основних прагнень людей на всіх зазначених рівнях. Отже, аналіз і вимірювання економічної безпеки можна виконувати як класичним методом, аналізуючи сукупні показники економіки, так і за допомогою аналізу економічної безпеки домогосподарств національної економіки, регіону, міста, а також просторової привабливості територій.

Запровадження в Україні даного альтернативного підходу до вимірювання економічної безпеки міст через аналіз стану домогосподарств як первинної ланки національної економіки дає змогу запропонувати новий комплексний підхід до визначення сукупності ризиків та загроз при вимірюванні економічної безпеки національної економіки, регіону, міста.

Запровадження науково-методичного підходу до вимірювання економічної безпеки шляхом оцінювання стану економічної безпеки (незахищеності) сукупності домогосподарств у національній економіці, регіоні, міст потребує реалізації відповідного алгоритму дій, за якими таке вимірювання необхідно здійснювати. Цей підхід має включати: встановлення переліку, параметрів та оптимальної агрегації сукупності ризиків та небезпек для економічного стану домогосподарств; одиниці вимірювання ризиків і небезпек; оптимальні періоди вимірювань.

Виходячи з того, що економічна безпека домогосподарств у вимірюванні рівня національної економічної безпеки (а також регіону, міста) є складною процедурою, пов'язана із залученням експертного середовища, врахування багатьох факторів, що статистично не вимірюються, включають психологічні фактори (наприклад, стурбованість домогосподарств з приводу настання майбутніх негативних наслідків від ризиків та загроз тощо), необхідно

встановити конкретний перелік ризиків, загроз, небезпек та визначити рівень економічної захищеності їх стану, ступінь впливу, масштаби тощо.

Більшість сучасних учених в академічних працях виділяють лише одну змінну для розрахунку стану економічної безпеки домогосподарства – великі втрати в доходах домогосподарства з урахуванням накопиченого багатства, волатильність доходів у минулому та їхній вплив на ймовірність отримання доходів у майбутньому [51 – 55].

Ризики й загрози для нормальної життєдіяльності людини є тотожними та базовими для нормального економічного існування домогосподарства в національній економіці. Їх перелік наведено у Загальній декларації ООН з прав людини від 1948 р., який передбачає конкретні умови причин виникнення ризиків і загроз: безробіття, хвороба, інвалідність, вдівство й старість. Крім того, в програмі ООН зі сприяння сталому розвитку населених пунктів, заснованій у 1978 р., передбачається ще такий важливий фактор для оцінювання захищеності існування людини, як «наявність даху над головою» (забезпеченість домогосподарств житлом). Отже, реально необхідно сконцентруватися на обмеженому переліку ризиків і загроз.

Наприклад, більшість науковців вивчають окремі ризики та загрози, які спіткають домогосподарства, й не торкаються питань синтезу зазначених факторів:

ризик втрати роботи, або низький ступінь безпеки забезпечення людини роботою, який може доповнюватися інформацією щодо виду діяльності або сегменту ринку праці, де працює людина. Отже такий ризик є певною мірою локальним, але не притаманним країні у цілому;

наявність державного (і недержавного) соціального страхування на випадок втрати роботи, допомога по безробіттю та можливість компенсації втрат за рахунок інших членів домогосподарства;

фінансові ризики і загрози та інші тощо.

Відповідно вибір головних та другорядних ризиків і загроз, їх об'єднання, ранжування, встановлення ступеня є виключно суб'єктивними. Це

все не позбавляє необхідності пошуку компромісу між кількістю ризиків та загроз і їх суб'єктивним сприйняттям як з боку домогосподарств, так і з боку, управлінців.

Обмеження кількості досліджуваних ризиків і небезпек сприятиме всебічному та об'єктивному представленню реальної інформації не тільки для наукових потреб, а й для реальних змін в економічній і соціальній політиці держави на національному та місцевому рівнях.

Багатокомпонентність оцінювання стану незахищеності домогосподарств даватиме можливість побачити наявні диспропорції, погіршення/поліпшення ситуації в окремих сферах, регіонах, містах т.п. Важливо знайти оптимальний перелік невеликої кількості найбільш важливих ризиків та небезпек і спосіб їх оптимального агрегування. Будь-яка спроба побудови максимально всеосяжного індексу економічної безпеки домогосподарств призведе до невідповідності його реальному стану або унеможливить розуміння стану в поєднанні всіх можливих його складових.

Кількісна важливість – інший критерій, що є важливим при вимірюванні економічної безпеки. Наявність будь-якого ризику чи загрози знижує впевненість у майбутньому окремо взятого домогосподарства, проте не всі ризики завдають такого відчутного зниження і не всі ризики однаково впливають домогосподарства. Одні й ті самі ризики у державній соціальній політиці можна розглядати по-різному. Так, наприклад, при втраті роботи працівники промисловості можуть розраховувати на більшу підтримку з боку держави, ніж працівники банківської сфери чи шоу-бізнесу. Оскільки однією з головних причин необхідності вимірювання економічної безпеки є сприяння в розробленні та поліпшенні відповідної державної соціально-економічної політики, то виникає потреба обґрунтування міри важливості можливих втрат у майбутньому. Це матиме важливість з точки зору її корисності для соціально-економічної політики держави, наприклад фінансові втрати домогосподарства внаслідок структурних змін в економіці.

Цей підхід не можливо доповнити таким ризиком - «наявність даху над головою», відповідно до програм ООН-ХАБІТАТ, оскільки критерії даного ризику значно різняться не тільки між країнами, але і між регіонами зі значною різницею в рівні економічного розвитку. Окрім того, факт наявності власного житла не може бути критерієм у визначенні економічної безпеки в умовах загальної високої мобільності працівників, оскільки мова йде про ризики щодо можливості оплати орендованого житла, а не наявності власного.

Таким чином, об'єктивно соціально та політично прийнятним, нормативно обґрунтованим і таким, що дає можливість практичної імплементації в Україні, вважаємо підхід, розроблений Л. Осбергом та А. Шарпом [48 – 51]. Вони використали за основу вже згаданий перелік ризиків і загроз із Загальної декларації прав людини, який є узгодженим із цільовими орієнтирами моделі сталого розвитку, яка є загальносвітовою моделлю розвитку у XXI столітті та України зокрема.

2.3. Науково-методичний підхід до моніторингу забезпечення економічної безпеки міст України у системі вимог безпекоорієнтованого сталого розвитку

Оцінювання сучасних тенденцій розвитку України дає змогу стверджувати, що перехід до сталого розвитку є повільним, а сформована система управління щодо забезпечення його основних імперативів (економічних, екологічних, соціальних) – недостатньо результативною. Це зі свого боку, супроводжується посиленням безпекових аспектів подальшого розвитку як України у цілому, так і її міст та інших населених пунктів, нарощуванням негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку, відставанням країни за основними показниками від загальносвітової спільноти. І досі не розв'язаними залишаються проблеми впровадження моделей збалансованого виробництва й споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людини, охорони і раціонального використання

природних ресурсів, оптимізації ресурсної бази економічного та соціального розвитку й багато інших.

З цих позицій важливим є забезпечення моніторингу та діагностики тенденцій розвитку міст, а також оцінювання особливостей прояву їх економічної безпеки. Місто, як соціально-економічне ядро регіонального, національного, глобального простору, має інтегрований вплив на сталий розвиток, що, відповідно, супроводжується виникненням безпекових аспектів (економічних, демографічних, соціальних, екологічних тощо). Масштаби та особливості прояву економічної безпеки визначаються статусом міст, результативністю організаційних та економічних заходів за критеріями вразливості верств населення й домогосподарств, які перебувають у складних життєвих обставинах; можливостями соціальної підтримки та надання соціальних послуг вразливим верствам населення, а також сприятливістю міського середовища до переходу на інноваційний шлях розвитку на основі використання наявного ресурсного та людського та потенціалу.

Розпорядженням Кабінета Міністрів України від 21.08.2019 № 686-р «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку», в також «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку» запропоновано підхід, що відповідає методології Економічної та соціальної комісії для Азії та Тихого океану (UNESCAP)). За цим підходом для моніторингу міст та громад обрано сукупність показників, які скоріше мають територіальний підхід, ніж оцінюють розвиток саме міст.

Авторський підхід щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки міст та діагностики їх стану передбачає три основних методичних етапи:

перший – комплексне оцінювання безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за просторовим підходом, що передбачає урахування показників прозорості у забезпеченні економічної безпеки міст (мета – розрахунок інтегрального рейтингового балу регіонів за рівнем їх привабливості в контексті реалізації безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку);

другий – оцінювання впливу економічної складової у соціально-економічному розвитку за просторовим форматом національної економіки - критерію, що розкриває особливості реалізації безпекової складової економічного розвитку;

третій – оцінювання стану економічної безпеки міст за критерієм стану домогосподарств.

Перший етап. Комплексне оцінювання безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за просторовим підходом. За офіційними даними Державної служби статистики України [1] для оцінювання просторової привабливості розвитку міст у системі забезпечення безпекоорієнтованого сталого розвитку було відібрано такі групи показників:

економічні (наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн; обсяг реалізованих послуг, тис. грн; оборот роздрібною торгівлі, млн. грн.);

інноваційно-інвестиційні (капітальні інвестиції, млн грн; витрати на виконання наукових досліджень і розробок, млн грн);

інфраструктурні (кількість лікарняних ліжок за регіонами, тис.; загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, усього, кв.м загальної площі);

екологічні (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т);

інші (кількість вибулих осіб за регіонами (міграція), кількість осіб з інвалідністю за регіонами).

Алгоритм рейтингового оцінювання просторової привабливості розвитку міст у системі забезпечення їх безпекоорієнтованого сталого розвитку здійснюється у три етапи.

Перший етап оцінювання безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за просторовим підходом передбачає обчислення суми відносних відхилень обраних показників, які характеризують просторове середовище безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за відповідною (економічною, інноваційно-інвестиційною, інфраструктурною, екологічною та іншою)

діяльністю суб'єктів господарювання регіону, від найкращих значень цих показників за формулою

$$S_j = \sum_{i=1}^n W_{ij}, \quad (2.1)$$

де $W_{ij} = \left(\frac{B_{ij} - B_{\min i}}{B_{\max i} - B_{\min i}} \right)$ для показників стимуляторів,

$W_{ij} = \left(\frac{B_{\max i} - B_{ij}}{B_{\max i} - B_{\min i}} \right)$ для показників дестимуляторів,

де S_j – рейтингова оцінка рівня привабливості j -го регіону за кожним із показників;

B_{ij} – значення i -го показника j -го регіону, $1 \leq i \leq n$;

$B_{\max i}$, $B_{\min i}$ – максимальне та мінімальне значення показників.

Другий етап оцінювання безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за просторовим підходом передбачає розрахунок середнього арифметичного значення суми рейтингових оцінок рівня привабливості регіону оцінювання за кожним з показників за формулою

$$S_{j\text{сер}} = \frac{S_j}{n}, \quad (2.2)$$

де $S_{j\text{сер}}$ – середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок рівня привабливості регіону за n -ми показниками;

n – кількість показників, за якими виконується розрахунок.

Третій етап оцінювання безпекоорієнтованого сталого розвитку міст за просторовим підходом передбачає визначення інтегрального рейтингового бала за рівнем привабливості регіону в контексті сталого розвитку за формулою

$$S_{rj} = \sum (S_{j\text{сер}} \cdot q_i), \quad (2.3)$$

де Sr_j – інтегральний рейтинговий бал за рівнем привабливості в контексті сталого розвитку j -го регіону;

q_i – вага i -ї групи показників.

Регіон з найбільшим значенням Sr_j має найбільший рівень привабливості регіонального простору у просторового розвитку міст у систем їх безпекорієнтованого сталого розвитку. Результати розрахунків за третім етапом наведено у додатку И.

Здійснено ранжування регіонів за інтегральним показником та сформовано кластери за рівнем з привабливості просторового середовища безпекоорієнтованого сталого розвитку міст України (рис. 2.7). Разом з тим, до цього підходу використано не лише показник оцінювання сприятливості просторового середовища, а і показник сприятливості ведення економічної діяльності та можливостей соціально-економічного розвитку середовища міст з урахуванням рейтингу найкращих для бізнесу українських міст [63]. Загалом оцінка здійснювалася за показниками: прозорість міської влади, ділова активність, легкість ведення бізнесу та купівельна спроможність, транспортне сполучення, безпека, освіта, сприйняття міста його жителями, привабливість для міграції та екологічна ситуація.

На жаль, існують негативні характеристики для України у цілому щодо Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI), а рейтингові позиції України становлять 117-те місце зі 180 країн світу. Ознайомлення з методологією оцінювання прозорості міст та технологією за результатами Програма «Прозорі міста (Transparent cities)» дало змогу деталізувати проблеми економічної безпеки міст, тим більш до вдосконалення цієї методології підключилося Національне агентство з питань запобігання корупції в Україні [63].

Безсумнівними перевагами цієї методології є використання експертного підходу до визначення рівня прозорості міст, що характеризує право громадян щодо отримання необхідної інформації, забезпечення участі громадян к розробленні та реалізації політики сталого розвитку на місцевому рівні,

визначення кращих практик у діяльності місцевих органів влади та покращення рівня прозорості міських рад.

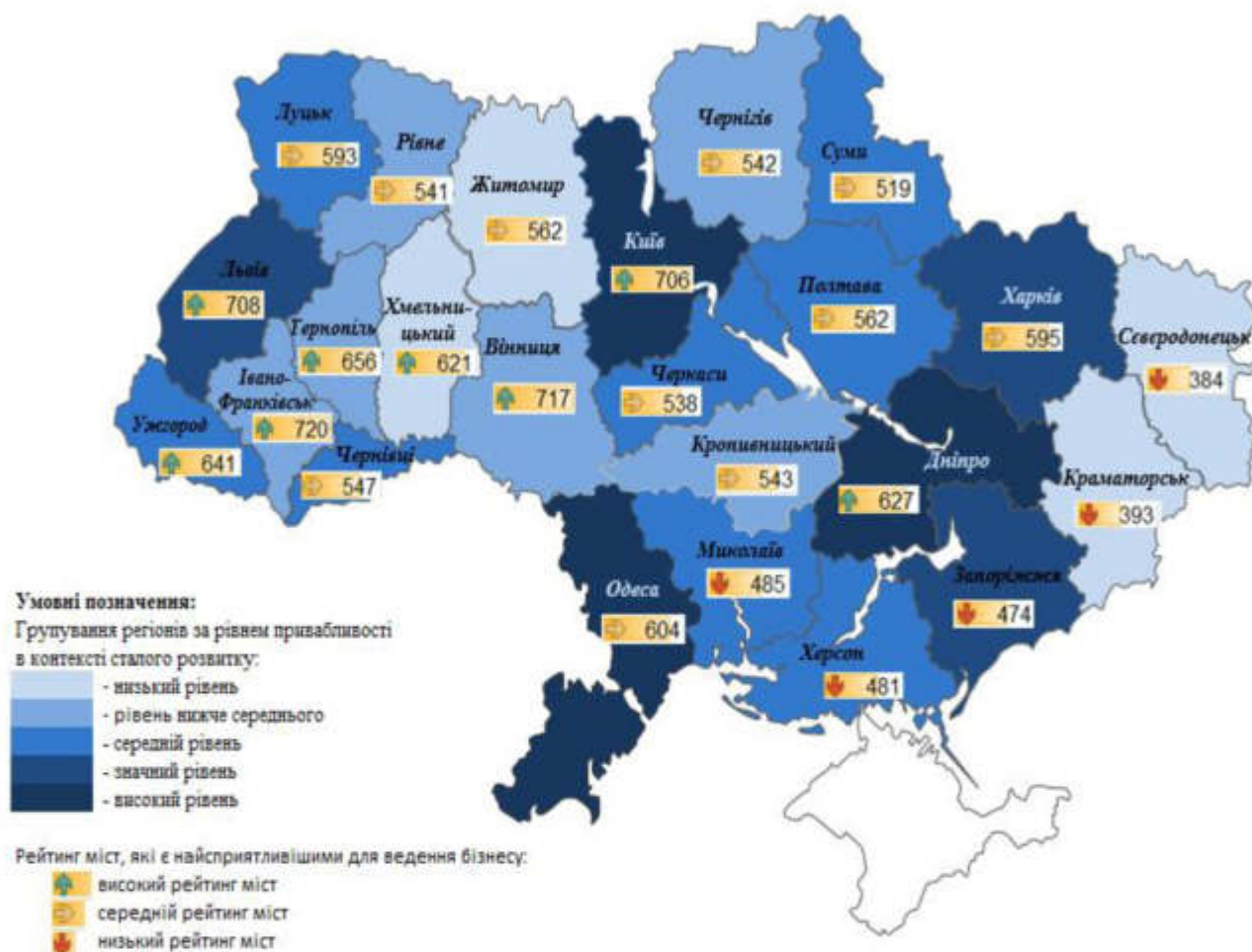

Рис.2.7. Просторовий підхід до оцінювання рівня привабливості сталого розвитку України у системі безпекоорієнтованих цілей і пріоритетів та індексу прозорості міст (у балах)

Примітка: складено автором на основі даних [1, 63 - 64].

Однозначною перевагою цього підходу є інструменти оцінювання: пряме офіційне опитування міських рад/ виконавчих комітетів, аналіз веб-сайтів, відкриті документи міських рад, інформація, оприлюднена на сайтах, інтернет-статистика, публічні відомості, інформація громадських організацій, депутатського корпусу, місцевих рад тощо.

Експертиза здійснюється за достатньо важливими напрямками діяльності міських рад з питань доступності інформації; інформаційного супроводження діяльності, закупівель, житлової політики, бюджетного процесу, надання фінансової та матеріальної допомоги, грантових проектів, соціальних послуг, кадрових питань, професійної етики та конфлікту інтересів, землекористування та будівельної політики, діяльності комунальних підприємств, комунального майна, освіти. За результатами цього підходу визначено, що бар'єр у 50 % подолали майже усі міста, а найкращі показники мають Вінниця, Тернопіль, (більш ніж 70 %).

Другий методичний підхід щодо оцінювання впливу економічної складової у соціально-економічному розвитку за просторовим форматом національної економіки, що дає змогу визначити саме вплив економічних факторів на стан економічної безпеки міст.

Реалізація цього підходу передбачає розрахунок інтегрального показнику економічної складової соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням факторів з акцентом на домогосподарства та стан їх економічної безпеки [1] (табл. 2.7.):

економічні (валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.);
інноваційно-інвестиційні (капітальні інвестиції на одну особу, грн.);
обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) промислових підприємств (на одну економічно активну особу, грн.);

соціально-економічні, що ураховують динаміку доходів та витрат домогосподарств (середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників (грн.); наявний дохід, у розрахунку на одну особу, грн.; відсоток витрат домогосподарств на продовольчі товари (включаючи харчування поза домом, алкогольні напої та тютюнові вироби); відсоток витрат домогосподарств на оплату житла, комунальних продуктів та послуг;

грошові доходи домогосподарств, грн. (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство);

Таблиця 2.7

Диференціація впливу економічної складової на соціально-економічне середовище розвитку України (2019 р.)

Регіони	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	Капітальні інвестиції на одну особу, грн	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) промислових підприємств (на одну економічно активну особу, грн)	Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників (грн.)	Найвищий дохід у розрахунку на одну особу, грн	Відсоток витрат домогосподарств на продовольчі товари	Відсоток витрат домогосподарств на оплату житла, комунальних продуктів та послуг	Усього грошових доходів домогосподарств, грн (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство)	Частка населення із середнь-одушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму (відсоток)	Відсоток зайнятого населення
Дніпропетровська	114784	20999,3	571,56	10751	87130	49,4	13	11335,32	20,4	74,9
Львівська	70173	12431,1	573,12	9271	65691	55,7	10,1	13739,3	17,3	70,7
Закарпатська	41706	7449,5	181,66	9202	47495	54,5	10,5	14690,09	29,4	66,6
Київська	112521	28436,3	929,59	11003	75146	57,2	16	10485,26	38	72,4
Донецька	45959	7397,2	6120,81	11716	39141	58	13,2	10630,71	22,7	31,1
Одеська	72738	8903,2	509,24	9246	72805	55,3	16,2	12333,96	24	71,9
Вінницька	71104	10172,5	724,44	9299	64729	50,1	11,4	10233,39	31,1	72,4
Івано-Франківська	57033	6802,5	170,01	8817	55537	54,5	10,9	12229,57	33,8	68,9
Полтавська	123763	16599,9	378,96	9846	71627	54,2	15,7	9432,87	35,6	71,3
Миколаївська	70336	11157,3	1426,16	9976	63685	49,6	10,8	9974,05	37,9	74,4
Запорізька	85784	8772,5	2803,29	10480	75407	43,3	12,7	9250,04	38,8	74,2
Волинська	58297	12287,4	356,72	8663	52879	57,7	9,3	11512,51	37,6	61,8
Чернігівська	69725	8828,9	1193,03	8206	58904	51,8	11	9795,33	28,6	76,1
Тернопільська	46833	8864,2	243,29	8275	49843	48,4	10,8	11207,18	34,4	66,3
Харківська	86904	8627,4	2213,83	9081	65534	47,5	17,4	9662,22	30,5	78,1
Житомирська	62911	6968,8	382,85	8528	61961	50,4	11	9720,08	36,5	72,7
Рівненська	49044	5830,9	10,79	8967	54183	58,9	12,1	11274,99	39,5	70,7
Чернівецька	37441	4552,4	48,98	8066	48255	47,4	8,2	10733,96	38,2	71,8
Кіровоградська	67763	8354,8	1788,57	8360	58290	50,1	9,6	8977,7	38,6	70,4
Хмельницька	59583	8383,4	297,50	8672	58008	53,2	11	9967,22	42,8	71,5
Сумська	62955	7210,5	1144,85	8579	65310	48	14,6	9345,13	34,6	76,8
Черкаська	76904	9522,7	1439,31	8838	58808	53	13	9435,74	41,3	75,3
Херсонська	52922	11992,4	740,51	8187	57110	54,7	13,3	9242,87	45,3	74,3
Луганська	16301	1569,4	369,45	8731	24477	46,7	14,4	9003,87	33,8	24,3

Примітка : складено за [1]

бідність населення (частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму (відсоток); відсоток зайнятого населення.

Інформаційну основа для розрахунку інтегрального показнику економічної складової соціально-економічного розвитку регіонів наведено у табл. 2.7. Реалізація цього етапу методики передбачає застосування методу нормалізації обраних показників - стимуляторів сталого розвитку та економічної складової соціально-економічного розвитку країни (валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн.; капітальні інвестиції на одну особу, грн.; обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) промислових підприємств (на одну економічно активну особу, грн.); середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників (грн.); наявний дохід, у розрахунку на одну особу, грн.; усього грошових доходів домогосподарств, грн. (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство); відсоток зайнятого населення.

Отже, їх нормалізація виконується за формулою

$$y(j) = \frac{x(j) - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (2.4)$$

де $x(j)$ значення початкового показника для j -того регіону, $x_{\min}$ та $x_{\max}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення цього показника за період дослідження, $y(j)$ – значення нормалізованого показника.

До показників-дестимуляторів віднесено такі: витрати домогосподарств на продовольчі товари (включаючи харчування поза домом, алкогольні напої та тютюнові вироби) (%); витрати домогосподарств на оплату житла, комунальних продуктів та послуг (%); частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму (%), їх нормалізація виконується за формулою

$$y(j) = \frac{x_{\max} - x(j)}{x_{\max} - x_{\min}} \quad (2.5)$$

В результаті нормалізації одержимо безрозмірні показники $y_1, y_2, y_3, y_4, y_5, y_6, y_7, y_8, y_9, y_{10}$, що змінюються в межах від 0 до 1, причому 1 відповідає найкращому значенню і навпаки, 0 – найгіршому.

Інтегральний показник економічної складової соціально-економічного розвитку регіонів визначається за формулою

$$V(j) = \sum_{i=1}^{10} \alpha_i y_i(j) \quad (2.6)$$

Вагові коефіцієнти α_i визначаємо пропорційними квадратам компонент власного вектора, що відповідає максимальному власному значенню коваріаційної матриці показників y_i . Ці коефіцієнти дорівнюють $\alpha_1 = 0,2403$, $\alpha_2 = 0,1544$, $\alpha_3 = 0,0162$, $\alpha_4 = 0,2170$, $\alpha_5 = 0,01506$, $\alpha_6 = 0,0129$, $\alpha_7 = 0,1313$, $\alpha_8 = 0,0004$, $\alpha_9 = 0,0453$, $\alpha_{10} = 0,0315$.

Інтегральний показник економічної складової соціально-економічного розвитку наведений на рис. 2.8.

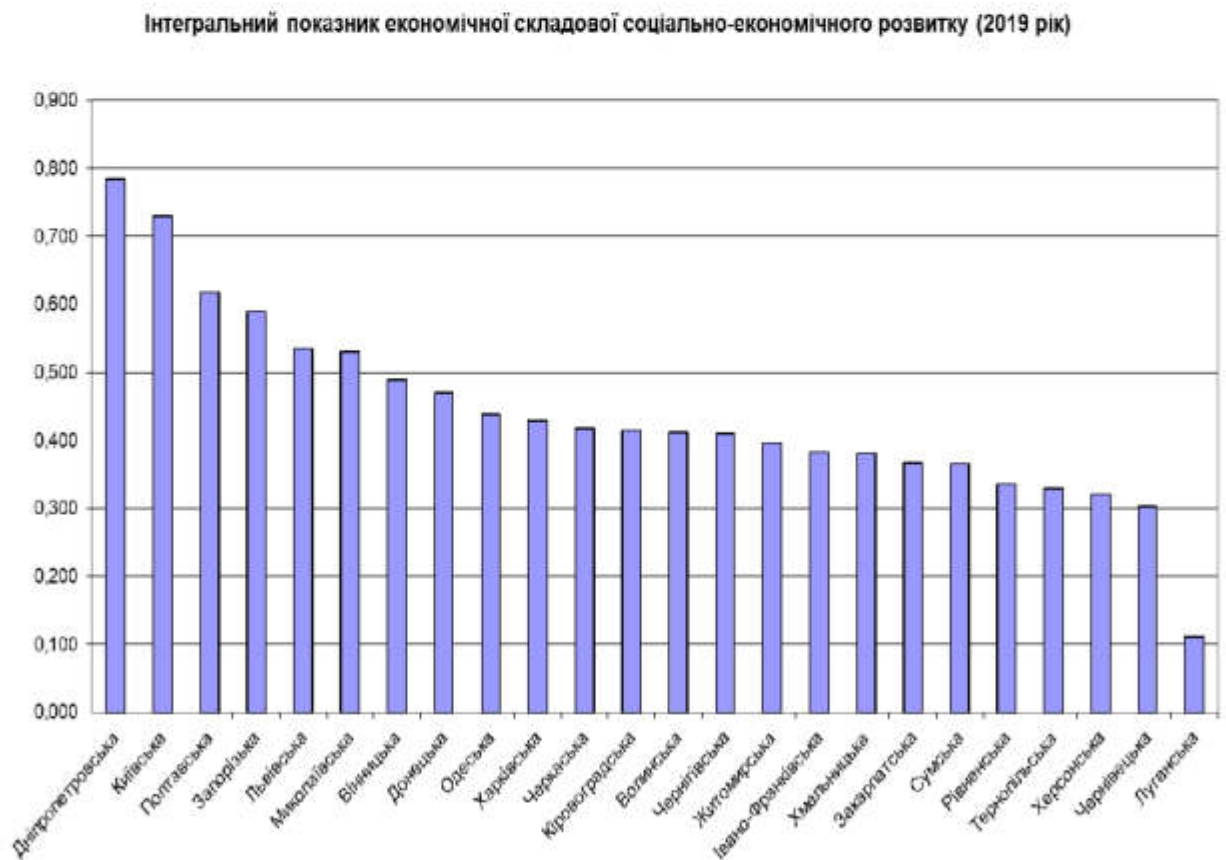
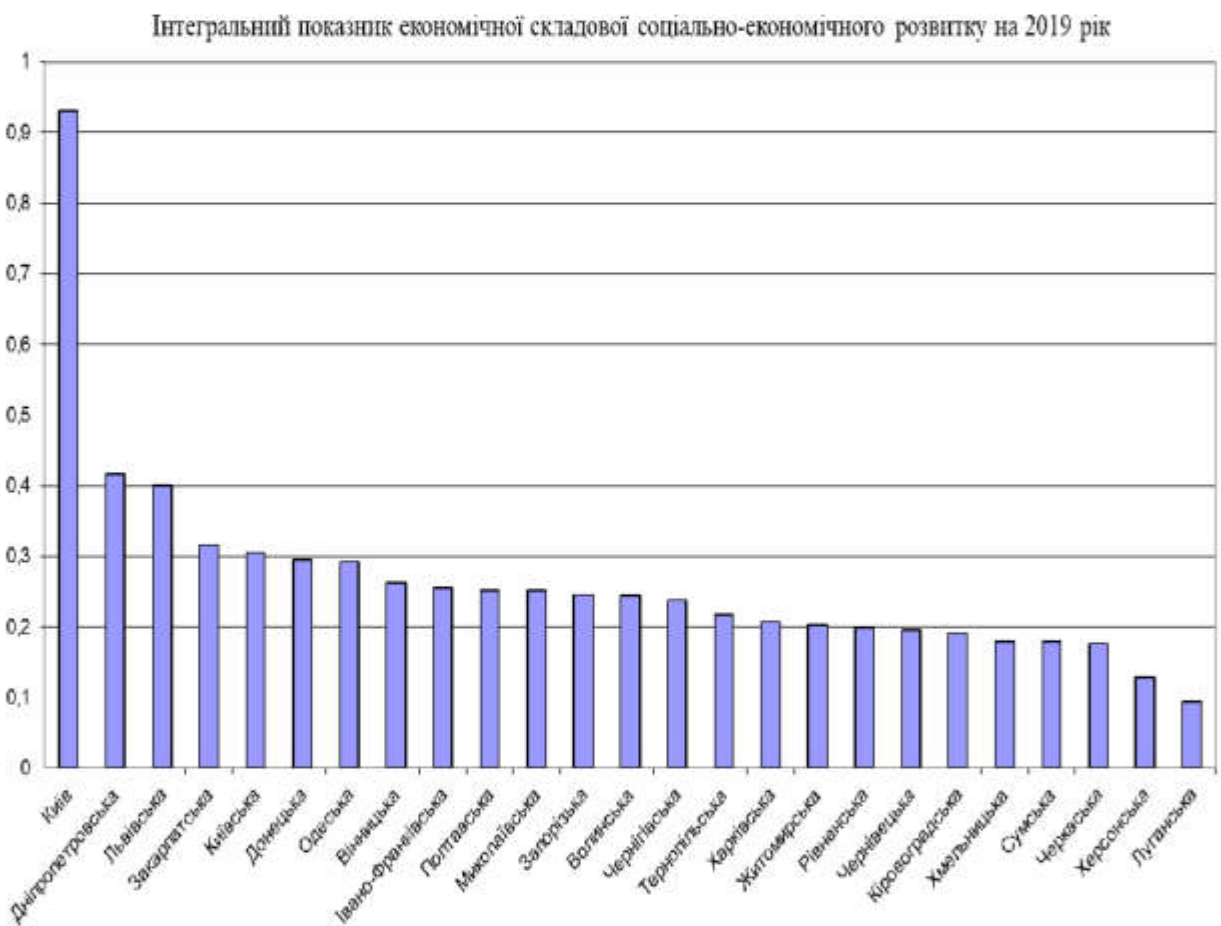

Рисунок 2.8. Інтегральний показник економічної складової соціально-економічного розвитку України, 2019 р.

Коефіцієнт кореляції між інтегральним показником економічної складової соціально-економічного розвитку регіонів та показником ВРП на одну особу складає 0,89, тобто має місце досить тісний зв'язок між цими показниками.

Але цікавими виявилися результати такого самого оцінювання, але вже з урахуванням поряд з іншими регіонами м. Київ, що істотно змінило рейтингові позиції за ознакою оцінювання економічної складової у соціально-економічному розвитку країни (рис. 2.9).

2.9. Інтегральний показник економічної складової соціально-економічного розвитку регіонів України з урахуванням просторового впливу м. Київ, 2019 р.

Виявлення сучасних, достатньо загрозливих тенденцій розвитку міст, підвищення рівня міграційної активності населення, необхідність

забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст потребують упровадження методичного підходу до оцінювання їхньої економічної безпеки шляхом використання як ключового індикатора такої оцінки стану економічної безпеки домогосподарств (первинної ланки економіки), що водночас характеризує стан економічної безпеки на національному рівні, рівні регіону чи міста.

Застосування такого підходу дає змогу з'ясувати:

як реалізується нова парадигма суспільного розвитку на засадах сталого розвитку, в основі котрої творчий потенціал людини та її добробут;

які умови створено для формування наприклад для інноваційного (креативного) потенціалу території й трансформації традиційної структури економіки в інноваційно-креативну;

наскільки є сприятливим міське середовище для розвитку творчого потенціалу людини та його економічної реалізації.

Практичне використання такого науково-методичного підходу дає змогу одержати аналітичну оцінку тенденцій розвитку для м. Київ та виявити особливості взаємозв'язку між окремими показниками, що певною мірою характеризують економічну безпеку домогосподарств. Отже, теза про місто як ядро сталого безпекоорієнтованого розвитку дає змогу констатувати, що воно дійсно потребує оцінювання стану його економічної безпеки та деталізації впливу на просторовий розвиток не лише конкретного регіону, але й просторовий розвиток країни у цілому.

Третій підхід щодо оцінювання стану економічної безпеки міст реалізовано на прикладі м. Київ з урахуванням динаміки показників стану домогосподарств. Цей підхід спрямований на обґрунтування зв'язку між економічними результатами діяльності міст, рівнем життя населення та добробуту домогосподарств відповідно до реалізації безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку.

Для оцінювання фактору формування ресурсів життєзабезпечення жителів м. Київ відібрано показники середньомісячної заробітної плати

штатних працівників, індексу реальної заробітної плати та заборгованість із виплати заробітної плати. Для оцінювання фактору формування рівня добробуту жителів м. Київ відібрано показники сукупного доходу в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство (%), витрати на продукти харчування та безалкогольні напої, витрат на оплату житла (%), комунальних продуктів та послуг та децильного коефіцієнту фондів (додаток И).

Безумовно, сукупність показників оцінювання економічної безпеки міст можна істотно розширити з урахуванням додаткових характеристик (комфортність проживання у місті, задоволення матеріальних, соціальних та культурних потреб мешканців; розвиток інфраструктури – соціальної, транспортної, освітньої, комунальної; економічної активності містян, залучення інвестицій, втрата людського капіталу тощо).

Реалізація цього методичного підходу дала змогу одержати відповідні інтегральні оцінки відібраних груп факторів та оцінити зв'язок даних інтегральних показників із показником ВРП у розрахунку на одну особу. Для визначення інтегральної оцінки показників щодо формування ресурсів життєзабезпечення жителів м. Київ (рис. 2.10).

Результати інтегрального оцінювання фактору формування ресурсів життєзабезпечення жителів м. Київ визначаються за формулою

$$V(t) = \sum_{i=1}^3 \alpha_i y_i(t)$$
, а вагові коефіцієнти α_i відповідно пропорційним квадратам компонент власного вектора, що відповідає максимальному власному значенню коваріаційної матриці показників y_i . Ці коефіцієнти дорівнюють $\alpha_1 = 0,55442916$, $\alpha_2 = 0,23107249$, $\alpha_3 = 0,21446161$.

Для визначення інтегральної оцінки фактору формування рівня добробуту жителів м. Київ вибрано початкові показники та проведено відповідні розрахунки (2.11 - 2.12).

Динаміка інтегральної оцінки заробітної плати робітників

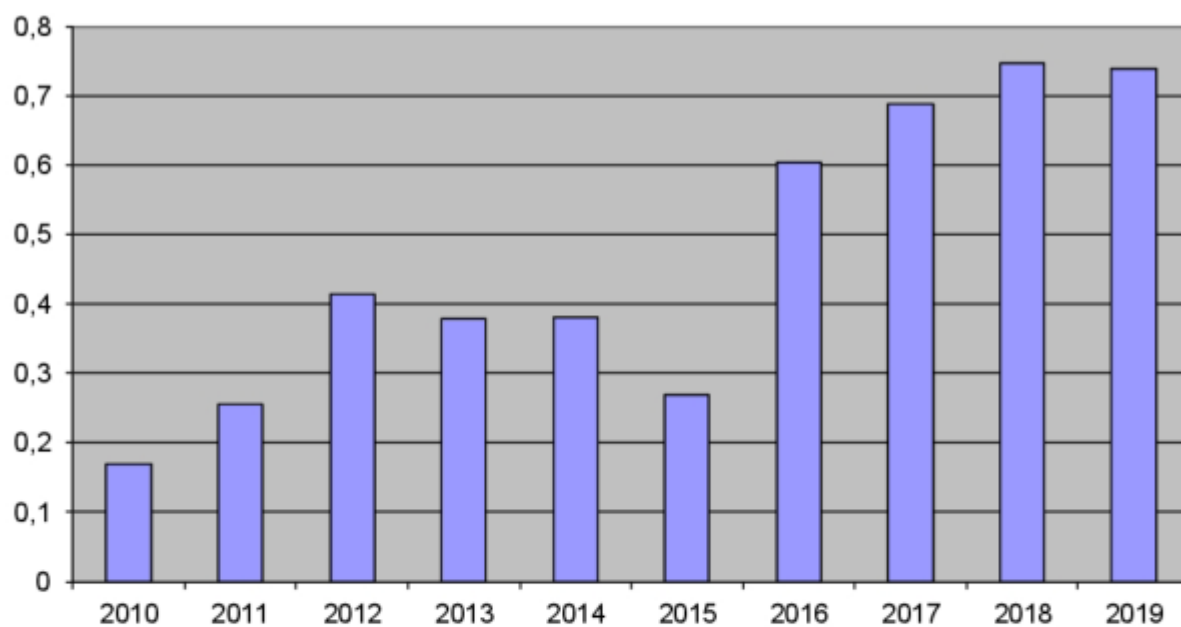

Рис. 2.10 Інтегральне оцінювання фактору формування ресурсів життєзабезпечення жителів м. Київ

Динаміка інтегральної оцінки економічного стану домогосподарств

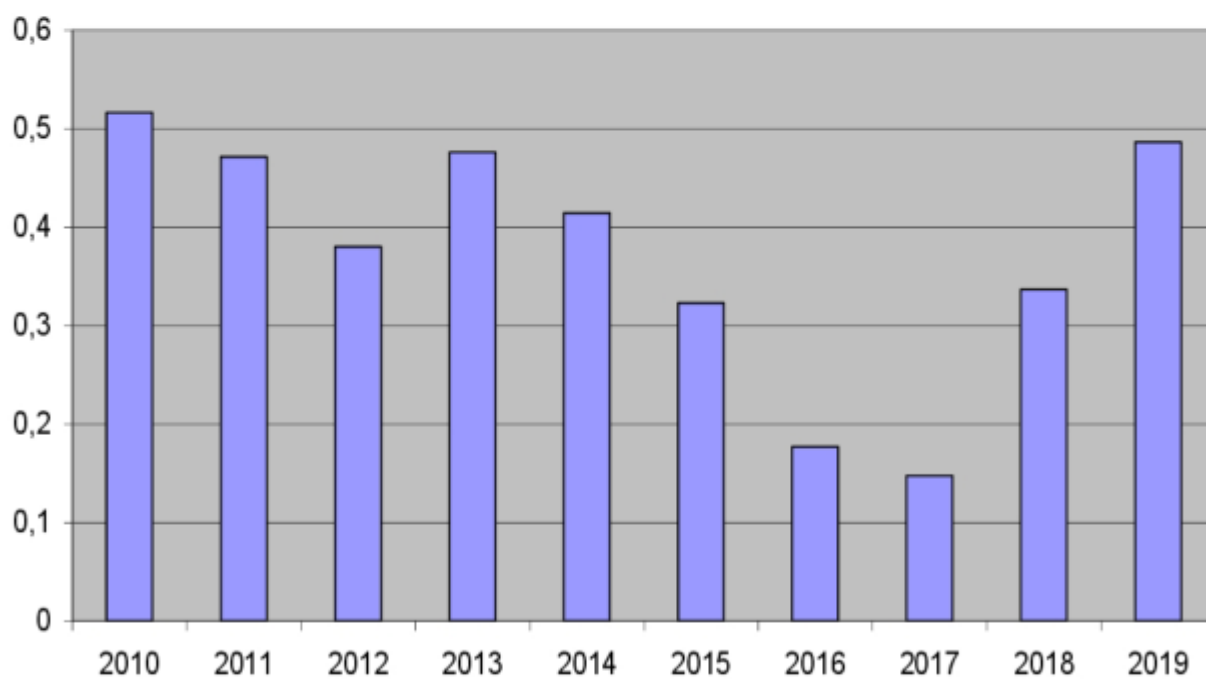

Рисунок 2.11 Динаміка інтегральної оцінки фактору формування рівня добробуту домогосподарств м. Київ

Динаміка ВРП у м. Київ у розрахунку на одну особу показана на рисунку 2.12.

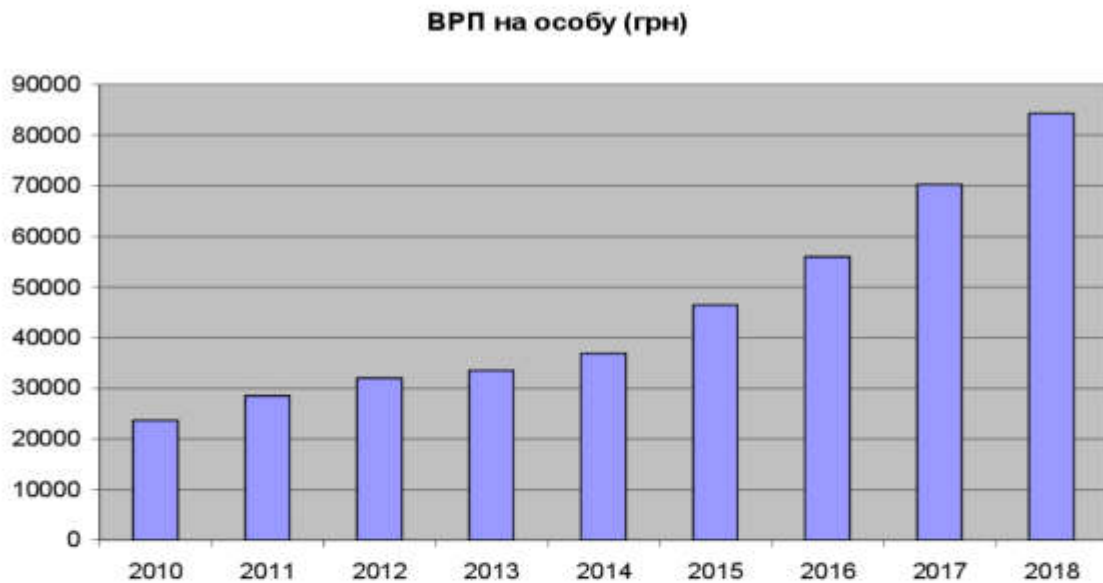

Рис. 2.12 Динаміка ВРП м. Київ у розрахунку на одну особу

Для оцінювання зав'язків інтегральних показників формування ресурсів життєзабезпечення жителів міста та формування рівня добробуту домогосподарств із показником ВРП у розрахунку на одну особу обчислено коефіцієнти кореляції між даними показниками та складено відповідні рівняння парної лінійної регресії. Для інтегрального показника формування ресурсів життєзабезпечення жителів міста коефіцієнт кореляції дорівнює 0,90857, що вказує на наявність сильного зв'язку між цими показниками.

Рівняння парної лінійної регресії для цих показників має вигляд $V = 0,0000089 * X + 0,02699$.

Для інтегрального показника формування рівня добробуту домогосподарств коефіцієнт кореляції дорівнює -0,7293, це вказує на те, що зростання ВРП на особу не супроводжується покращенням економічного стану домогосподарств. Рівняння парної лінійної регресії для цих показників має вигляд $W = -0,0000046 * X + 0,0569844$. Адекватність рівнянь перевірена за критерієм Фішера.

Залежність між даними інтегральними показниками та показником ВРП у розрахунку на одну особу показана на рис. 2.13 – 2.14.

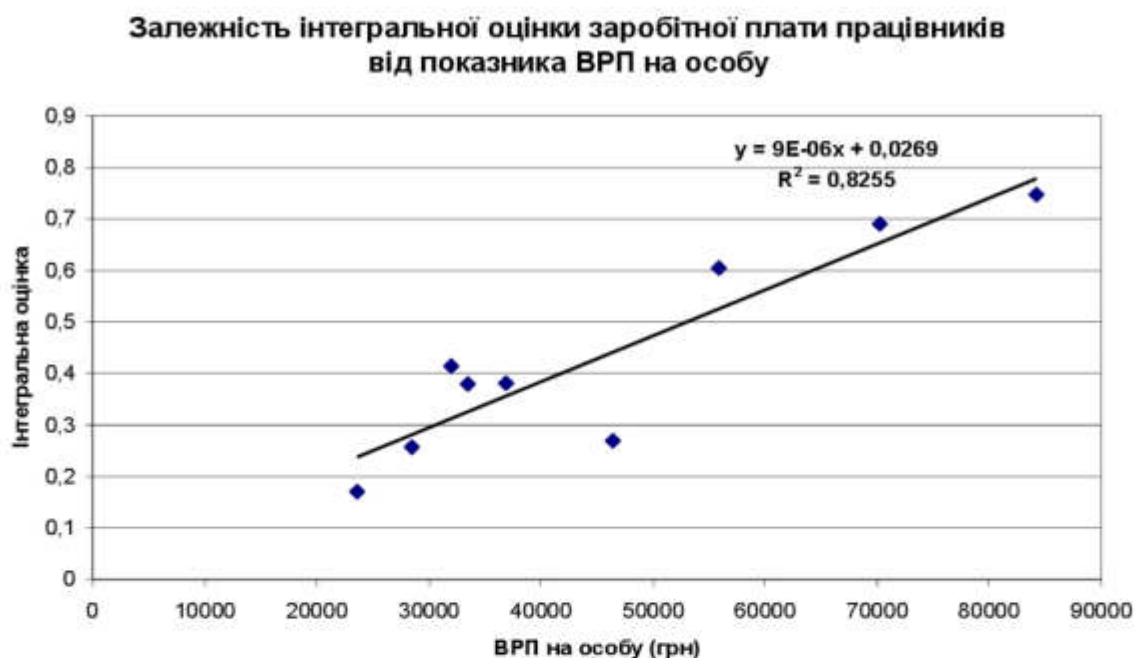

Рис. 2.13 Залежність інтегральної оцінки формування ресурсів життєзабезпечення жителів міста від показника ВРП на особу

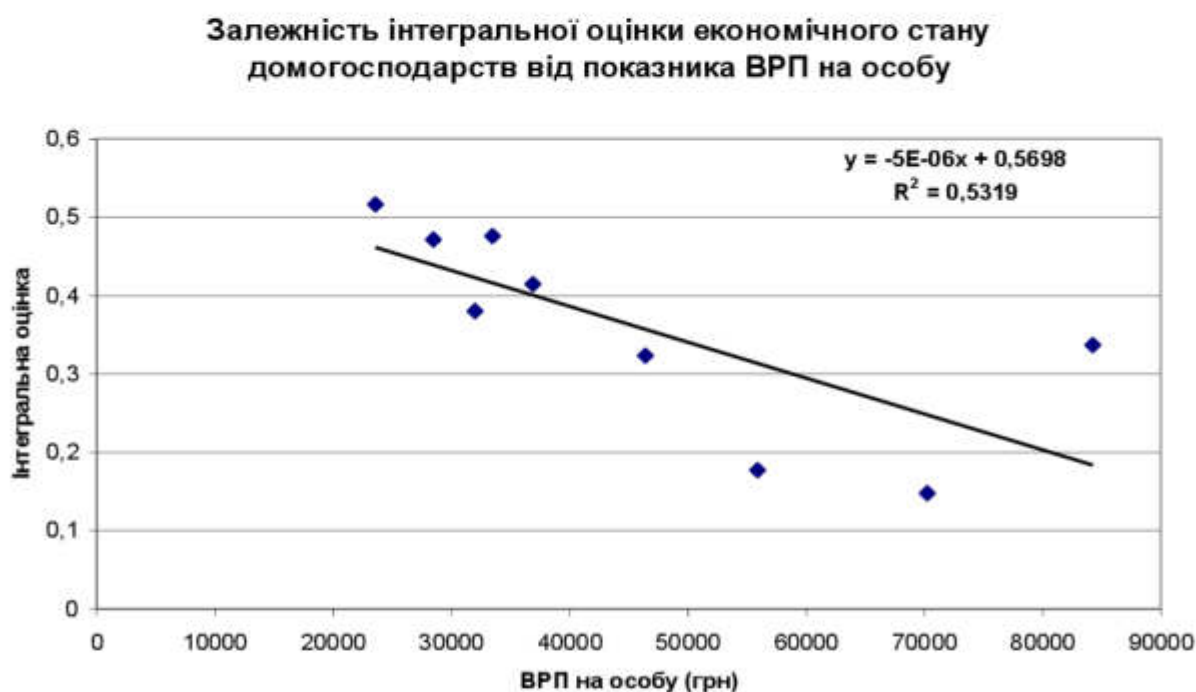

Рис. 2.14 Залежність інтегральної оцінки формування рівня добробуту домогосподарств із показником ВРП у розрахунку на одну на особу

За результатами проведеного дослідження на прикладі м. Київ встановлено, що в Україні модель економічного розвитку не забезпечує бажані параметри людського розвитку. Зокрема зростання ВРП у розрахунку на одну особу не супроводжується поліпшенням економічного стану домогосподарств.

Таким чином, запропонований науково-методичний підхід щодо здійснення структурування складових оцінювання економічної безпеки міста, здійсненої функціональної характеристики ризиків та загроз місту, оцінювання його економічної безпеки з урахуванням зарубіжного досвіду дає змогу сформувати інформаційно-аналітичне забезпечення моніторингу економічної безпеки. Це дає змогу сформувати систему регулярних процедур виявлення негативних факторів (ризиків) у конкретних умовах, звузити можливість прояву неврахованих можливостей і перейти до планового розроблення заходів та засобів передбачення й послаблення негативних впливів на економічну безпеку міста як складної соціально-економічної системи, забезпечення його всебічного сталого розвитку.

Доповнення запропонованого підходу також даними за результатами оцінювання прозорості міст (рейтингу) дає змогу оцінити загальну готовність муніципальної влади до подолання наявних корупційних ризиків. Надзвичайно важливим з позицій організації діагностики та моніторингу є доступність інформаційного забезпечення громадян до намірів та рішень міської влади, діяльності комунальних підприємств, соціальної сфери, соціальних установ тощо.

Організація моніторингу стану економічної безпеки міста передбачає наявність узагальнених та спеціально-вибіркових досліджень інформації про стан та динаміку ризиків та загроз економічної безпеки міста. Моніторинг являє собою систему методичних спостережень за елементами та системами навколишнього середовища в просторі та часі, із встановленими цілями відповідно до визначених способів та методів дослідження (розробленої програми). Метою здійснення моніторингу є постачання повної, своєчасної та

достовірної інформації про процеси, що відбуваються в економіці міста. Моніторинг в системі управління економічною безпекою міста існує на противагу контролю і включає в себе не тільки спостереження та отримання інформації, але і набір активних дій.

Розробка ефективної системи моніторингу економічної безпеки міста повинна базуватись на принципах: надійності, гнучкості, оперативності, комплексності, оптимізації витрат на обробку інформації.

Інформаційно-аналітична система забезпечення економічної безпеки міста має виявляти зміни в економічній системі міста, забезпечувати порівняльний аналіз динаміки та стану основних показників, проводити відстеження реалізації програм соціально-економічного розвитку міста, застосовувати позитивний досвід інших міст, забезпечувати прогнозування розвитку основних показників соціально-економічної сфери.

Організація моніторингу передбачає проведення вибіркових та узагальнюючих досліджень інформації про стан та динаміку дисбалансів, ризиків та загроз економічній системі міста. Це досягається лише за наявності необхідної матеріально-технічної бази, що має бути підкріплена кадровим та організаційним потенціалом із своєчасним та повним фінансуванням, при активному співробітництві з науково дослідницькими центрами, інститутами та вищими навчальними закладами.

Показники стану економічної безпеки відображають сумарну результативність системи взаємодій і перебувають у динамічному співвідношенні з якісними ознаками, що в свою чергу формує теоретико-методичну основу для використання показників як джерела прогностичної інформації і дозволяє використовувати їх, як елемент структурування прогнозних моделей.

Особливу увагу при впровадженні інформаційно-аналітичної системи моніторингу економічної безпеки міста необхідно приділяти вхідній інформації, що повинна відповідати ряду критеріїв. Зокрема показники економічної безпеки міста за всіма напрямками забезпечення повинні бути

уніфікованими відповідно до запропонованого стандарту, що дозволяє порівнювати їх із граничними значеннями, а також дасть змогу порівняти вагові характеристики всіх показників при розробці висновків та прийнятті рішень.

Моніторинг в системі управління економічною безпекою міста повинен базуватися на широкому використанні комп'ютерних технологій, що дозволяє спростити функціонування інформаційно-аналітичної системи та зробити його ефективнішим. Але розробка уніфікованих комп'ютерних програм є не доцільним, через унікальність та особливість економічної системи кожного окремого міста.

Інформаційно-аналітичної системи моніторингу економічної безпеки міста повинна забезпечити безперервне проведення дослідження наявних та можливих ризиків та загроз економічної безпеки міста із їх ранжуванням по вірогідності виникнення та ступеню небезпечності, відповідно до стану та прогнозованої динаміки стану економіки міста. Це в свою чергу дозволить розрахувати інтегральні оцінки стану економічної безпеки міста по сферах виникнення і провести корективи економічного потенціалу міста. Система моніторингу дасть можливість мінімізувати вірогідності та наслідки ризиків та загроз економічної безпеки міста та створить аналітичну основу корегування соціально-економічних планів розвитку міста та підвищить ефективність його управління.

Ключовими елементами інформаційно-аналітичної системи моніторингу економічної безпеки міста мають бути:

забезпечення аналітичних можливостей по доступності індивідуальних та узагальнених показників господарюючих суб'єктів всіх форм власності в можливій та достатній формі, що об'єктивно відображатиме стан та динаміку економічної безпеки міста;

наявність повноти та достовірності інформаційних ресурсів, що використовуються органами місцевого самоврядування, органами державного

управління на місцях та правоохоронних органів всіх рівнів, що до стану та динаміки економічної системи міста;

максимальне використання наявних можливостей комп'ютерної техніки та інформаційних мереж регіонального та національного рівнів з метою максимізації оперативності прийняття рішень і мінімізації оперативних витрат.

Система моніторингу забезпечує необхідними даними проведення аналізу економічної безпеки міста і дозволяє визначити граничні значення показників економічної безпеки міста, проводити їх ранжування за значимістю, розраховувати інтегральний показник економічної безпеки міста. Це допомагає визначити загальні закономірності розвитку ситуації в економіці міста і сформувати єдину концепцію забезпечення економічної безпеки міста. На основі підсумків моніторингу й результатів прогнозно-аналітичної роботи необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих на недопущення та подолання негативних явищ та усунення небезпечних відхилень граничних значень показників економічної безпеки.

Отриману інформаційно-аналітичну систему моніторингу економічної безпеки міста доцільно широко застосовувати в практиці управління економікою міст України.

Одержані результати складають основу сучасної організації моніторингу економічної безпеки міст та реалізації безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку з урахуванням особливостей збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства й держави; розвитку домогосподарств і ризиків їх функціонування під впливом чинників інфляції, зміни політичної ситуації, безробіття, розвитку тіньової економіки тощо; дають змогу здійснення самооцінки домогосподарств з питань економічної безпеки їх функціонування та інтегрального підходу до ідентифікації їх стану на основі існуючих статистичних спостережень.

Система моніторингу забезпечує необхідними даними проведення аналізу економічної безпеки міста і дозволяє визначати граничні значення показників економічної безпеки міста, виконувати їх ранжування за значимістю, розраховувати інтегральний показник економічної безпеки міста. Це допомагає встановити загальні

закономірності розвитку ситуації в економіці міста та сформувати єдину концепцію забезпечення економічної безпеки міста.

Виконані розрахунки дали змогу реалізувати просторовий підхід до оцінювання рівня безпекоорієнтованого сталого розвитку України (станом на 2019 р.) за його основними, офіційно затвердженими цілями з урахуванням стану економічної безпеки міст.

Висновки до другого розділу

1. У роботі представлено науково-методичний підхід щодо дослідження економічної безпеки міста як складової регіону й країни, де його стан, стійкість та стабільність функціонування визначаються сформованістю й результативністю діючого організаційно-економічного механізму, що водночас має забезпечити економічну, соціальну, екологічну результативність реалізації безпекоорієнтованих цілей та пріоритетів сталого розвитку міста.

2. Запропонований науково-методичний підхід щодо оцінювання економічної безпеки міста як соціально-економічного ядра регіонального, національного, глобального простору базується на принципах побудови організаційно-економічної моделі забезпечення сталого розвитку міста з урахуванням безпекових аспектів (економічних, демографічних, соціальних, екологічних тощо), статусу міст, результативності організаційних й економічних заходів за критеріями вразливості верств населення та домогосподарств, які перебувають у складних життєвих обставинах; можливості соціальної підтримки та надання соціальних послуг вразливим верствам населення, а також сприятливого міського середовища для переходу на інноваційний шлях розвитку на основі задіяння наявного потенціалу людських ресурсів міста.

Розроблений у роботі інформаційно-аналітичний інструментарій дозволяє оцінювати результативність, відкритість і прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, визначати пріоритети та заходи щодо

виявлених проблем, забезпечувати протидію виникненню реальних загроз і їх нейтралізацію з метою забезпечення економічної безпеки національної економіки;

3. Узагальнення підходів вітчизняних та зарубіжних науковців дало змогу сформулювати авторський підхід щодо організації моніторингу економічної безпеки міст і реалізації цілей сталого розвитку з урахуванням особливостей збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства та держави; тенденцій розвитку домогосподарств і ризиків їх функціонування під впливом чинників інфляції, зміни політичної ситуації, безробіття, функціонування тіньової економіки тощо.

Визначено сукупність переваг та недоліків підчас організації опитування населення щодо визначення ризиків та загроз з економічної безпеки, здійснення самооцінки домогосподарств з питань економічної безпеки їх функціонування. Обґрунтовано доцільність застосування підходів щодо використання результатів таких опитувань за різними методичними підходами із проведенням громадських опитувань щодо оцінювання результативності діяльності місцевої влади та застосування існуючих статистичних спостережень.

4. Запропонований підхід створює наукове підґрунтя дослідження організаційно-економічної системи забезпечення безпеки динамічного розвитку сучасного міста; встановлення негативних впливів на економічну безпеку міста за допомогою виявлення відповідності структурі системи економічної безпеки; обґрунтування вимог щодо забезпечення економічної безпеки; адекватності заходам та завданням протидії негативним впливам.

Основні результати дослідження опубліковано автором у джерелах [2, 37, 50, 66 - 70].

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. - URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Плужник А.В. Система факторів та чинників економічної безпеки міста. *Вісник Одеського національного університету*. 2013.Том18. Випуск 4. С. 53-57.
3. Камышникова Э. В. Классификация факторов экономической безопасности предприятия. *Актуальные научные разработки: V Междунар. Науч.-практ. конф., м. София, 17 - 25 января 2010 г. – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010. С. 36-39.*
4. Гордиенко Д. В. Обеспечение экономической безопасности государства. *Аналитический доклад.* – URL:<http://csef.ru/files/csef/articles/963/963.pdf>
5. Красников Н. И., Новикова И. В. Основные факторы, определяющие конкурентоспособность и экономическую безопасность Ставропольского края. - URL: <http://vestnik.stavsu.ru/58-2010/16.pdf>
6. Зюзина О.В. Особенности системы обеспечения экономической безопасности на мезоуровне. – URL:<http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/section13.html>
7. Hardy M. Future directions of Urban Security Enhancement : Final Thoughts . *New Directions in Urban Security Symposium Working towards a Safer Europe*. March 5th 2015. Venue: Crumlin Road Gaol, Belfast, 2015.
8. Dilworth J. United Nations Human Settlements Programme. UN-HABITAT [Electronic resource] / ed. by J. Dilworth, M. Stuart-Jones. International Year Book and Statesmen's Who's Who. Brill Academic Publishers, 2015.
9. Schulmerich M., Leporcher Y.-M., Eu C.-H. Applied Asset and Risk Management : A Guide to Modern Portfolio Management and Behavior-Driven Markets. Management for Professionals. 2015. 414 p.
10. Goldstein A. The Nexus of Economics, Security, and International Relations in East Asia / ed. by A. Goldstein, E. D. Mansfield. Stanford, CA: Stanford University Press, 2012. 288 p.

11. Fakier K., Ehmke E. Socio-Economic Insecurity in Emerging Economies. Routledge Explorations in Development Studies (Unnumbered), 2014. 280 p.
12. Leveson I. Economic Security : A Guide for an Age of Insecurity. Universe, 2011. 148 p.
13. Joppe J. Unternehmen verzichten auf systematisches Risikomanagement. FAZ-Wirtschaft, 1999.
14. Deutsche Gesellschaft. Risk-Management-DGRM [Electronic resource]. - URL: <http://members.aol.com/BeeMDeAG/risk.htm>
15. Wolf K., Runzheimer B. Risikomanagement und KonTraG. Gabler Verlag, 2003. 264 p.
16. Kralicek P. MBA Pocket-Guide. Wien: Wirt.-Verlag Ueberreuter, 1996. 115 p.
17. Quintanilla M. T. An Asymptotic Expansion for Value-AtRisk. RiskLabUniversity of Toronto, 1997. - URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.42.5750&rep=rep1&type=pdf>
18. Banse G. Risikoforschung zwischen Disziplinarität und Interdisziplinarität: Von der Illusion der Sicherheit zum Umgang mit Unsicherheit. Berlin: Sigma Verlag, 1996. 234 p.
19. Rosenzweig R. Das Streben nach Sicherheit 1. Auflage. Metropolis : Verlag Marburg, 1998. 74 p. 1
20. Baecker D. Information und Risiko in der Marktwirtschaft. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988. 381 p.
21. Романовська Ю. А. Принципові засади формування напрямів посилення соціально-економічної безпеки урбогеосистеми. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 173-183.
22. Жадан Є. Методологічні засади формування моделі соціальної безпеки міста. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1. С. 304-312.

23. Жукова Н.В. Економічні інтереси сталого розвитку малих міст у системі економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14(1). С. 98-103.

24. Захожай В. Б., Лазебник Т. Г., Чала Ю. О. Методологічні основи статистичного забезпечення управління сталим міським розвитком. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 208 - 214.

25. Козаченко, Г. В., Погорелов, Ю. С. Загроза діяльності підприємства як імперативне поняття економічної безпекології мікрорівня. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. 1 (53). С. 161–170.

26. Заяць Т.А Соціальні інновації: потенціал і можливості використання в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 20. 2017. С. 735 – 737.

27. Заяць Т. А., Краєвська Г. О., Кравцова Т. Г. Просторовий розвиток регіонів та поселенських структур : безпековий аспект. *Ефективна економіка*. 2018. № 11.

28. Трансформація сільського розселення в Україні : кол. монографія / за ред. Т.А. Заяць. К. : ІДСД ім. М.В. Птухи, 2017. 298 с.

29. Онищенко В.О. Соціальна безпека регіону : теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 274 с.

29. [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп. / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. 84 с.

30. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України : навч.-метод. посіб. / авт. кол. : Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля та ін.; за заг. ред. Г. П. Ситника. - К. : НАДУ, 2012. - 52 с.

31. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. – Київ : НАДУ, 2016. – 784 с.

32. Макарчук І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні [Текст] / Інна Миколаївна Макарчук // *Економічний аналіз : зб. наук. праць*: Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 21. – No 1. – С. 83-89.

33. Lagutin V., Boiko A., Shkuropadska D. Institutional conditions for ensuring resilience of national economy: on example of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Volume 6, Number 3. p. 76-86.

34. Стійкість економіки: забезпечення та оцінювання : монографія / А.В. Бойко, Д.Б. Шкуропадська, Ю.А. Гладка та ін. ; за ред. А.В. Бойко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 444 с.

35. Parubets O. M. , Wojko O. V., Sugonyako D. O. Development of small and medium business in Ukraine with funding from the European Union. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. №. 2; Vol. 5. P. 153-157.

36. Парубець О. М., Сугоняко Д. О. Концепція розвитку системи соціального захисту населення в умовах інформатизації економіки та суспільства. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 10. С. 129-135.

37. Плужник А.В. Альтернативний підхід до вимірювання економічної безпеки (національної економіки, регіону, міста). *Economics, Management, Law: Problems And Prospects*, United Kingdom 2015. Agenda Publishing House, United Kingdom, 2015. С. 98-101.

38. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. - URL:<http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.

39. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ міністерства економіки України № 69 від 02 березня 2007 р. - URL:<http://www.me.gov.ua>.

40. Харазішвілі Ю.М., Сухоруков А.І., Крупельницька Т.П. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України. *Аналітична записка: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*. - URL:<http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>

41. Venn D. Earnings Volatility and its Consequences for Households. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. No. 125. OECD Publishing, 2011.

42. Guvenen, F., Karahan F., Ozkan S., Song J. What Do Data on Millions of U.S. Workers Reveal about Life-Cycle Earnings Risk? *NBER Working Paper*. No. 20913, January. 2015.

43. Osberg L. How Should One Measure Economic Insecurity? *OECD Statistics Working Papers*. 2015. No. 1. OECD Publishin, 2015.

44. Hacker J.S., Huber G.A., Rehm P., Schlesinger M., Valletta R. "Economic Security at Risk. *The Rockefeller Foundation*. 2010.

45 Bossert W. D'Ambrosio C. Measuring Economic Insecurity. *International Economic Review*. Vol. 54/3. August. 2013. P. 1017-1030.

46. D'Ambrosio C., Ghislandi C. Poverty Profiles and Well-Being: *Panel Evidence from Germany in Research on Economic Inequality*. 23, 2015.

47. Rohde N., Tang K. K., Prasada Rao D.S. Distributional Characteristics of Income Insecurity in the US, Germany and Britain. *Review of Income and Wealth* 2014.

48. Osberg L., Sharpe A. Measuring Economic Insecurity in Rich and Poor Nations. *Review of Income and Wealth*. 2014.

49. United Nations' The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) of 1948.

50. Плужник А.В. Домогосподарство як складова оцінки економічної безпеки. *Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment*: Pegasus Publishing Lisbon. Portugal, 2015. С. 30-33.

51. Tversky A., Kahneman D. Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model. *The Quarterly Journal of Economics*, 1991.

52. Akerlof G., Kranton R. Economics And Identity. *The Quarterly Journal of Economics*. 2000). 115(3). P. 715-753.

53. Lucchinger S., Mciccr S., Stutzer A. Why Docs Unemployment Hurt the Employed? *Evidence from the Life Satisfaction Gap between the Public and the Private Sector*. *Journal of HR*. 2009.

54. Schevc K., Slaughter M. Economic insecurity and the globalization of production. *American Journal of Political Science*. 48(4). 2004.

55. Hacker Jacob S., Huber Gregory A., Nichols Austin, Rchm Philipp, Schlcsingcr1 Mark, Valletta Rob and S Craigtuart. The Economic Security Index: A New Measure for Research and Policy Analysis. *Review of Income and Wealth Special Issue: Economic Insecurity: Challenges*. Issues and Findings. 4 JUL. 2013.

56. Bossert W., D'Ambrosio C. Relative measures of economic insecurity. 2015. March 15 - URL:<http://www.dal.ca/content/dam/dalhousic/pdf/faculty/scicncc/economics/scminars/BossertDAmbrosio-Insscurity.pdf>

57. Rohde N., Tang K. K., Prasada Rao D.S. Distributional Characteristics of Income Insecurity in the US, Germany and Britain. *Review of Income and Wealth*. 2014.

58. *Economic Inequality and Poverty: International Perspectives* (Routledge Revivals) / by Lars Osberg. Jul 28. 2017.

59. Venn D. Earnings Volatility and its Consequences for Households. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*. OECD Publishing, 2011.No. 125.

60. Ruggles P. Short and Long-Term Poverty in the United States : Measuring the American Underclass: in L. Osberg cd., *Economic Inequality and Poverty: International Perspectives*. 1991. P. 134-56.

61. Espinosa J., Friedman J., Yevcncs C. Adverse Shocks and Economic Insecurity: Evidence from Chile and Mexico. Special Issue : *Economic Insecurity: Challenges, Issues and Findings*. Volume 60, Issue S1. May 2014. P. 141—158.

62. Stiglitz J., Sen A., Fitoussi J-P., The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited. *Reflections and Overview*. 2009. - URL:<http://www.stiglitz-scn-fitoussi.fr/documents/ovcrview-cng.pdf>.

63. Forbes Україна. Forbes уклав рейтинг найкращих для бізнесу українських міст. - URL:<https://misto.vn.ua/misto/forbes-sklav-rejting-najkrashhix-najkrashhix-dlya-biznesu-mist-ukra%D1%97ni-vinnicya-na-drugomu-misci/>

64. Методологія рейтингування прозорості міст. - URL:<https://transparentcities.in.ua/transparency-rating>

65. Регіони України : статистичний збірник. 2 частини. - [URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm)

66. Komelina O.V., Pluzhnyk A.V. The economic security of households at national economy level. *Управління та адміністрування в національній економіці : інформаційно-аналітичний аспект: [колективна монографія] / за ред. д.е.н., проф. Комеліної О.В. Полтава, А.Ф. Пусан, 2016. С. 239 - 245.*

67. Плужник А.В. Засади формування комплексної системи економічної безпеки міста. *Кримський економічний вісник. Видавничий дім «Гельветика» (Херсон)*. 2013. № 6 (7), грудень. С. 93 - 97.

68. Komelina O., Miniailenko I., Komelina A., Pluzhnyk A. Methodical and Practical Aspects of the Spatial Development of Ukrainian Regions, Based on Smart-specializations. *Advances in Economics, Business and Management Research. Proceedings of the 2019 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System (MDSMES 2019)*.- P.144-149.

69. Плужник А.В. Інноваційний підхід щодо виявлення ризиків та загроз економічного розвитку міст. *Інноваційні економічні механізми для розвитку підприємств, регіонів, країн: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (13 – 14 вересня 2013 р.)*. Національний гірничий університет. Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 50-53.

70. Плужник А.В. Принципи визначення ризиків та загроз при вимірюванні економічної безпеки. *Promising problems of economics and management: Collection of scientific articles*. Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2015.– 500 p. – P. 369-372.

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ МІСТА ЯК СКЛАДОВОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Концептуальний підхід щодо формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста

Складність і багатоплановість механізму забезпечення економічної безпеки міст, наявність невирішених і дискусійних проблем, відсутність практично відпрацьованих підходів спричиняють необхідність наукового осмислення, комплексного аналізу й розроблення практичних рекомендацій з розв'язання цієї актуальної для держави проблеми.

Значущість впровадження та вдосконалення системи забезпечення організаційно-економічної безпеки міст України на сьогоднішній день не викликає сумніву, оскільки забезпечення безпеки національної економіки на макро-, мезо- та мікрорівнях є одним з найголовніших пріоритетів сучасності. В умовах посилення глобальних викликів, що викликають зміни в економіці, кризові явища у фінансовій, виробничій, продовольчій, соціальній, енергетичній та іншій сферах, вимагають приділяти особливу увагу економічній безпеці. Здатність до забезпечення безпеки національної економіки від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та ризиків значною мірою визначає рівень конкурентоспроможності країни, регіону, міст, територіальних громад, до яких зокрема уходить значна кількість міст України (додаток В).

Економічна безпека міст є критичним фактором для розвитку національної та регіональної економіки України, формування та розвитку її людського та інноваційного капіталу, посилення конкурентоспроможності на

Європейському та глобальному ринках. З розвитком глобальних викликів та сучасних проблем економічна безпека міста стає все більш важливою стороною всієї інституціональної системи держави та суспільства та ефективною системою протидії всьому набору причин та явищ, що негативно впливають на сталий розвиток, на економічну, соціальну, екологічну складові життя людства.

Економічна безпека міста охоплює таких економічних суб'єктів як міжнародні організації, національні державні інститути органи місцевого самоврядування, недержавні організації, підприємства та домогосподарства. Система забезпечення економічної безпеки міст повинна охоплювати участь та інтереси всіх цих суб'єктів та бути спрямованою на недопущення виникнення негативних наслідків ризиків, усунення небезпек, мінімізації впливу негативних чинників, а у сталій економічній системі ще й отримувати вигоди від сприятливих економічних ситуацій.

На думку автора принципово важливим у контексті розроблення організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста є дотримання таких вихідних позицій дослідження:

по-перше, базовою основою має бути комплексна система формування економічної безпеки міста і його організаційно-економічного механізму забезпечення (п. 1.2);

по-друге, економічна безпека міста перетворюється у найважливіший фактор національної економічної безпеки України, є вагомою складовою забезпечення економічної безпеки. Це потребує формування ефективної збалансованої системи захисту національних, регіональних, місцевих інтересів від загроз та ризиків;

по-третє, економічна безпека міста повинна розглядатись у взаємозв'язку із процесами регіоналізації в Україні. За відсутності дієвої системи економічної безпеки міста не може бути захищена і економіка держави. Сучасні міста, як ключові суб'єкти забезпечення економічної безпеки в Україні, об'єктивно зацікавлені в забезпеченні захищеності економіки

держави, стабільності економічного розвитку в умовах глобалізації;

по-четверте, формуванню механізму забезпечення економічної безпеки міста повинна приділятися увага, виходячи з його економічних інтересів, незалежно від політичної ситуації, рівня економічного розвитку та соціального складу населення;

по-п'яте, механізм забезпечення економічної безпеки міста має забезпечувати спроможність швидкого реагування на екзогенні та ендегенні зміни локального і глобального масштабу, що гарантує забезпечення економічної безпеки міста в даний момент і в майбутньому й сприяє сталому безпекоорієнтованому розвитку міста;

організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки міст має бути здатною до самонастроювання та самоорганізації.

На цьому етапі важливо сформулювати цілі, які визначають систему вимог та завдань до формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста:

- створення умов для оптимального функціонування економіки міста;
- своєчасне виявлення зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз;
- ефективне вирішення наявних та потенціальних соціальних проблем;
- збереження й ефективне використання унікальних місцевих ресурсів (фінансових, матеріальних, інформаційних, людських);
- відповідність стратегії національної безпеки України;
- відповідність орієнтирам стратегії сталого розвитку на регіональному рівні;
- забезпечення прогресивного безпекоорієнтованого сталого розвитку міста.

Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки міста має об'єктивно поєднувати ринкові та адміністративні методи, засоби і заходи. Це поєднання реалізується через використання економічних важелів управління забезпеченням економічної безпеки. Основою формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки має

бути створення умов для забезпечення міцної матеріальної бази економіки міста на інноваційно-інвестиційних засадах та розвиток інтелектуально-трудоного потенціалу за рахунок його трансформації у людський капітал. У результаті це повинно сприяти збільшенню як економічних, так і соціальних показників ефективності функціонування міста, збільшення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, розширення виробництва тощо.

Економічна безпека міст, як основних регіональних одиниць, має чітко виражену специфіку. Це пов'язане із сукупністю різних наявних та потенційних унікальних умов розвитку міст: географічне положення, чисельність та щільність населення, розвиток інфраструктури, промисловості, фінансова сфера та сфера послуг, кліматичні умови та ін. Формування надійної організаційно-економічної системи забезпечення економічної безпеки міст України повинно істотно знизити ступінь ризику виникнення та прояву глобальних загроз та ризиків для національної безпеки.

Економічна безпека на різних рівнях її прояву являє собою складну, багатофакторну та багаторівневу інституціональну систему, що формується в залежності від масштабу суб'єкту та характеристик об'єктів економічної безпеки.

Ідентифікація міста як об'єкту економічної безпеки у цілому (п.1.2 дисертаційної роботи) та виділення об'єктно-видових проявів економічної безпеки на рівні конкретного міста створює основу для формування надійного організаційно-економічного забезпечення його економічної безпеки, обґрунтування інструментів його захисту від загроз / небезпек, котрі формуються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Безумовно, загальна стратегія економічної безпеки міста повинна бути локальним вираженням Стратегії національної безпеки «Безпека людини - безпека країни», урахувати пріоритети національних економічних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки, забезпечувати цілі сталого розвитку України [1 - 3] (рис.3.1).

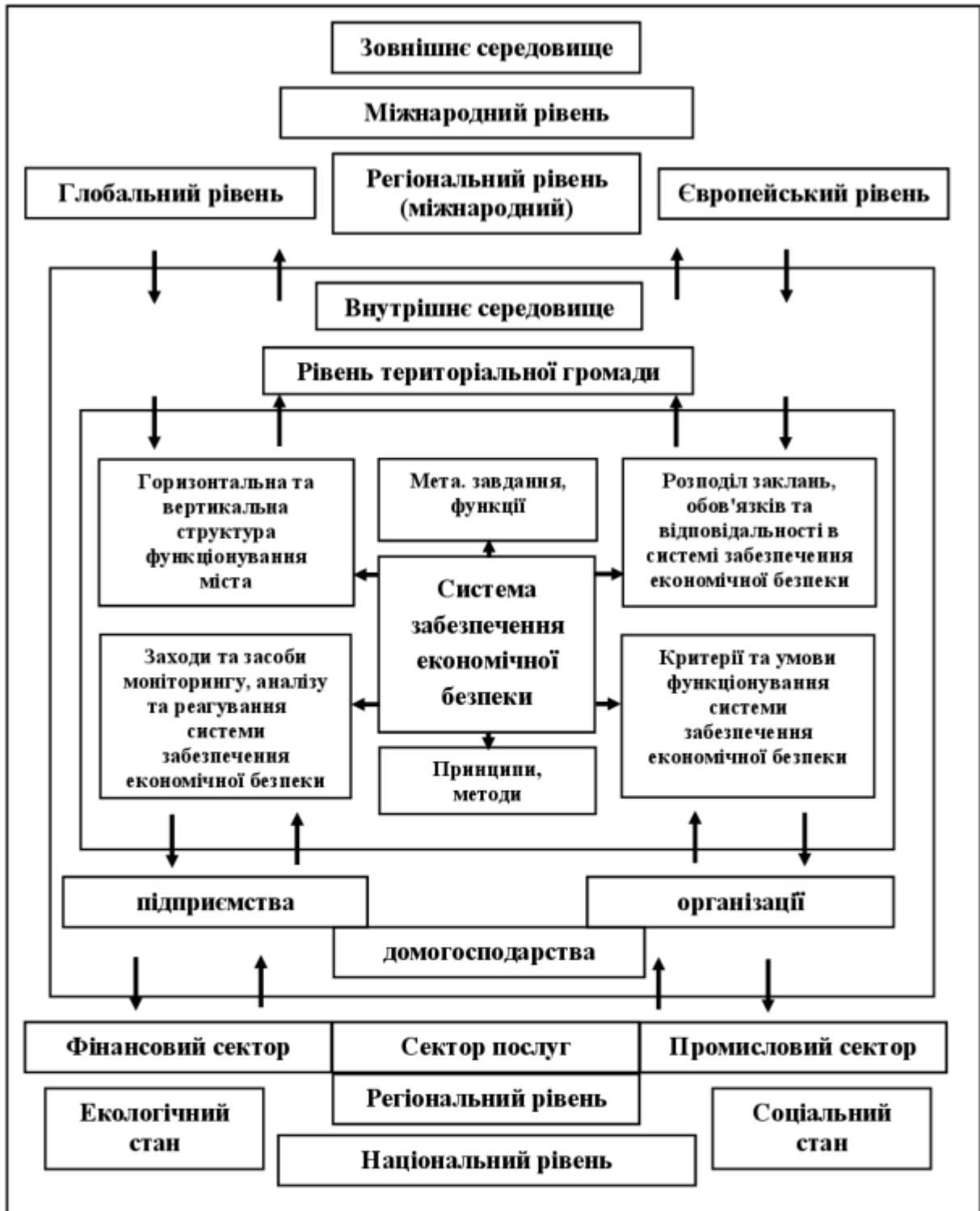

Рис. 3.1 Системний взаємозв'язок системи економічної безпеки міста з її зовнішнім та внутрішнім середовищем

Разом з тим, є певний набір принципово важливих загальнодержавних довгострокових стратегій та програм, які також визначають зміст стратегічного розвитку міст у систем загальнонаціональних вимог, які спрямовані на збалансування розвитку України щодо забезпечення її національної безпеки та економічної безпеки країни за такими ключовими складовими:

фінансова стабільність, розвиток фінансового сектору України, управління державними фінансами, управління державним боргом [4 - 6];

зовнішньоекономічна, що визначає стратегічні пріоритети торгівлі та розвитку торгівельних відносин [7];

регіональний розвиток: стратегічні орієнтири державної стратегії, відповідні стратегії регіонального сталого розвитку, місцеві стратегії, що прийняті у 2020 р. на період з 2021 р. до 2027 р. [8];

глобальні, пов'язані із посиленням глобальних викликів та подоланням їх наслідків (наприклад, коронавірусна пандемія SARS-CoV-2) [9].

Дотримання цих базових загальнонаціональних вимог створює законодавчу основу для побудови безпекоорієнтованої стратегії сталого розвитку міста з урахуванням місцевих потреб та особливостей.

Базовими пріоритетами для побудови ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки в Україні у цілому, а також на рівні міст є забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів [2].

Відповідно під час формування мети, цілей, завдань організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст мають ураховуватися загальнонаціональні мета, цілі, завдання, що визначають цілі та зміст управлінської складової формування цього забезпечення (економічні; соціальні; інфраструктурні; екологічні; забезпечення захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз тощо).

Іншою важливою складовою щодо нормативно-правового забезпечення економічної безпеки різних об'єктів міста є його відповідність до вимог забезпечення національних інтересів та національної безпеки у цілому, що формуються сукупність відповідних нормативно-правові документи [10 -13]; щодо стратегічного розвитку оборонно-промислового комплексу України, інформаційної (у тому числі кібербезпеки); громадської безпеки та цивільного захисту тощо, оскільки місто є територією, де розміщуються об'єкти різного призначення, що водночас можуть бути об'єктами оборонно-промислового характеру. Відтак, документами середньострокового планування розвитку міст можуть бути інші стратегічні документи, програми щодо розвитку складових сектору безпеки і оборони, зокрема оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, реалізація інших заходів з посилення обороноздатності держави тощо. При цьому компетенції органів виконавчої влади, як правило, не поширюються на ці об'єкти, але впливають певним чином на соціальну та економічну складові розвитку міст.

Метою організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста є створення та підтримання системи оптимальних умов життєдіяльності та територіальної громади в цілому, та кожного її представника, забезпечення сталого розвитку, збереження цілісності держави та всебічний розвиток міст України, що здатний забезпечити стійкість та протистояння внутрішнім та зовнішнім ризикам.

До основних задач організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міст України в умовах глобалізації відносимо:

регулювання розвитку внутрішньо-економічних та зовнішньоекономічних зав'язків з урахуванням стратегічних інтересів міст України в умовах глобалізації;

удосконалення внутрішньої структури економіки міста, збалансування інтересів громади та бізнесу,

підтримка місцевого виробника, стимулювання розвитку місцевого бізнесу та залучення інвестицій,

підвищення ефективності діяльності міських органів управління та їх взаємної співпраці з місцевими органами державного управління,

здійснення ефективних процедур політики розумного протекціонізму місцевих виробників товарів і послуг (обґрунтовано та в рамках закону),

стабілізація та розширення бази наповнення місцевого бюджету,

розвиток інформаційно-комунікаційного сектора для забезпечення надійного й своєчасного економічного зв'язку, як на рівні національної економіки так і на зовнішніх ринках,

стимулювання науково-технічного та освітнього сектору економіки міста,

підтримка та стимулювання стійкого зростання рівня життя територіальної громади – постійного збільшення ВВП на душу населення жителів міста;

щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) комунальних підприємств, дотримання процедури здійснення закупівель товарів, робіт і послуг, у яких визначаються завдання щодо реалізації документів довгострокового і середньострокового планування.

Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки міст України повинен виконувати ряд важливих функцій, що впливають на розробку та формування його організаційно-управлінської моделі:

Захисна функція - має на меті убезпечення економіки міста від внутрішніх та зовнішніх загроз і пов'язана з наявністю достатнього ресурсного потенціалу.

Превентивна функція спрямована на передбачення та попередження виникнення внутрішніх і зовнішніх ризиків та загроз, недопущення критичних ситуацій у соціально-економічних процесах міста.

Регуляторна функція – передбачає активну взаємодію місцевих органів самоврядування та органів державної влади спрямованих на забезпечення оптимального розвитку на місцевому та загальнонаціональному рівнях.

Інноваційна функція ґрунтується на розробці та подальшому застосуванні інноваційних рішень і заходів з метою подолання можливих та вже існуючих ризиків та загроз в економіці міст України. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з дією так званого компенсаційного потенціалу економіки.

Соціальна функція - спрямована на вирішення завдань по реалізації прав, свобод та законних інтересів представників територіальної громади та на досягнення максимально високого рівня якості життя населення шляхом взаємного партнерства підприємницького сектору, територіальної громади, окремих індивідів та різних соціальних груп і задоволення їх економічних та інших потреб.

Завданнями організаційно-економічного механізму до забезпечення економічної безпеки міста є:

створення та підтримання системи оптимальних умов життєдіяльності територіальної громади в цілому й кожного її представника;

забезпечення безпекоорієнтованого сталого розвитку;

збереження цілісності держави;

усебічний розвиток міст України, що здатний забезпечити їх стійкість та протистояння внутрішнім і зовнішнім ризикам.

Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки міст України повинен виконувати низку важливих функцій, що впливають на розроблення та формування його організаційно-управлінської моделі (захисну; превентивну; регуляторну; інноваційну; соціальну).

Практична реалізація завдань побудови комплексної системи економічної безпеки для конкретного міста потребує реалізації таких першочергових кроків:

системний перегляд існуючих концепцій, стратегій, програм і планів економічного й соціального розвитку міст;

виявлення особливостей розвитку міста з урахуванням специфіки та динамічності розгортання демографічних, соціально-економічних процесів, самодостатності їхнього розвитку;

оцінювання ефективності і гнучкості методів і форм управління розвитком міст, їх адекватності щодо зміни сили й вектора впливу зовнішніх і внутрішніх умов та факторів розвитку (де місто виступає як статичний і динамічний об'єкт);

визначення надійності та адекватності інформаційно-аналітичного забезпечення і втілення нових методів управління сталим безпекоорієнтованим розвитком міст.

Діяльність загальнонаціональних та місцевих суб'єктів забезпечення економічної безпеки міста повинна ґрунтуватись на передбаченій стратегії сталого безпекорієнтованого розвитку, що являє собою довгостроковий підхід по досягненню встановленої мети.

Загальна та функціональна стратегія забезпечення економічної безпеки економіки міста розкривається через тактику, що визначає застосування конкретних процедур і виконання визначених дій та заходів по реагуванню та запобіганню на виникнення наслідків ризиків та загроз з метою забезпечення економічної безпеки міста.

Економіка міста функціонує як єдина інституціональна соціально-економічна система, що включає основні елементи й зв'язки між ними. Для забезпечення максимального ступеня ефективності функціонування цієї системи, захисту її від загроз та ризиків необхідна цілеспрямована організаційна діяльність, що повинна носити системний характер.

Отже, доцільно виділити та встановити концептуально важливі та вагомі складові загальної організаційно-економічної моделі системи забезпечення економічної безпеки міст у цілому [16], що дасть змогу виділити етапи її

реалізації у системі забезпечення економічної безпеки міста з урахуванням спроможності міст до їх реалізації.

З цих позицій комплексна система економічної безпеки міст має включати сукупність системних взаємопов'язаних організаційних та економічних заходів, здійснюваних з метою захисту міста та його населення (включаючи всі підприємства, організації, установи всіх форм власності та ін.) й усіх сфер громадського життя (що знаходиться у компетенції міської влади) від гіпотетичних, потенційних або реальних загроз та ризиків, які можуть спричинити економічні втрати чи інші негативні наслідки.

3.2. Організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки розвитку міст України (комплексний підхід)

Організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки міста та система її забезпечення матиме суттєві відмінності від економічної безпеки національної економіки, регіону, підприємства та, водночас, буде індивідуальною та персоніфікованою для кожного окремого взятого міста. Розроблення організаційно-управлінської моделі забезпечення економічної безпеки розвитку міст України є логічним продовженням авторського підходу щодо принципів побудови комплексної системи забезпечення економічної безпеки міст України (п. 1.2). Для розв'язання поставленого завдання важливо уточнити вихідні позиції щодо об'єкта та суб'єкта організаційно-управлінської моделі забезпечення економічної безпеки розвитку міст.

Об'єктом системи економічної безпеки міста є стійкий економічний стан та наявність динамічного розвитку міста в попередньому й наступних періодах. Об'єкт захисту визначає основні характеристики системи забезпечення економічної безпеки. Оскільки місто являє собою складну інституціональну соціально-економічну систему, то ефективне забезпечення економічної безпеки має ґрунтуватися на комплексному підході при управлінні цими процесами. Системний підхід визначає необхідність

моніторингу при управлінні об'єктом всіх основних його аспектів, а всі елементи системи економічної безпеки розглядаються виключно в сукупності та єдності. Це визначає необхідність створення системи забезпечення економічної безпеки міста.

Відповідно система забезпечення економічної безпеки міста розглядається як сукупність заходів та засобів організаційно-управлінського характеру, що здійснюються з метою захисту соціально-економічної системи міста від реальних та потенційних дій та подій, що можуть призвести до негативних соціально економічних наслідків для територіальної громади. При визначенні організаційних засад системи економічної безпеки міст необхідно визначити її мету, завдання, принципи діяльності, об'єкти та суб'єкти, стратегію і тактику впровадження та розвитку.

Метою системи економічної безпеки міст є мінімізація зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз соціально-економічному стану міста, зокрема фінансовим, матеріальним, промисловим, екологічним, інформаційним, людським ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів управлінського та організаційного характеру. При цьому основними виступають первинні організаційні заходи – економічні та нормативні, що забезпечать фундаментальну основу системи економічної безпеки, на основі яких формуються, впроваджуються та розвиваються наступний ряд заходів.

У процесі досягнення поставленої мети розробляються шляхи вирішення конкретних завдань, що поєднують всі напрямки забезпечення безпеки: прогнозування та моніторинг можливих ризиків та загроз економічної безпеки міста; організація діяльності по попередженню можливих ризиків та загроз (превентивні заходи); виявлення, аналіз і оцінка виниклих реальних наслідків ризиків та загроз економічної безпеки; прийняття рішень і організація діяльності по реагуванню на ризики та загрози, що виникли; постійне вдосконалювання системи забезпечення економічної безпеки міста.

Об'єкти і суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки міста тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. Об'єктом визначається загальний

соціально-економічний стан міста в динаміці, що в свою чергу конкретизується через ресурси та елементи діяльності. Суб'єктами системи забезпечення економічної безпеки міста виступають державні, місцеві органи влади, фізичні та юридичні особи, діяльність яких обумовлюється особливостями й характеристиками об'єкта та умовами зовнішнього середовища – національної та глобальної економіки, а також певною мірою домогосподарства.

Організація й функціонування системи забезпечення економічної безпеки міста з метою максимальної ефективності мають ґрунтуватися на загальних принципах, що зображені на рис. 3.2.

Основними управлінськими функціями органів системи економічної безпеки міста є:

- здійснення контролю за реалізацією органами виконавчої влади міста повноважень власника майна;

- здійснення контролю з використання міського майна і проведення оцінки ефективності використання землі та нерухомості, що належить територіальній громаді, аналізу використання й приватизації майна, що перебуває у власності міста;

- організація моніторингу, нагромадження і аналізу інформації з питань безпеки та організації і забезпечення захисту інформації, недопущення соціальних хвилювань, бунтів, тощо;

- проведення перевірок комунальних підприємств, служб, установ та організацій міста з надання їм практичної допомоги з питань економічної безпеки їх діяльності та розробка й впровадження екстрених заходів при виникненні першочергової необхідності ліквідації негативних наслідків та перевірка виконання правил екологічної безпеки та перевірка а контроль за додержанням конституційних прав та свобод громадян;

- перевірка та моніторинг стану кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування, підвищення кваліфікації;

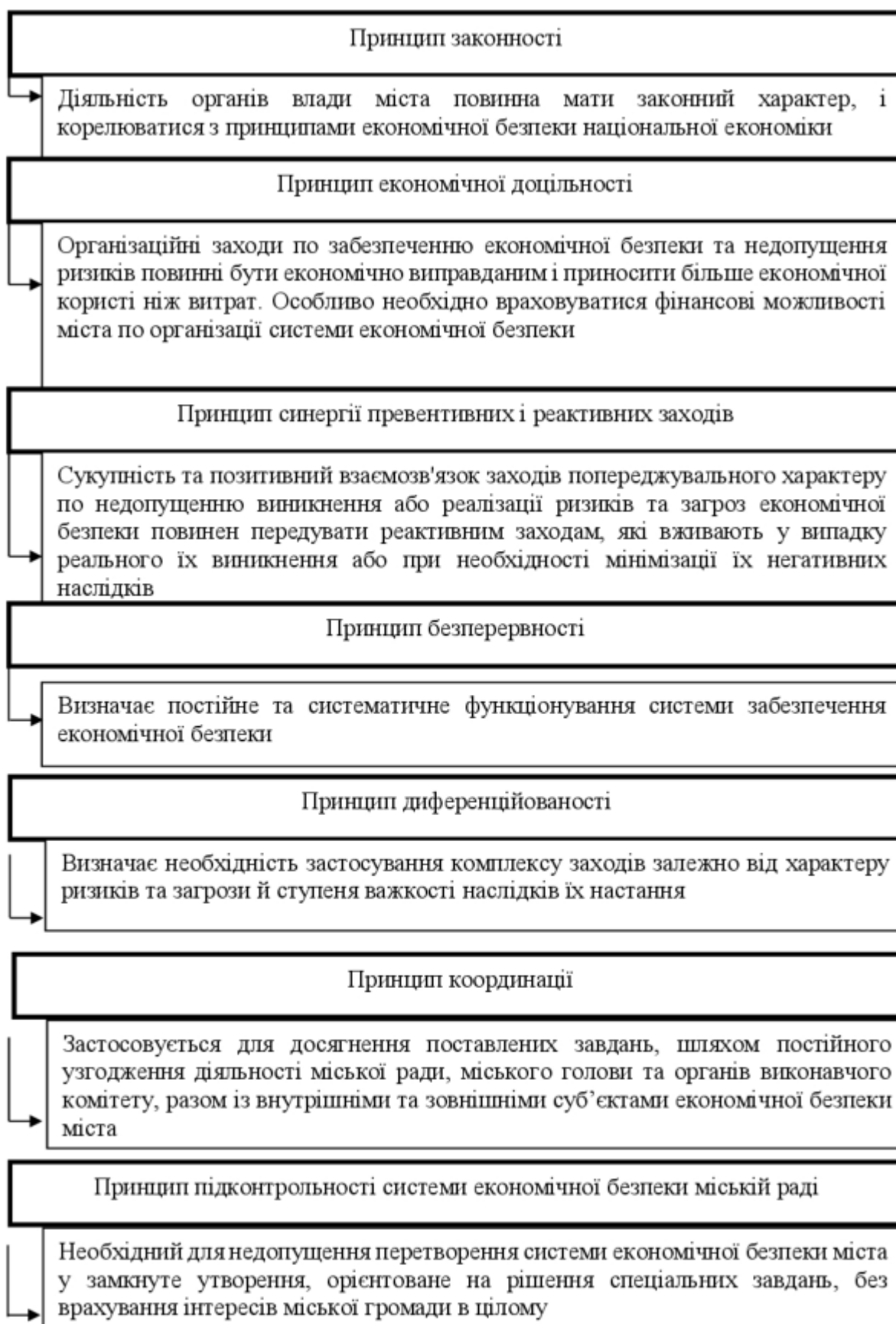

Рис. 3.2 Принципи формування організаційно-управлінської складової системи економічної безпеки міста

Джерело: розроблено автором

недопущення корупційних дій та збір, обробка, зберігання, аналіз інформації про економічних суб'єктів, що діють на території міста з метою запобігання зловживань та сприянню вільної підприємницької діяльності;

контроль за виконанням доручень керівництва міста та держави, що входять до компетенції органів місцевого управління та взаємодія із правоохоронними органами, проведення заходів щодо виявлення й попередження різного роду фінансово-господарських правопорушень;

забезпечення сумлінності, відкритості, справедливої конкуренції при розміщенні замовлень на поставку товарів, виконання робіт, надання послуг для потреб міста та виявлення корупційних ознак у діяльності замовників.

Усе це повинно бути передбачено спеціальною програмою по забезпеченню економічної безпеки міста, що включає в себе всі необхідні заходи органів місцевого самоврядування з метою забезпечення сталого безпекоорієнтованого розвитку економіки міста, підвищення якості життя міського населення у цілому, зокрема домогосподарств та досягнення максимальної відкритості для суспільства.

Основні завдання забезпечення економічної безпеки міста через реалізацію безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку міст, стійкості до впливу загроз та ризиків міст, убезпечення розвитку міст:

створення належних умов, що не провокують виникнення негативних процесів у місті;

гарантування захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці (матеріальні, морально-етичні, духовні, культурні тощо);

утримання у належному стані міських систем життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян, домогосподарств, економічну, соціальну, політичну стабільність розвитку міст; екологічну, демографічну, техногенну, духовно-моральну, психологічну сприятливість та інші умови для динамічного розвитку міста і реалізації інтересів особистості й суспільства.

Предметом діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування в забезпеченні функціонування системи економічної безпеки міста є:

визначення і моніторинг факторів, що підривають стійкість соціально-економічної системи міста й держави як у поточній-, так і в коротко- та довгостроковій перспективі;

формування економічної політики й інституціональних перетворень, здійснення заходів та використання засобів, які усувають або пом'якшують шкідливий вплив цих чинників (рис. 3.3) [16].

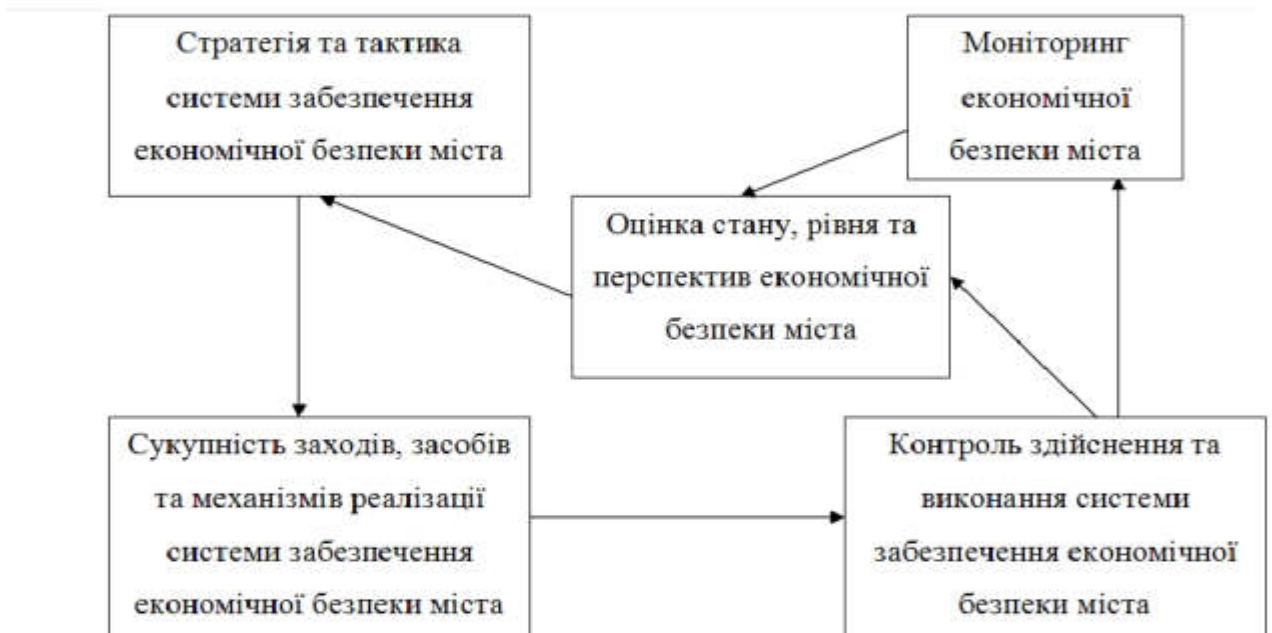

Рис. 3.3 Модель реалізації стратегічного управління безпекоорієнтованим сталим розвитком міста

Джерело: розроблено автором [16]

У роботі запропоновано схему технології процесу забезпечення економічної безпеки міст, що поетапно формується та реалізується через процеси методами, засобами, заходами та інструментами забезпечення економічної безпеки (рис. 3.4).

ЕТАПИ	ПРОЦЕСИ	МЕТОДИКИ, ЗАСОБИ, ЗАХОДИ, ІНСТРУМЕНТИ
<p>Етап 1. Визначення переліку дій, подій та явищ, що можуть вплинути на економічну безпеку міста</p>	<p>1.1. Виявлення факторів і чинників зовнішнього та внутрішнього середовища; встановлення об'єктів аналізу. 1.2. Визначення переліку дій, подій і явищ з ранжуванням їх на коротко-, середньо- та довгострокові.</p>	<p>Опитування представників територіальної громади, консультації з керівниками підприємств організацій та інше; залучення аналітиків та експертів; моніторинг засобів масової інформації; групування та структурування отриманої інформації.</p>
<p>Етап 2. Установлення переліку й проведення аналізу ризиків та загроз, пошук можливостей.</p>	<p>2.1. Визначення методів збору й аналізу всієї необхідної інформації. 2.2. Установлення критеріальних кількісних і якісних оцінок отриманої інформації. 2.3. Визначення переліку ризиків та загроз за напрямками діяльності, часом настання й можливими наслідками.</p>	<p>Технічні та технологічні засоби отримання та збору інформації; встановлення достовірності, надійності та важливості інформації; кількісна та якісна оцінка, динаміка зміни інформаційних показників; чіткі критерії розподілу по ризикам та загрозам, визначення тенденцій, трендів та напрямів і проведення їх аналізу.</p>
<p>Етап 3. Виділення переліку критичних факторів і чинників впливу на економічну безпеку міста.</p>	<p>3.1. Проведення моніторингу сукупності ризиків і загроз, їх частоти та вірогідності виникнення, можливості уникнення й нейтралізації економічних втрат з урахуванням витрачених на це ресурсів. 3.2. Ранжування виявлених найнебезпечніших факторів і чинників за вірогідністю та часом настання. 3.3. Ранжування за рівнем впливу на економіку міста. 3.4. Ранжування за можливістю уникнення та нейтралізації.</p>	<p>Результати аналізу ризиків та загроз; встановлення ймовірних можливостей; критерії визначення особливої небезпеки; критерії ранжування; висновки експертів.</p>
<p>Етап 4. Визначення методів та способів реагування на негативні зміни зовнішнього й внутрішнього середовища економіки міста.</p>	<p>4.1. Шляхи ідентифікації небезпеки (ризиків і загроз). 4.2. Розроблення та формування стандартизованого переліку дій, спрямованих на нейтралізацію ризиків і загроз. 4.3. Визначення доцільності здійснення особливих заходів у разі виникнення небезпек. 4.4. Прийняття рішення підрозділом (департаментом) забезпечення економічної безпеки міста при настанні негативних ситуацій. 4.5. Розрахунок фінансування, дій та заходів порівняно з можливими збитками від настання негативних наслідків, вибір оптимального варіанта. 4.6. Здійснення комплексу заходів щодо недопущення нейтралізації або ухилення від настання негативної ситуації.</p>	<p>Результати аналізу; результати класифікацій, ранжування; залучення фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних ресурсів до здійснення діяльності; залучення зовнішніх експертів.</p>
<p>Етап 5. Виокремлення особливої інформації, що є важливою саме для цього міста.</p>	<p>5.1. Установлення й визначення особливостей та унікальних характеристик функціонування окремого міста. 5.2. Проведення аналізу попереднього досвіду. 5.3. Визначення достатності існуючих джерел інформації. 5.4. Формування системи індикаторів, симптомів, показників внутрішнього й зовнішнього середовища, що сигналізують про можливість настання негативних наслідків для економіки міста.</p>	<p>Аналіз історичного досвіду функціонування міста; визначення алгоритмів завчасної ранньої та поточної діагностики; періодичний перегляд критеріїв та переоцінка ризиків та загроз за ступенем їх впливу на економіку міста; залучення нових джерел інформації; вдосконалення, здешевлення заходів по нейтралізації чи уникненню небезпек для економіки міста.</p>

Рис. 3.4 Схема технології поетапного забезпечення економічної безпеки міст та вибору відповідного інструментарію
Джерело: розроблено автором

Модель організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста включає в себе стандартний набір етапів, що може бути застосований при розробці, впровадженні та функціонування системи економічної безпеки в усіх містах України, незалежно від їх розміру, просторового розташування виробничої чи соціальної орієнтації.

Доведено, що реалізація моделі безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку міст ґрунтується на забезпеченні відкритості, прозорості, доступності інформації, які створюють умови зростання конкурентоспроможності міст. Європейський досвід переконує, що саме забезпечення прозорості управлінської практики забезпечує прозорість економічної діяльності та зниження ризиків та загроз у реалізації стратегічних цілей розвитку міст/

У табл. 3.1 запропоновано використовувати матрицю ідентифікації ризиків і загроз у забезпеченні їх конкурентоспроможності, що може водночас характеризувати передумови забезпечення економічної безпеки міст та можливості реалізації цілей сталого розвитку у містах України. Аналітичні дані дають змогу визначити результативність діяльності місцевих органів самоврядування міст і сформулювати пропозиції щодо пріоритетних напрямів її удосконалення. Таким чином, реалізація запропонованої схеми забезпечення економічної безпеки міст дозволяє визначити необхідний інструментарій ідентифікації ризиків та загроз в економічному розвитку міста.

Методологія такого підходу розроблена та реалізована в аналітичному звіті «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020» [17], де поєднано офіційні статистичні дані для визначення рівня конкурентоспроможності міст, а також оцінювання стейкхолдерами на рівні міста (бізнес, влада, науковці, громадські організації, домогосподарства, представники влади тощо).

Зокрема у проекті «Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020» основними учасниками опитувань щодо сприятливості умов для підприємницької діяльності у містах як результату діяльності місцевої влади були місцеві підприємства (юридичні і фізичні особи).

Таблиця 3.1

Матриця ідентифікації ризиків і загроз реалізації
безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку України з урахуванням їхнього
індексу конкурентоспроможності у містах (2019–2021 рр.)

№ з/п	Міста України	Індекс конкурентоспроможності міст як індикатор економічного розвитку міста	Доступ до публічного майна	Прозорість та відкритість даних	Вартість дотримання законодавства	Податки та збори	Неформальні платежі та корупція	Безпека ведення бізнесу	Лідерство міської влади	Ресурси для розвитку	Підтримка інновацій
1	Хмельницький	72,96	8,03	9,34	7,01	8,02	8,84	5,55	9,35	6,08	6,10
2	Івано-Франківськ	66,95	6,29	7,30	8,45	6,55	8,49	6,25	8,34	6,10	4,57
3	Львів	66,15	6,33	5,91	8,63	7,45	6,77	6,64	6,75	3,25	7,24
4	Вінниця	65,45	5,55	8,34	6,16	8,28	7,69	6,64	8,07	4,98	6,20
5	Тернопіль	63,89	5,57	7,34	7,53	7,10	5,60	5,22	5,52	5,44	6,69
6	Чернігів	62,88	6,21	6,34	7,37	6,25	6,75	7,37	6,07	4,73	3,75
7	Краматорськ	58,84	5,33	5,96	8,06	3,50	6,66	8,34	5,57	4,90	3,75
8	Чернівці	58,72	7,51	5,331	7,26	7,58	4,91	7,44	3,92	4,08	4,25
9	Луцьк	55,33	4,67	6,40	7,10	3,28	5,82	6,32	4,84	4,52	6,49
10	Рівне	54,53	3,74	4,95	7,46	7,14	2,53	4,87	5,52	5,19	5,83
11	Житомир	53,75	5,65	7,23	5,87	6,97	4,67	4,05	5,23	4,94	4,65
12	Ужгород	53,69	3,98	4,68	8,86	8,75	3,29	4,64	4,37	4,72	3,48
13	Харків	51,80	3,09	6,15	5,16	7,66	4,76	6,82	4,28	5,42	5,38
14	Кропивницький	50,81	4,80	3,71	6,73	5,23	4,96	5,03	4,77	3,22	3,83
15	Дніпро	50,68	3,72	5,44	7,60	2,93	7,26	5,71	3,98	3,88	6,43
16	Суми	49,91	4,67	2,94	6,15	5,53	4,39	4,39	3,79	4,62	5,22
17	Миколаїв	49,52	5,03	4,10	5,89	5,73	4,95	5,6	4,52	4,42	4,85
18	Севєродонецьк	49,50	7,38	3,82	7,78	3,26	4,48	5,79	3,05	3,73	2,22
19	Черкаси	46,07	4,39	3,58	6,79	5,51	4,20	5,94	4,30	3,69	3,69
20	Полтава	44,91	4,04	3,23	7,60	3,57	3,82	5,01	2,75	3,63	4,06
21	Київ	44,10	3,35	6,38	2,29	3,12	5,52	4,01	4,07	4,21	6,27
22	Запоріжжя	42,41	2,67	5,76	6,38	3,89	4,09	3,62	3,64	4,32	3,10
23	Одеса	40,80	4,04	3,95	6,11	6,49	3,02	2,29	4,52	3,96	4,14
24	Херсон	31,62	4,61	1,00	3,91	2,25	1,04	2,98	3,02	3,87	2,57

Примітка: складено автором за даними: Аналітичний звіт. Індекс конкурентоспроможності міст України – 2019/2020 (USAID) (без урахування м. Сімферополь)

Умовні позначення:

високий показник

середній показник

низький показник

Такий підхід є дуже актуальним особливо за результатами проведеної реформи децентралізації влади, коли роль місцевої влади в економічному

розвитку міст та територіальних громад значно зростає. Така незалежна оцінка створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, виявлення регуляторних бар'єрів та корупційних проявів, подолання яких підвищить успішність бізнесу саме на місцевому рівні є надзвичайно важливою та інформативною (табл. 3.1).

Проведена оцінка індексу конкурентоспроможності міст з урахуванням одержаних профілів міст з позицій результативності управління їх розвитком є аналітичним інструментом, який дає змогу забезпечити конкуренцію між містами у створенні сприятливого бізнес-клімату, оцінювання лідерських позицій влади, визначати напрями підвищення ефективності її діяльності. Реалізація запропонованого підходу потребує залучення органів місцевого самоврядування, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань.

Комплексна система економічної безпеки міста повинна функціонувати в таких режимах: повсякденному, підвищеної готовності, локального і глобального застосування.

Функціонування системи економічної безпеки міста включає в себе пошук та аналіз інформації, аналіз загроз та небезпек, можливостей, знаходження, вибір оптимальних шляхів реагування та захисту об'єктів економічної безпеки. Процес створення та функціонування системи економічної безпеки міста постійно поєднаний з значними, заплутаними та часто нерегульованими інформаційними потоками. Схематичне зображення системи економічної безпеки і її взаємозв'язок з зовнішнім і внутрішнім середовищем представлено на рис. 3.1.

У сучасній практиці на основі проектного підходу розв'язання зазначеного питання відбується або за рахунок створення відповідної організаційної структури у виконавчих органах міста (підрозділ або департамент з економічної безпеки міста), або створення крос-департаментної проектною команди.

Наприклад, підрозділ економічної безпеки (департамент) направляє запити виконавчому комітету міської ради, міському голові щодо отримання інформації необхідної для виявлення змін управління містом, визначення загроз і

можливостей та обґрунтування рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень;

виконавчий комітет міської ради та міський голова надають необхідну для роботи підрозділу економічної безпеки (департаменту) інформацію, а також звіти про поточну роботу і виконанні прийнятих рішень;

підрозділ економічної безпеки (департамент), на основі проаналізованої інформації, передає виконавчому комітету, міському голові рекомендації та рішення, що стосуються їх поточної діяльності;

із зовнішнього середовища підрозділ економічної безпеки (департамент) на запити отримує інформацію, яка стосується тенденцій у зовнішньому і внутрішньому середовищі міста;

результати аналізу, виявлені тенденції, зроблені прогнози і обґрунтовані варіанти рішень направляються для остаточного ухвалення рішення до виконавчого комітету міської ради;

крім того, виконавчий комітет міської ради чи міський голова може направляти запити до підрозділу економічної безпеки (департаменту) для отримання додаткової інформації щодо окремих питань, аналізу ризиків, загроз та обґрунтування оптимальних варіантів реагування на певні події;

підрозділ економічної безпеки (департамент) направляє виконавчому комітету міської ради звіти про результати своєї роботи.

З зовнішнього середовища до департаменту з економічної безпеки міста (крос-департаментної проектної команди) міста має надходити інформація, яка стосується:

тенденцій на міжнародному і вітчизняному рівні;

державної політики, а саме – податкової системи, митної політики, законодавчих актів, нормативів, стандартів тощо;

стану навколишнього середовища (кліматичні умови, екологічна ситуація);

соціального стану;

впливу потужних промислово-фінансових груп, корпорацій, громадських організацій.

У зовнішнє середовище від системи економічної безпеки надходять запити щодо необхідної інформації.

В середині підрозділу (департаменту) забезпечення інформаційної безпеки міста циркулюють інформаційні потоки відносно роботи здійснених і запланованих операцій, заходів, поточних і потенційних змінах в роботі та функціонуванні міста, виявлення небезпек і загроз, а також можливостей і запитів про доцільні шляхи вирішення окремих проблем стосовно економічної безпеки міста та прийняття рішень в межах повноважень даного підрозділу (департаменту), виконання прийнятих рішень та вирішення виявлених проблем та недоліків.

Від виконавчого комітету міської ради та міського голови до системи економічної безпеки надходять запити щодо стратегій і тактики управління функціонування міста, обґрунтування управлінських рішень і прогнозування їх наслідків, визначення рівня ризиків і їх нейтралізації, а також рішення щодо заходів забезпечення збалансованої системи економічної безпеки міста.

Від системи економічної безпеки до внутрішнього середовища міста надходять:

- рекомендації щодо прийняття управлінських рішень;
- рішення щодо запобігання небезпек і загроз;
- рекомендації щодо використання виявлених можливостей;
- рішення щодо фізичної та технічної охорони об'єктів міста;
- рекомендації з приводу функціонування підприємств всіх форм власності, які знаходяться на території міста;
- рекомендації по співпраці та співробітництву з громадськими організаціями.

При формуванні системи економічної безпеки в кожному окремому взятому місті необхідно враховувати всю сукупність індивідуальних факторів просторових особливостей, соціальних та економічних відмінностей і таке інше щодо кожного окремого взятого міста. При цьому також необхідно враховувати, незважаючи на принципи демократичності, публічності, гласності система

управління забезпеченням економічної безпеки повинна бути сформованою по типу централізованої відповідальності. На рівні виконавчих органів влади місцевого самоврядування є можливим формування відповідного організаційного забезпечення та створення підрозділів.

Інформаційна взаємодія в системі забезпечення економічної безпеки повинна формуватися на основі існуючих та потенційних інформаційних потоків (рис. 3.5).

Вважаємо за доцільне застосування певної технологічної схеми забезпечення економічної безпеки міст з урахуванням наявного зарубіжного досвіду [18 - 27].

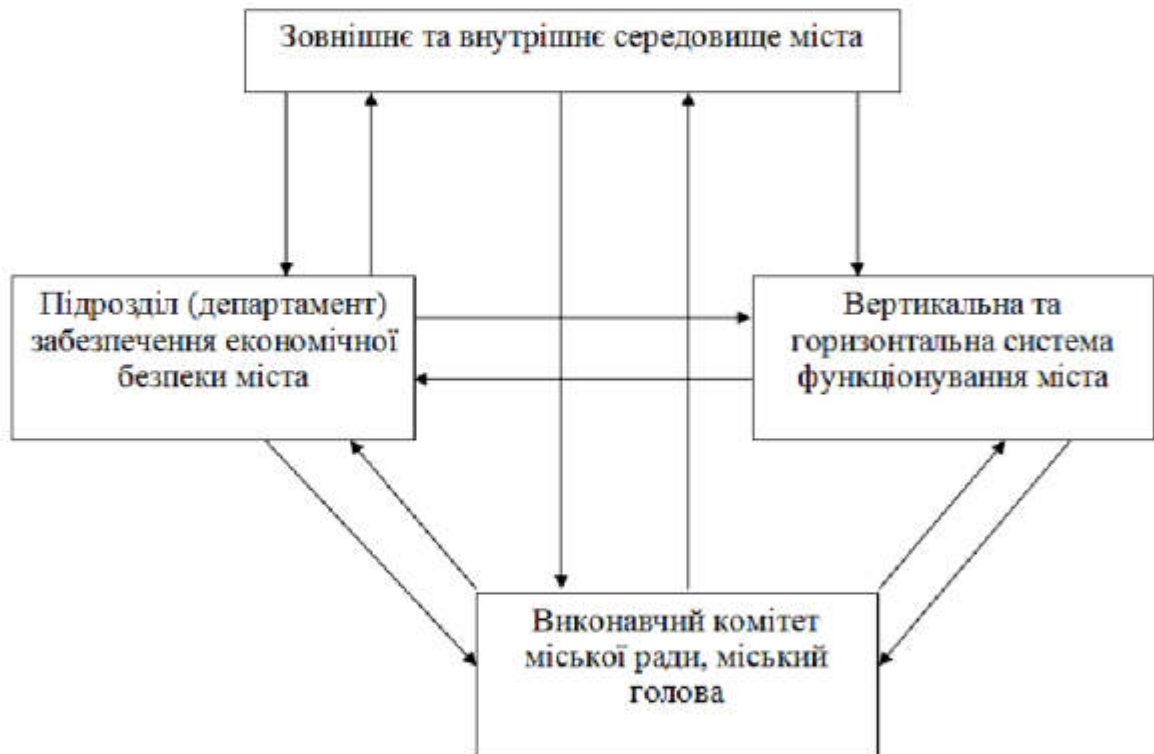

Рис. 3.5 Структурне зображення наявних та потенційних інформаційних потоків в системі забезпечення економічної безпеки міста

Джерело: розроблено автором

У відповідності до наведених вище пунктів є можливим формування структурного зображення наявних та потенційних інформаційних потоків в системі забезпечення економічної безпеки міста (рис.3.5), що дозволяють на

основі цього сформувавши технологічний підхід в управлінні ризиками у системі забезпечення економічної безпеки міст.

Це потребує, у свою чергу, розв'язання наступних завдань:

по-перше, визначення ризиків, що загрожують економічній безпеці міста;

по-друге, виявлення та аналіз факторів, що впливають на формування системи управління ризиками;

по-третє, обґрунтування теоретичного аспекту процесу управління ризиками та формування економічної безпеки;

по-четверте, вибір інструментарію ідентифікації та моніторингу ризиків;

по-п'яте, розроблення і формування матриці ризиків та їх наслідків для економічної безпеки міста.

Виконавчий комітет міської ради та його відділи, а також міські голови можуть приймати рішення, що не мають достатнього аналітичного наукового підґрунтя з приводу економічних та соціальних питань. Це підвищує високій вірогідності небезпек та ризиків, що загрожують економічній безпеці міста. Проте доведено, що важливим в їх роботі є ідентифікація цих загроз, встановлення та можливостей їх усунення, уникнення або мінімізація негативних наслідків від таких ризиків [20].

Економічна безпека міста в забезпеченні економічної безпеки держави відіграє значу роль. У практичній діяльності виконавчих органів міської ради не завжди чітко виокремлюють взаємозв'язки між економічною безпекою держави та економічною безпекою міста, що, в свою чергу, призводить до розбалансування самої системи управління національною економічною безпекою, створення додаткових ризиків та знецінення можливих умов для появи позитивних факторів і чинників у майбутньому.

Збори до місцевого та загальнодержавного бюджету, показники економічної та фінансової діяльності приватних та комунальних підприємств, рівень безробіття, забезпеченості житлом, економічної злочинності та інших соціальних та економічних показників, що відображають стан економічної

безпеки міста є підґрунтям для створення можливої системи оцінки подальших ризиків та небезпек.

Моделі таких можливих ризиків зазвичай будуються на підприємствах з використанням інших показників, але не менш вагомих, за допомогою комп'ютерних програм, що створюють сценарії можливих наслідків, оскільки тільки такі системи створюють можливості поєднання і групування значної кількості факторів. Ці моделі можуть потенційно впливати на виникнення ризиків, і в то й же час створювати ризик-наслідкові ланцюжки.

Але потрібно взяти до уваги те, що потрібно постійно відповідати вимогам досліджуваного суб'єкта, такі системи потрібно постійно оновлювати. Особливою важливою умовою є те, що кожне місто є індивідуальним, створення такої системи займе багато часу та буде потребувати створення великої інформаційно-аналітичної бази дослідження факторів та ризиків, що потребує постійного оновлення.

Отже, управління ризиками економічною безпекою міста можна визначити, як нововведення, що обмежується не тільки негативним явищем, а і можливостями використання позитивних факторів ризику для розвитку економіки міста. Схематично відобразимо орієнтовну схему управління ризиками та можливостями для економіки міста на рис. 3.6.

Зображена схема відображує градацію етапів можливостей використання позитивних факторів та чинників для розвитку міста та градацію етапів можливостей уникнення або мінімізації негативних явищ, що в свою чергу розподіляються на визначення та класифікацію.

Саме ж завдання управління ризиками лежить спочатку в сенсифікації ризику та відображенні узагальненого ризику, як конгломерату виміру змінного одноразового ризику [29].

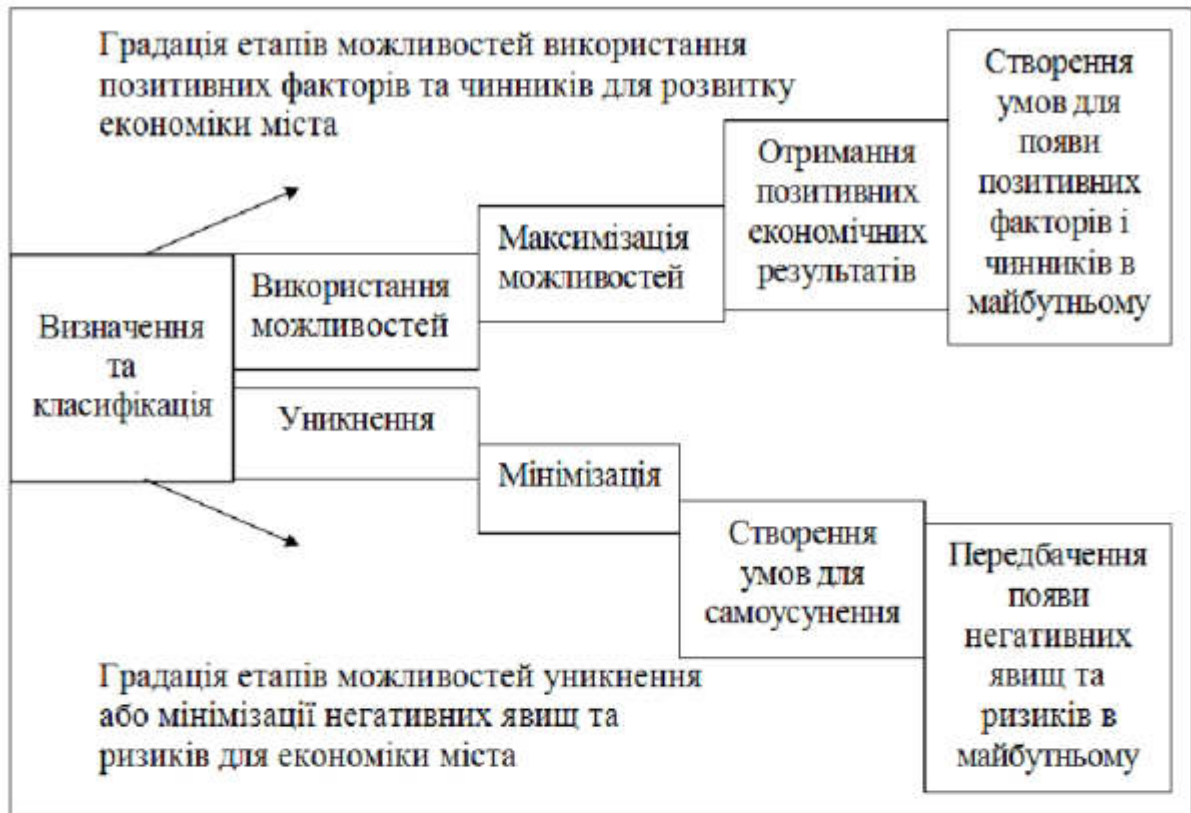

Рис. 3.6 Орієнтовна схема управління ризиками та можливостями для економіки міста

Джерело: розроблено автором

Виконавчі органи міської ради при прийнятті рішень що до управління ризиками в першу чергу повинні враховувати інтереси мешканців міста, домогосподарств, підприємств, громадських організацій та їх дії при встановленні ступенів ризику ситуацій. Тобто не можна обмежувати такий аналіз лише дослідженням показників щодо зборів до місцевого та загальнодержавного бюджету, економічної та фінансової діяльності приватних та комунальних підприємств, рівня безробіття, забезпечення житлом, економічної злочинності тощо.

Основною метою управління економічною безпекою міста є не тільки досягнення сталого безпекоорієнтованого економічного розвитку міста, а і мінімізація майбутніх ризиків, а також забезпечення економічного та соціального процвітання міста та його мешканців [22].

Сам процес управління ризиками та небезпеками в системі забезпечення економічної безпеки міста можна відобразити ланцюговим зв'язком, що зображено на рис.3.7.

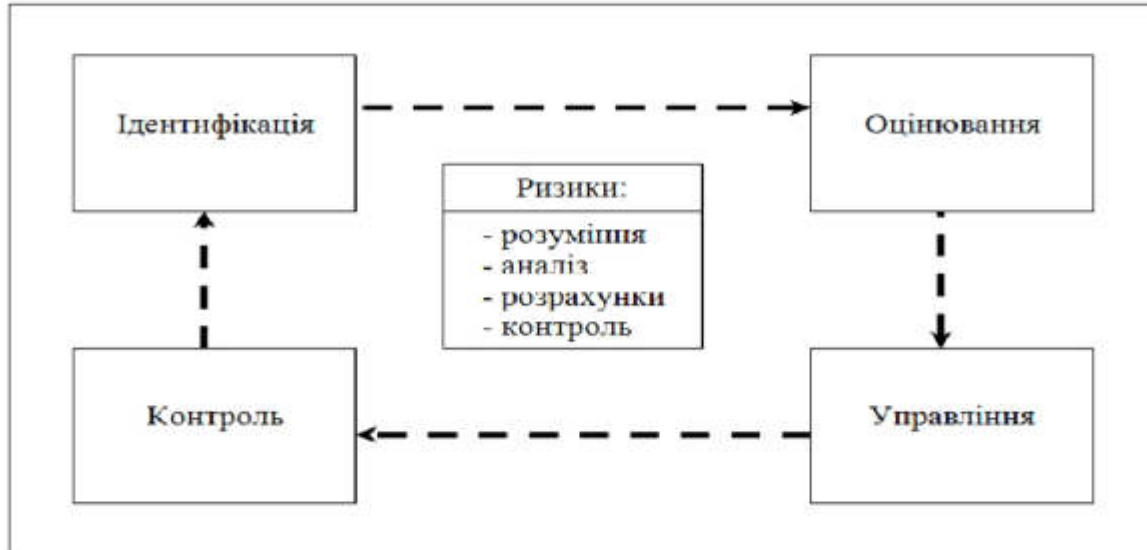

Рис. 3.7 Схема організаційного та аналітичного забезпечення у системі забезпечення економічної безпеки міста

Джерело: розроблено автором

Саме така послідовність процесу управління рекомендована при формуванні системи забезпечення економічної безпеки міста, адже це дозволить забезпечити безперервний контроль, оцінювання та ідентифікацію ризиків, що призведе до забезпечення сталого розвитку економіки міста.

Успішне використання інформаційних технологій у забезпеченні системи управління ризиками, як правило, має передувати виявленню ризиків, які повинні бути розглянуті окремо з точки зору їх важливості для небезпек, зокрема, ендогенні та екзогенні ризики в першу чергу [23].

При цьому застосування системи управління ризиками при забезпеченні економічної безпеки міста має враховувати причини виникнення ризику аж до настання захисних цілей рис.3.8 [24].

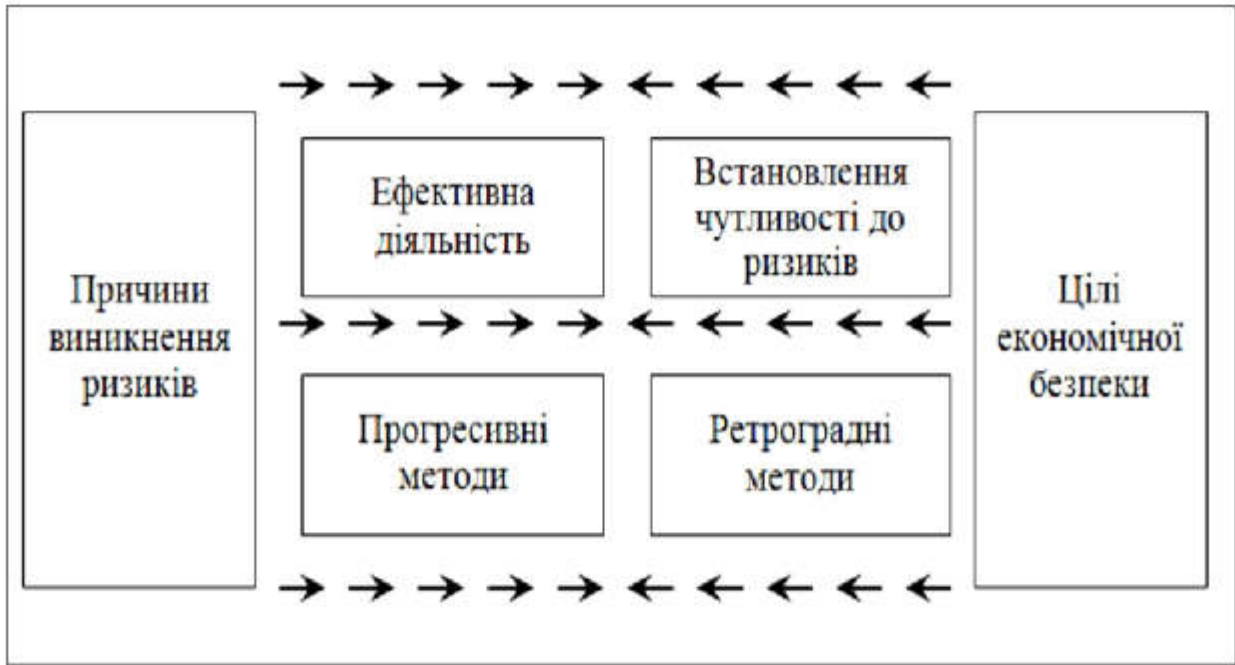

Рис. 3.8 Інструментарій ідентифікації, класифікації та моніторингу ризиків у функціонуванні міст

Джерело: розроблено автором

Інструментами ідентифікації ризиків економічної безпеки міста слугують процеси, які відрізняються в залежності від стратегічних і оперативних рішень та відповідних інструментів (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Класифікація інструментів ідентифікації ризиків економічної безпеки міста в залежності від прийняття рішення

В залежності від стратегічного рішення виділяють	В залежності від оперативного рішення
«brainstorming» (брейнстормінг);	checklisting (чеклістінг);
«brainwriting» (брейнрайтінг);	аналіз дерева помилок;
аналіз сценаріїв;	аналіз блок-схем;
метод Делфі.	аналіз можливості допущення помилок.

Джерело: складено автором

За допомогою цих інструментів можна визначити, що знижує ризики з економічних питань. При цьому вважається, що чим більш поверхнево проводиться аналіз та планування, тим більша ступінь ризику, і чим точніше проводиться планування і аналіз – тим менша ступінь ризику [25 - 28].

На рис.3.9 відображено матрицю ідентифікації ризику, де факторами аналізу визначаються рівні наслідків від ризиків та факторів і вірогідність його настання. Саме за такої градації виконавчий органи міста, його відділи і міський голова зокрема, матимуть змогу визначати ступінь ризику прийняття певного рішення та ступінь оперативності спрямованої діяльності [26 - 29].

Рівні наслідків від ризиків, негативних чинників та факторів					
Загроза дефолту					
Кризова ситуація					
Стан небезпеки					
Низька вірогідність					
Безпека					
	Безпека	Небезпека не передбачається	Можлива небезпека	Вірогідність небезпеки	Значна вірогідність ризику
Вірогідність настання					
	Діяльність спрямована на ухилення від ризику.				
	Діяльність спрямована на обмеження негативних наслідків ризику.				
	Відсутність необхідності протидії ризикам (аналітичне забезпечення).				

Рис. 3.9 Матриця ризиків економічної безпеки міст

Джерело: складено автором

Ця матриця ризиків економічної безпеки міст та їх наслідків (рис. 3.9) повинна використовуватися для загальнотеоретичного сприйняття ризиків та їх теоретично можливих наслідків, вона необхідна для формування зваженої, теоретично та практично обґрунтованої позиції при прийнятті управлінських рішень в сфері економічної безпеки. А при практичному застосуванні необхідно використовувати в кожному окремому випадку як стандартизовані підходи, так і унікальні (індивідуальні) підходи з вирішення тих чи інших проблем у сфері забезпечення економічної безпеки міста [27].

Як правило, приймаючи рішення щодо ступеню ризику економічної безпеки міста, використовують таку градацію ймовірних ризиків та їх наслідків та, відповідно, форм прояву.

Таким чином, базуючись на результатах досліджень зарубіжних та українських науковців, існуючого нормативно-правового забезпечення з питань забезпечення національної та економічної безпеки, ураховуючи також результати авторських розробок щодо дослідження економічної безпеки України та формування їх організаційно-економічного забезпечення у цілому [18 - 33] можна констатувати, що запропонована організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки міста потребує розроблення достатньо специфічного інструментарію її реалізації. Вона має забезпечувати поєднання завдань забезпечення Стратегії національної та економічної безпеки, регіональних пріоритетів реалізації стратегії сталого розвитку, які у 2020 р. було розроблено на засадах смарт-спеціалізації [34]. За таких умов стратегія сталого безпекоорієнтованого розвитку з урахуванням нових вимог до активізації інноваційної активності стейкхолдерів є індивідуальною та персоніфікованою для кожного окремого взятого міста.

Отже, розроблена організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки розвитку міст України є логічним продовженням авторського підходу щодо принципів побудови комплексної системи забезпечення економічної безпеки міст України.

3.3 Нові моделі безпекоорієнтованого сталого розвитку міст та інструментарій їх реалізації у сучасних умовах

Сучасні моделі безпекоорієнтованого сталого розвитку міст як правило потребують урахування наявного економічного потенціалу та інноваційної активності суб'єктів господарювання і інших стейкхолдерів. Це дає змогу через оцінювання економічного потенціалу підприємств міст та їх інноваційно-інвестиційної складової (як основи забезпечення основних параметрів сталого безпекоорієнтованого розвитку міста) визначати можливості підвищення інноваційної конкурентоспроможності міст у цілому (табл. 3.1), а також впроваджувати нові перспективні інноваційно-інвестиційні проекти. Ця теза є надзвичайно важливою та перевіреною зарубіжною практикою, оскільки у процесі інноваційно-інвестиційного розвитку міста відіграють роль катализаторів нових тенденцій та перетворень.

Принципово важливим у формуванні нової моделі розвитку міст є впровадження оновленої методології стратегічного управління і планування та впровадження нового інструментарію їх реалізації у сучасних умовах. Зокрема має бути визначено нові пріоритети формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки міст, інтегрованої у національну економіку, а також обрано такі механізми та інструменти мобілізації й концентрації матеріальних, фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів, їх раціонального й ефективного використання, котрі дають змогу забезпечити економічну безпеку міст та попередити формування економічних, екологічних і соціальних ризиків.

Нова модель безпекоорієнтованого сталого розвитку міст потребує відповідної адаптації організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст до сучасних світових тенденцій з урахуванням високого рівня ризикованості реалізації інноваційних моделей міського розвитку та інноваційних проектів. Проте ігнорування нових підходів може викликати поглиблення розриву міст у соціально-економічному розвитку в Україні і світі,

супроводжуватися відтоком інтелектуального капіталу в інші, більш сприятливі та комфортні для життєдіяльності людини міста та країни.

До нових моделей та інструментів розвитку міст відносять методологію розумної спеціалізації, яка знайшла практичне втілення у 180 регіонах Європи, а її практичним поширенням займаються Європейська комісія, незалежні інституції та міжнародні організації (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO), Світовий банк, штаб-квартира ОЕСР тощо). Для України в умовах євроінтеграції цей досвід є корисним та вже знаходить на практиці реалізацію методології розумної спеціалізації на державному, регіональному та місцевому рівнях [35 -37].

Відмітимо, що така практика країнами Європи та світу здійснюється у рамках реалізації безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку з використанням наукового, інтелектуального, технологічного потенціалу країни, наявних стратегічних та програмних документів. Зокрема, практична підтримка з боку міжнародних інституцій надається для реалізації конкретних проектів, розроблення регіональних довгострокових стратегій розвитку на засадах смарт-спеціалізацій. Про можливості ефективного співробітництва з такими інституціями щодо підключення до міжнародних програм та проектів переконує досвід співпраці України зі Спільним дослідницьким центром Єврокомісії (JRC) щодо впровадження смарт-спеціалізацій у регіонах [34], а також переходу до енергоефективних технологій та технологій зеленої трансформації промисловості.

За сучасних умов найбільшу увагу привертає досвід впровадження моделі розвитку Smart-city. Вивчення теоретичних та практичних аспектів щодо забезпечення економічної безпеки міста на засадах смарт-спеціалізації дає змогу з'ясувати, що Smart-city розглядається світовою науковою спільнотою з двох позицій:

як відображення основних тенденцій багатовекторного суспільно-економічного руху, стратегічний напрям якого визначається імпульсним інноваційним розвитком;

як управлінська категорія, що передбачає створення доступної інформації для управління та водночас дієвого контролю щодо виконання управлінських функцій, а також оптимального використання наявних ресурсів, урахування потреб та побажань мешканців міста [34].

Урахування цих двох векторів у розвитку міст підтверджують актуальність у цьому контексті саме безпекового підходу та є основою побудови нових механізмів забезпечення економічної безпеки сталого розвитку міста на засадах смарт-спеціалізації.

Модель **Smart-city** швидкими темпами поширюється у всьому світі, її цільовою орієнтацією стає підвищення інноваційної конкурентоспроможності місцевих громад та якості життя містян шляхом надання кращих державних послуг, покращення стану навколишнього природного середовища. Специфіка реалізації моделі **Smart-city** у різних країнах демонструє критичний розрив у знаннях, існування різних гіпотез щодо реалізації стратегій розвитку розумного міста та інструментів їх втілення. Ініціативи щодо розбудови моделі **Smart-city** можна розглядати як потужний рушій для вивчення майбутніх сценаріїв розвитку сучасних міст через призму нових технологій.

Аналіз дослідницького поля **Smart-city** з урахуванням світового досвіду їх реалізації дає змогу проведення узагальнення та систематизацію ключових моментів їх розвитку:

по-перше, на сьогодні існує безліч моделей та варіантів реалізації моделі **Smart-city** (розумне врядування, розумна економіка, розумна мобільність, розумне довкілля, розумні люди, розумне життя тощо);

по-друге, різноманітними та неузгодженими є методичні підходи до оцінювання ефективності їх застосування через сукупність загальновідомих індикаторів та показників [35 -37];

по-третє, модель **Smart-city** у поєднанні з концепцією безпекового розвитку міста дає можливість побудувати новітню методологію оцінювання економічної безпеки сталого розвитку міста на основі інноваційного підходу, запропонувати новий організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки

міст з використанням сучасних технологій інформатизації, комунікацій, соціального капіталу у досягненні безпекоорієнтованих цілей сталого розвитку.

У світі на сьогодні існують різні класифікації міст та моделей їх реалізації.

Перший етап. Модель Smart-City 1.0 передбачає глибоке вивчення проблемних зон у розвитку міста у створенні сприятливої інфраструктури міста (дорожній рух, паркування, освітлення, громадська безпека, інклюзія, стійкість, залучення громадян до критичного діалогу із владою та спільного прийняття рішень щодо стратегії розвитку міста на засадах інноваційної конкурентоспроможності тощо), втіленні передових технологій, які забезпечують життєздатність, стійкість та контроль за діяльністю міст. Як правило, на цьому етапі є джерелом технологічного поштовху міст є великі корпорації, а рівень їх соціальної відповідальності визначається через поліпшення способу життя мешканців міста, де функціонує таке підприємство.

На цьому етапі формуються первинні форми взаємодії стейкхолдерів міст (як форма критичного діалогу): між державною та приватними підприємствами, галузями; між різними представниками державних, регіональних місцевих органів влади, громадян та ключових місцевих партнерів; університетів; неурядових організацій. Формуються нові партнерські відносини між підприємцями та містом, які зацікавлені у пошуку нових рішень для втілення концепції розумних міст щодо спільного стимулювання інновації та запуску стартапів.

Другий етап. Модель Smart City 2.0 характеризується широким використанням технологічних інструментів у розв'язанні проблем забруднення навколишнього природного середовища, забезпечення санітарних норм, здоров'я та дорожнього руху тощо, що досягається за рахунок більш активного залучення громадян до прийняття управлінських міською владою рішень на офіційному рівні. Проте поза увагою на цьому етапі є ігнорування перспективні моделей спільного використання чи створення (розвитку) міст, що створює передумови для одночасного використання високотехнологічних, низько-технологічних або нетехнологічних рішень у розв'язанні досить важливих для частини містян та їх

економічної захищеності (садівництво, переробка продуктів харчування, покращення привабливості вулиць, виробництво енергії тощо). Модель Smart City 2.0 є передумовою поглиблення соціальної інтеграції, демократизації, створення підприємств та формування соціального капіталу міста.

За різними підходами для моделі Smart City 2.0 притаманні такі характеристики розвитку: спільне проектування міста з позицій їх інноваційної перспективи; втілення пілотних проектів, що мають мінімальну вартість, мінімальні ризики, обмеженість часу реалізації, спрямованість на розв'язання критично важливих проблем міст. Активними учасниками таких проектів є приватні підприємства. Проте модель Smart City 2.0 не можна назвати масштабною та стійкою для, наприклад, створення надійної технологічної інфраструктури міста, оскільки невеликі проекти спрямовані на розв'язання локальних проблем за відсутності масштабного плану перетворення міста.

Джерелом інвестування таких пілотних проектів, як правило, є кошти підприємств (великого, малого та середнього бізнесу), інвестиції населення, стартапів з обмеженим капіталом. Проте зволікання з поширенням інноваційних технологій може призвести до скорочення інвестиції та виснаження інвестиційних та інноваційних можливостей розвитку міст. Іншим недоліком для потенційних інвесторів та новаторів на цьому етапі є відсутність зрозумілої бізнес-моделі розвитку міста на коротко-, середньо та довгострокову стратегію безпекоорієнтованого сталого розвитку.

Третій етап. Модель Smart Cities 3.0 (розумне цифрове місто). Для такої моделі є притаманними чіткість розуміння завдань щодо розвитку міста, здатність до реалізації масштабних проектів щодо забезпечення втілення розумних технологій, здатність управляти ризиками розвитку міста.

Реалізація моделі Smart Cities 3.0 здійснюється з урахуванням визначених та офіційно прийнятих довгострокових цілей розвитку міст із залученням громади; обрані цілі сталого розвитку є інтегрованими в екосистему міста; визначено ключових партнерів з реалізації безпекоорієнтованого сталого розвитку міста; сформовані моделі фінансування, детальні оперативні і

стратегічні плани, що мають довгостроковий характер; визначено напрями співпраці між промисловістю, містом та громадою; сформовано бачення щодо критичної важливості обґрунтування та реалізації оптимальних моделей державно-приватного партнерства, основою для якого є діюча нормативно-правова база.

Модель Smart Cities 3.0 характеризується відповідним переходом від демонстраційних (невеликих, локально діючих технологій) до масштабних проєктів, для яких притаманні значні економічні, соціальні, екологічні ефекти від впровадження інновацій. Зокрема, мова йде про реалізацію таких міських проєктів: впровадження інтелектуального освітлення, зменшення викидів вуглецю, забезпечення безпеки транспорту та громадської безпеки (Vision Zero), спостереження за центрами злочинності у режимі реального часу з метою запобігання злочинам тощо. Це дає змогу знизити загальні витрати міст на 20 – 30 %.

Для цієї моделі характерним є створення централізованих інформаційно-комунікаційних платформ та впровадження платформ-інструментів для ініціювання, підтримки та зв'язування проєктів, формування культури участі стейкхолдерів у реалізації та координації контактів із зовнішніми сторонами, засобами масової інформації та муніципальною владою.

Четвертий етап. Модель Smart Cities 4.0. Для такої моделі міста притаманним є створення розумних продуктів, що оснащені власним «інтелектом», який використовується під час виготовлення, обробки, постійного моніторингу життєвого циклу товару (розумні процеси) та використання нових технологій управління у процесі розвитку міст (Інтернет речей, розумна мобільність, розумна логістика, інтернет енергії) тощо.

Ініціативи щодо розбудови Smart City та Індустрії 4.0 стають підґрунтям подальшого розвитку міст та забезпечення їх економічної безпеки з позицій формування сприятливості умов, в яких перебуває місто під впливом дії зовнішніх і внутрішніх факторів, належного стану захищеності населення міста з урахуванням існуючих потреб людини у безпеці, а також стану міських систем

життєзабезпечення, що забезпечує гідний рівень життя містян, економічну, соціальну, політичну стабільність розвитку міст.

Розробка та реалізації моделі Smart Cities 4.0. дає змогу забезпечити економічну безпеку міста та його сталий безпекоорієнтований розвиток, знизити рівень уразливості міст, убезпечити їх розвиток у процесі створення комфортних умов життєдіяльності населення та надійності функціонування, наприклад, транспортній інфраструктурі розумного міста. Наприклад, у транспортній сфері це дає змогу перейти до побудови інтелектуальних транспортних систем (від проектування логістичних процесів до їхньої онлайн-оптимізації) з урахуванням обраної цільової функції транспортного забезпечення та відповідного надходження інформації.

Практичне втілення моделі Smart City та Індустрії 4.0 може створити дуже ефективну модель діяльності виробничих підприємств міст, орієнтовану на споживчий попит та вищу продуктивність, а також стійкий розвиток суспільства. Реалізація такої моделі передбачає подальше поглиблення партнерських відносин між виконавчою владою міста та громадянами щодо забезпечення безпекоорієнтованої моделі сталого розвитку міст. Основним інструментом комунікацій також є інформаційно - комунікаційні платформи.

Таким чином, виділення чотирьох типів моделей Smart-city дає змогу сформулювати стратегічне бачення діяльності міських органів влади на перспективу, визначити доцільність та можливість використання наявних, апробованих європейською практикою нових механізмів забезпечення економічної безпеки. Разом з тим, доцільним на даному етапі сталого безпекоорієнтованого розвитку міст України є широке запровадження нових критеріїв оцінювання їх інноваційної конкурентоспроможності (табл. 3.1).

До основних проблем реалізації моделі Smart-city слід віднести наступні: методологія побудови моделі розумного міста та її вихідні позиції знаходяться у стадії розвитку, залишаються дискусійними підходи щодо вимірів цього явища та їх впливу на реалізацію безпекоорієнтованого сталого розвитку міст, дихотомічності природи дослідження розумного міста, доцільності

запровадження подвійної чи іншої моделі співпраці між стейкхолдерами; ефективності наявних методичних підходів до побудови та оцінювання моделі **Smart-city** зверху вниз або знизу вгору; одновимірного або інтегрованого підходу до втручання у розвиток міста тощо;

наявність критичного розриву у знаннях, що обмежує можливості реалізації моделей **Smart-city** у різних містах України та країн світу. Проте вивчення кращих практик європейських міст переконує, що у визначенні стратегічних принципів управління розвитком розумного міста необхідним є, перш за все, створення умов для генерації наукових знань, які допомагають подолати наукові та науково-технічні розриви, розроблення та впровадження нових програм наукових досліджень для науковців, практиків та політиків з позицій критичності, конструктивності та налагодження партнерських відносин щодо реалізації моделей **Smart-city**, які для кожного міста є різними;

відсутність чітких рекомендацій та алгоритмів розроблення нових стратегій розвитку **Smart-city**, розрив між стратегічним баченням розвитку міст та інноваційним вектором їх трансформації, підходами до переформатування міських сценаріїв розвитку, вибором моделі дизайну для розумних міст, що мають бути людиноцентрованими [43]; Зокрема мова йде про визначення принципів та технологій розроблення і змісту стратегій сталого розвитку міст (технологічна чи цілісна); визначення джерел їх інвестування;

відсутність чіткого уявлення щодо використання основних ресурсів та етапів переходу великих, середніх та малих міст до моделей **Smart-city**. Зокрема для великих міст дослідницьким завданням є побудова інноваційної екосистеми з урахуванням технологічних досягнень та соціальних викликів; для середніх міст, як правило, важливим є обґрунтування та втілення сценаріїв адаптивного вуличного середовища, забезпечення міської безпеки та розвитку торгівлі, що розроблені за допомогою тактики розбудови розумного міста; для малих міст та територіальних громад іноді притаманним є повне несприйняття таких моделей;

поява нових концепцій сталого розвитку дл великих корпорацій, промислових підприємств, малого та середнього бізнесу з урахуванням їх участі

у реалізації нової концепції розвитку міста у системі нових безпекоорієнтованих цілей їх сталого розвитку;

обґрунтування нових механізмів, факторів, ризиків, загроз, наслідків, соціальних та економічних критеріїв, методів та інструментів для: здійснення міського моніторингу; управління відкриттям нового бізнесу для зменшення ризиків одноманітності, монопрофільності економічної діяльності міста; зміна принципів переформатування архітектурного середовища міста та пошук нових моделей та джерел його планування з позицій підвищення комфортності; оцінювання діяльності політиків, науковців та управлінців у формуванні та реалізації нової концепції та бізнес-моделі розвитку міст; оцінювання можливостей залучення зацікавлених сторін до реалізації сталого розвитку міст;

відсутність змістовної типології розумних міст, які можуть досліджуватися, наприклад, через багатогранність міських інновацій за технологічними, організаційними, спільними, експериментальними критеріями; за моделлю переформатування технологічно вдосконалених міських сценаріїв (модель досліджень дизайну для розумних міст через критерій комфортності для людини); за техноцентричним чи універсальним підходом; за аналітичною моделлю для різних типів ініціатив розумного міста тощо;

ключовими учасниками побудови моделі Smart-city є громадяни, проте форми їх участі, вплив на вибір моделі, зацікавленість щодо формування нового середовища, зорієнтованого на їх запити, потребує розвитку нових комунікацій з використанням інформаційних технологій, розроблення та втілення стратегії розвитку інформаційно-телекомунікаційних платформ (у тому числі у розвитку сфери послуг, інфраструктури міста, поліпшення міського середовища, розвитку міського будівництва, запуску цифрової платформи для візуалізації та оцінювання місцевих даних та інших ініціатив щодо створення нових цінностей тощо).

Одним з системних підходів побудови Smart-city є реалізація моделі міської інноваційної екосистеми, де знання є результатом взаємодії та співпраці між різними зацікавленими сторонами для економічного розвитку, що

підтримується гнучкою інституційною структурою, інтегрованою моделлю управління, цифрової та зеленою інфраструктурою. Критеріями виміру такої інноваційної екосистеми міста є міський дизайн, техніко-економічна діяльність, особливості екологічно-міської конфігурації та соціально-інституційної структури міста.

Проте, наприклад, повільний перехід до Smart-city на рівні промислових міст, які продовжують зберігати конкурентоспроможність за рахунок масового виробництва та споживання, або їх інтегрування у міжнародні ринки, призводить до виникнення проблем безробіття, забруднення середовища, захворюваності населення тощо. Така міська промислова конфігурація вже не відповідає принципам створення вартості у новій техніко-економічній парадигмі розвитку міста.

Важливим елементом для порівняння міст є рейтинг - як спосіб оцінити якість стратегічних рішень, що затверджені місцевими органами, зокрема рейтинг розумних міст дає змогу кількісного оцінювання ступеня матеріалізації концепції розумного міста із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Вище викладене дає змогу додатково уточнити сучасну специфіку формування організаційної моделі забезпечення сталого безпекоорієнтованого розвитку міста.

Методологічно важливим є визначення групи факторів, що визначають рівень реалізації концепції Smart-city через призму безпеки. Наприклад у праці [34] автори пропонують комплекс факторів, що впливають на формування моделі Smart city:

інноваційно-технологічний потенціал (через широке втілення та доступність цифрових технологій у міських сервісах, що забезпечує рівень прозорості, публічної доступності інформації для розвитку бізнесу, забезпечення якісних послуг тощо);

людський капітал (його формування та реалізація створюють умови для запуску креативних технологій, навчання, отримання та генерування знань, перетворення знань у спосіб підвищення розвитку міст);

економічний капітал (спрямований на забезпечення міської ділової активності, інноваційної спроможності міста, залучення бізнесу до реалізації соціальних пріоритетів та екологічних потреб мешканців міст);

інституційний формат (який має фокусуватися на забезпечення якості середовища, підвищенні комфортності проживання, забезпечує реалізацію стратегії комплексного розвитку сталого безпекоорієнтованого міста, сприяє розвитку смарт-спільноти та залучення інтелектуального капіталу).

Структурування інституційного, соціального, економічного, технологічного та інших факторів щодо формування оптимальної моделі розвитку Smart-city створює підстави щодо переходу на цій основі до моделі інтегрованого управління розвитком міста [35 -37].

Світовий досвід переконує, що у реалізації моделі Smart-city задіяні перш за все ті фактори, які пов'язані із формуванням інтелектуального потенціалу населення, компетенціями працюючих, динамікою та характеристиками формування соціального капіталу міста. Економічний фактор значною мірою впливає на всі інші – інституційні, технологічні та людські [35 - 36].

Поєднання концепції розвитку Smart-city та концепції економічної безпеки міста створюють нове розуміння побудови стратегії сучасного міста як складної соціально-економічної системи в національній економічній системі за критеріями інноваційності та економічної безпеки [35 - 37].

Концепція економічної безпеки міста повинна включати в себе механізм забезпечення економічної безпеки як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. Інструментом її реалізації є моніторинг факторів і ризиків економічної безпеки міста, як оперативної інформаційно-аналітичної системи спостереження за динамікою показників економічної безпеки. Зрозуміло, що наступним кроком у формуванні ефективного механізму економічної безпеки міста на засадах смарт-спеціалізації є визначення критеріїв відповідності цілей управління

розумним містом (які мають бути узгодженими зі стратегічними цілями розвитку міста), а також обґрунтування напрямів реалізації цього механізму з урахуванням критерія економічної безпеки.

Узагальнено сукупність вимог до впровадження моделі смарт-спеціалізації на рівні міста, територіальної громади, регіону, країни, що включають:

сформованість потенціалу інноваційної конкурентоспроможності;

наявність інновацій (інноваційний імпульс);

наявність стратегії та плану дій щодо реалізації обраного пріоритету, завдань щодо його реалізації, визначення індикаторів та показників оцінювання рівня його реалізації тощо;

система чітко визначених стратегічних та інноваційно-інвестиційних пріоритетів розвитку;

різноманітність форм співпраці між основними стейкхолдерами міста;

досвід реалізації механізму державно-приватного партнерства із залученням бізнесу, науки, центральних та регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування;

унікальні ресурси розвитку.

Важливим серед технологій та інструментів реалізації моделі сталого безпекоорієнтованого розвитку міста є проектний підхід. В умовах посилення вимог щодо модернізації соціально-економічної системи України та реструктуризації її основних національних ринків (товарів, послуг, капіталів, робочої сили тощо), інноваційна складова інвестування проектів підприємств перетворюється у критичний елемент їх успіху територій. Цей успіх залежить від здатності держави, суспільства, суб'єктів господарювання підпорядковувати свою діяльність інтересам прогресивного розвитку, найбільш повного використання нових знань і досвіду, спроможності створити сприятливе середовище для генерації нових ідей, їх апробації та впровадження у виробничу діяльність.

За таких обставин наукові підходи до оцінювання результативності управління проектами у системі забезпечення реалізації національних, регіональних, місцевих пріоритетів соціально-економічного розвитку є

важливим завданням, оскільки їх реалізація має бути спрямована на зміцнення економічного розвитку країни у цілому.

У сучасних умовах результативність організаційно-економічного забезпечення реалізації національних, регіональних, місцевих пріоритетів соціально-економічного розвитку шляхом фінансування національних та місцевих проектів і широкої участі зарубіжних і вітчизняних підприємств в їх реалізації визначається не лише рівнем розвиненості економічної системи країни [39 - 44]. Не менш важливим виступає завдання оцінювання спроможності підприємств та їх економічного потенціалу з метою забезпечення процедури відбору реальних та результативних учасників конкурсних програм фінансування проектів різного рівня, у тому числі й місцевого (табл. 3.3).

Існуюча науково-методична та нормативно-правова база щодо забезпечення участі суб'єктів господарювання у реалізації соціально та екологічно важливих національних, регіональних, місцевих проектів може бути розширена за рахунок практичного використання таких підходів: оцінювання їх потенційної спроможності щодо реалізації проектів національного, регіонального, місцевого рівня; оцінювання потенційної результативності реалізації проектів національних, регіональних, місцевих пріоритетів для підприємств міст

Таблиця 3.3

Методичні засади оцінювання спроможності суб'єктів господарювання у реалізації інноваційних проектів міст

Методичний підхід до оцінювання потенційної спроможності підприємств щодо реалізації проекту	Методичний підхід до оцінювання потенційної результативності діяльності підприємства щодо реалізації проекту
Конкурентний потенціал підприємства	Бюджетна результативність
Інноваційний потенціал підприємства	Соціальна результативність
Інвестиційний потенціал підприємства	Екологічна результативність
Потенціал стійкості підприємства в умовах впливу зовнішніх ризиків та загроз	Безпекова складова результативності забезпечення проекту

Джерело: розроблено автором

Загальна модель комплексного оцінювання інноваційної спроможності щодо реалізації проектів національного, регіонального, місцевого рівня, зокрема міст, що передбачає розрахунок інтегрального показника та визначення відповідної сукупності показників (формула 3.1).

Запропонований підхід до відбору суб'єктів господарювання - потенційних учасників реалізації конкретного проекту - з метою реалізації пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, регіону, міста передбачає розрахунок узагальненого результату (інтегрального показник) за формулою:

$$y = \frac{X_1 \cdot A_1 + X_2 \cdot A_2 + \dots + X_i \cdot A_i}{100} \quad (3.1)$$

де $X_1, \dots, X_i$ – коефіцієнти, які характеризують певний узагальнюючий показник спроможності підприємств чи результативності діяльності підприємства у рамках виконання зазначених проектів (потенціал підприємства /потенційна результативність);

$A_1, \dots, A_i$ – питома вага коефіцієнта в загальному комплексі оцінок, %.

За допомогою такого підходу можна здійснювати відбір підприємств - учасників національних, регіональних, місцевих конкурсів з метою реалізації конкретного проекту, а також формувати рейтинг підприємств - конкурентів за інтегральним показником інноваційної спроможності підприємств щодо реалізації таких. Безумовно має оцінюватися й сам проект, його якість, бюджетна, соціальна, екологічна результативність. Для реалізації нових підходів розвитку міст необхідним є розуміння джерел фінансового забезпечення розвитку міста та відповідне оцінювання можливостей переходу на інноваційно-інвестиційну модель.

Науковцями розроблено достатньо методичних підходів щодо оцінювання економічного та інноваційного потенціалу підприємств, що виконують структуроутворюючу функцію у розвитку міст. З цих позицій автором узагальнено вітчизняні та зарубіжні підходи щодо оцінювання економічного

потенціалу підприємств [42 - 50], що може бути використано й для оцінювання його інноваційної складової:

підхід до оцінки потенціалу розвитку підприємств з використанням методу аналітичної ієрархії, що застосовується до складних ситуацій прийняття управлінських рішень, пов'язаних із плануванням, розподілом ресурсів, визначенням пріоритетів та вибором альтернатив; підхід щодо оцінки соціального та економічного впливів потенціалу підприємств на макроекономічні процеси територій;

схема оцінювання стійкості інноваційного потенціалу промислових підприємств до економічних екзогенних викликів, що базується на принципах адаптивності, гнучкості та інноваціях, сприяє створенню нової системи управління; питання підвищення привабливості підприємств та їх потенціал на ринку;

оцінювання економічного потенціалу підприємства із застосуванням системного підходу до оцінки внутрішнього потенціалу і конкурентоспроможності, визначити його рівень (низький, середній, високий).

Нова модель розвитку міст за будь яких обставин має враховувати рівень їх економічного, інноваційного, інвестиційного потенціалів. Універсальний методичний підхід щодо оцінювання економічного потенціалу підприємств міста з урахуванням його складових має враховувати виробничу, фінансову, трудову, інформаційну та інноваційну складові. Це, у свою чергу, дає змогу оцінити різні параметри ефективності використання потенціалу розвитку міст у цілому та здійснювати моделювання їх потенціалу.

На сучасному етапі результативна інноваційно-інвестиційна діяльність підприємств активно сприяє швидкому соціально-економічному розвитку міст, забезпечує економічну стабільність, незалежність і дозволяє в умовах глобалізації бути на світовій арені конкурентоспроможним та рівноправним партнером. В Україні створене певне правове забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, проте бракує фінансових ресурсів, методичних розробок щодо визначення результативності інноваційних проєктів,

потребує вдосконалення інформаційне середовище, що значно знижує ризикованість цієї діяльності в цілому.

Таким чином, підвищення результативності управління проектами у системі забезпечення реалізації місцевих пріоритетів соціально-економічного розвитку потребує не тільки формування ефективної інноваційної та інвестиційної політики підприємств та держави, але й запровадження нових підходів щодо відбору учасників їх реалізації. Розвиток інновацій та їх використання повинні здійснюватися в усіх сферах економіки, але вирішальне значення мають поведінка суб'єктів господарювання, обсяги і структура інвестицій, можливість їх акумулювання на найбільш пріоритетних напрямках, стабільність політичної, соціально-економічної ситуації, сприятливість інвестиційного клімату в державі.

Одним із важливих пріоритетів сучасного розвитку України є залучення бізнесу до розв'язання проблем соціально-економічного розвитку міської економіки. Із цих позицій украї потрібними є низка заходів щодо підвищення ефективності державних важелів впливу на формування ефективного фінансового механізму діяльності підприємств [40].

Крім цього, ще й досі залишається актуальним задання широкого запровадження проектного управління на державному та місцевому рівнях, створення регіональних та місцевих проектних офісів (комітетів) для реалізації інноваційних проектів на території міст.

Одним з головних питань для сучасного міста є його економічний потенціал, що є результатом формування сприятливого бізнес-середовища та збереження ділової активності підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності у мінливих умовах. За таких умов актуальності набувають питання оцінки наявного економічного потенціалу міста. У свою чергу результати оцінювання економічного потенціалу підприємств дають змогу визначити наявні і приховані можливості його формування та використання, визначити кількісний та якісний склад ресурсів, а також обґрунтувати перспективи подальшого розвитку міста.

Вивчення європейських принципів розвитку міст за моделлю «GREEN CITY ACTION PLAN» переконує, що їх широке впровадження забезпечує реалізацію екологічного-безпечного сталого розвитку міста. Екологічно збалансована практика розвитку країн світу за останнє десятиліття дала змогу сформуванню низки наважливих принципів, дотримання яких сприяє переходові не лише на засади екологізації економічної діяльності суб'єктів господарювання, а й визначити засади організації еколого-економічної діяльності на рівні країни, регіонів, міст, територіальних громад. Ці принципи (оцінювання, запобігання (профілактики), обережності (перестороги), відповідальності, вимушених обмежень тощо) мають бути враховані під час розроблення стратегій розвитку населених пунктів з урахуванням їх економічних та природоресурсних особливостей, а також екологічної ситуації [36].

Особливу роль у формуванні екологічної ситуації відіграють міста, оскільки на них припадає за даними міжнародних інституцій до 70% споживання енергії і 80% викидів парникових газів, що перетворює їх у критичні зони, де концентруються екологічні проблеми. З метою протистояння таким тенденціям ЄБРР запровадив проект GREEN CITY ACTION PLAN - «Зелені міста» - та затвердив концепції проектів на орієнтовну загальну вартість в 320 млн євро.

Основною метою таких еколого-орієнтованих проектів є підтримка міст у з метою вимірювання та порівняння їх екологічних показників, визначення пріоритетів дій та інвестицій для розв'язання проблем. Вирішення екологічних проблем пропонується із застосуванням таких інструментів, як цільове планування, нарощування потенціалу та інвестиції у цій сфері, покращення екологічних показників міст. Отже, основними складовими пропонованої моделі «GREEN CITY ACTION PLAN» є поєднання політики та стратегічного планування, підтримка і технічна допомога для залучення інвестицій у зелену інфраструктуру.

Практична цінність реалізації моделі «GREEN CITY ACTION PLAN» полягає у тому, що вона чітко визначає чотири етапи дій місцевої влади (кожний включає чотири місяці):

проведення базової оцінки міської екологічної діяльності на основі комплексного набору показників, до якої можуть бути залучені як органи влади, так і громадськість, зацікавлені особи;

визначення пріоритетних екологічних викликів для вирішення поточних і прогнозованих міських заходів та виділення екологічних, економічних та соціальних проблем;

визначення довгострокових та середньострокових цілей;

створення п'ятирічних інвестиційних планів щодо розв'язання цільових екологічних проблем, що мають включати інвестиційні ресурси (капітальні інвестиції на реалізацію проектів та джерела їх фінансування).

Головними інструментами реалізації такої моделі є стратегічне планування, довго- та короткострокове прогнозування, проектування, бенчмаркінг [35].

У сучасних умовах критичної важливості набуває розв'язання проблеми енергоефективності міст, що має вплив не лише на економічні складові розвитку міст, національну економіку та її економічну безпеку, а і її соціальну стабільність. У цьому аспекті доцільно розглянути бенчмаркінг енергоефективності як багатоцільовий інструмент Smart-адаптації бізнесу до вимог сталого розвитку. Підвищення рівня енергоефективності енергетичного підприємства є завданням першорядної важливості, обумовленої вимогами модернізації економіки, прискоренням науково-технічного прогресу, вимогами соціально-економічного розвитку національної економіки, необхідністю поліпшення стану навколишнього середовища.

Розумна спеціалізація (або Smart-адаптація бізнесу) фокусується в більшій мірі на вертикальній, ніж на нейтральній логіці втручання в економіку, тобто мається на увазі, що процес розробки даної стратегії включає в себе елемент виявлення та відбору привабливих для цільової підтримки сфер економічної діяльності, технологій, підсистем, які могли б сприяти інноваційному розвитку конкретних регіонів та міст [37]. При цьому концепція розумної спеціалізації надає великого значення залученню всіх місцевих стейкхолдерів (органів регіонального і місцевого самоврядування, бізнес-асоціацій, університетів,

профспілок та інших неурядових організацій) в процес ідентифікації конкретних об'єктів для цієї цільової підтримки, а також забезпечення приватно-державної координації діяльності в процесі реалізації розробленої стратегії, її моніторингу та оцінки ефективності [37].

Застосування інструментарію бенчмаркінгу на рівні міста однаковою мірою передбачає два процеси: оцінювання та зіставлення з метою визначення потреби в змінах і шлях досягнення успіху внаслідок змін, а також впорядкування та деталізація управління та пошуку кращих практик для практичної реалізації проектів. Це відносно швидкий та менш витратний підхід з удосконалення бізнес-процесів на рівні міста. Він допомагає зрозуміти, як працюють передові компанії, як досягати таких самих або кращих результатів. Наприклад, бенчмаркінг енергоефективності комунальних підприємств та інших підприємств міста передбачає процес збирання, аналізу інформації для оцінювання та зіставлення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів у рамках реалізації програми енергоефективності міст. Запровадження внутрішнього (у середині організації) та зовнішнього бенчмаркінгу (у порівнянні з іншими компаніями) як інструментів підтримки та безперервного поліпшення діяльності в сфері енергозбереження [4] на місцевому рівні дає змогу вибору певних механізмів стимулювання підвищення енергоефективності бізнес-процесів через податкові пільги, субсидювання кредитної ставки, інші способи заохочення.

Таким чином, застосування проаналізованих технологій у формуванні нових моделей розвитку міст з позицій їх безпекоорієнтованих пріоритетів та цілей сталого розвитку сприятиме як підвищенню добробуту населення, домогосподарств, так і мінімізації негативного впливу на середовище його існування. В цьому контексті проектування видається універсальним інструментом, який може бути використаний і наразі успішно використовується на всіх рівнях і в усіх сферах діяльності, а тому заслуговує на особливу увагу. Прогнозне моделювання інвестиційного забезпечення еколого-економічного розвитку міста у поєднанні із пріоритетами соціального та економічного

розвитку дає змогу визначити результативність обраних стратегій та стратегічних планів, оптимізувати залучення інвестиційних ресурсів.

Завдання прискорення технологічної модернізації економіки країни є актуальними та потребують впровадження відповідних організаційно-економічних заходів, що знайшли апробацію у країнах світу та сприяють забезпеченню економічної безпеки міст. За таких умов розв'язання завдань нарощування темпів інноваційного розвитку і технологічної модернізації міст Україні вимагає подальшого вивчення європейського досвіду та пошуку організаційно-економічних механізмів його втілення.

Висновки до третього розділу

За результатами дослідження напрямів формування комплексної системи організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки розвитку міста як складової національної економічної безпеки розглянуто концептуальний підхід до формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки міста; комплексну систему економічної безпеки міст України; інструментарій запровадження нових моделей розвитку міст у контексті просторового розвитку та проектного управління. Це дало змогу сформулювати наступні висновки.

1. Обґрунтовано, що організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки міста має бути інтегрованим у загальнонаціональну систему управління, урахувати діюче нормативно-правове забезпечення функціонування міст, забезпечувати у цілому сталий розвиток міст різного рангу, сприяти оптимальному використанню унікальних існуючих умов, ресурсів, особливостей, специфічних рис розвитку міст. Доведено, що організаційно-управлінська модель забезпечення економічної безпеки міст України має реалізовувати захисну; превентивну; регуляторну; інноваційну; соціальну функції у розвитку міст.

2. Доведено, що реалізація моделі сталого розвитку міст ґрунтується на забезпеченні відкритості, прозорості, доступності інформації, які створюють умови зростання інноваційної конкурентоспроможності міст. Реалізація розробленої схеми поетапного забезпечення економічної безпеки міст з ідентифікацією процесів, що впливають на їхню безпеку, та відповідні методичні рекомендації, засоби, заходи, інструментарій створюю новий підхід щодо підвищення результативності діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування у забезпеченні функціонування системи економічної безпеки міста.

3. Обґрунтовано, що сучасні механізми забезпечення сталого безпекоорієнтованого розвитку міст та їх економічної безпеки потребують широкого залучення стейкхолдерів місцевого розвитку, громадськості з метою широко обговорення пріоритетів розвитку міст та формування джерел їх розвитку. Обґрунтовано доцільність використання матриці ідентифікації ризиків і загроз у забезпеченні інноваційної конкурентоспроможності міст через дослідження доступності інформації про публічне майно, прозорість та відкритість даних, дотримання законодавства, сплату податків та зборів, наявність неформальних платежів та корупції, рівень безпеки ведення бізнесу, лідерські позиції міської влади, доступність та наявність ресурсів для розвитку, підтримка інновацій.

Реалізація запропонованого підходу потребує залучення органів місцевого самоврядування, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, громадян та їх об'єднань.

4. Доведено доцільність впровадження світового досвіду та кращих практик місцевих органів влади європейських міст щодо реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки міст, інтегрованої у національну економіку.

Аргументовано доцільність поєднання концепції розвитку Smart-city та економічної безпеки міста за критеріями інноваційності й економічної безпеки, що потребує втілення нових моделей розвитку сучасного міста. Проведений

аналіз сучасних моделей Smart-city та їх реалізації в країнах світу дав змогу визначити переваги та недоліки їх практичного втілення, визначити алгоритм дій місцевих органів влади.

Встановлено, що реалізація моделі Smart-city передбачає створення доступної інформації для управління й водночас дієвого контролю виконання управлінських функцій, а також оптимального використання наявних ресурсів, урахування потреб і бажань мешканців міста, що не суперечить безпековому підходу реалізації сталого розвитку міст та є основою побудови нових механізмів забезпечення економічної безпеки міста на засадах смарт-спеціалізації.

Проведення структурування інституційного, соціального, економічного, технологічного та інших чинників щодо формування оптимальної моделі розвитку Smart-city створює підстави щодо переходу на цій основі до моделі інтегрованого управління розвитком міста.

Основні результати дослідження автора опубліковано у наукових працях [15 -16, 29-31, 35-38, 52-58].

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 39.
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 №722.
3. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національний план дій до 2020 року по впровадженню Стратегії. – URL:<https://igu.org.ua/sites/default/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%>
4. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 року № 797.
5. Стратегія реформування системи управління державними фінансами.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р.

6. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019-2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 473.

7. Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р.

8. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695.

9. Державна програма стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020 - 2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 534.

10. Воєнна доктрина України : Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015.

11. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р.

12. Стратегія кібербезпеки України : Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016

13. Про результати проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту : Указ Президента України від 29 грудня 2020 року № 597/2020.

14. Плужник А.В., Корсунська М.Ю. Формування системи управління ризиками та загрозами економічної безпеки міста. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2015. Випуск № 5 (24). Т. 4. С. 106 - 109.

15. Плужник А.В. Інформаційна безпека економіки міста в умовах глобалізації та науково-технічного прогресу. *Materials of the VIII International research and practice conference «Scientific and technical progress of the XXI*

century», 15 – 17 December 2012. Scientific journal «Aspect», Donetsk, 2012. С. 50-52.

16. Pluzhnyk A., Korsunskaja M. Defining and measuring economic security (economic insecurity) – new approaches for Ukraine. *Social Educational Project of Improving Knowledge in Economics. Journal Association 1901 «SEPIKE»*, 2016 P.138-140.

17. Аналітичний звіт. Індекс конкурентоспроможності міст 2019/2020 Частина 1. – URL:<http://www.ier.com.ua/files/Projects/2020/MCI/reports1>

18. Mike Hardy. Future directions of Urban Security Enhancement: Final Thoughts. - URL:<http://www.ulster.ac.uk/besecure/> (5th Mart 2015, Ulster University, Belfast).

19. United Nations. Human Settlements Programme (UN-Habitat). 2007. P. 29 - 34.

20. Joppe J. Unternehmen verzichten auf systematisches Risikomanagement, FAZ-Wirtschaft. 1999.

21. Deutsche Gesellschaft für Risk-Management-DGRM. - URL:<http://members.aol.com/BeeMDeAG/risk.htm>

22. Klaus Wol, Runzheimer Bodo. Risikomanagement und KonTraG: Konzeption und Implementierung. Gabler Verlag; Auflage: 4, vollst. überarb. u. erw. Aufl. 2003.

23. Peter Kralicek, MBA Pocket-Guide, Wirt.-Verlag Ueberreuter, Wien, 1996. P. 115.

24. Klaus Wolf, Bodo Runzheimer, Maria T. Quintanilla. RiskLab University of Toronto, An Asymptotic Expansion for Value-At-Risk. - URL:<http://www.risklab.erin.utoronto.ca/>

25. Banse Gerhard. Risikoforschung zwischen Disziplinarität und Interdisziplinarität: von der Illusion der Sicherheit zum Umgang mit Unsicherheit, Edition Sigma Verlag Berlin, 1996. p 22-23.

26. Rosenzweig Rafael. Das Streben nach Sicherheit 1. Auflage, Metropolis Verlag Marburg, 1998. p. 74.

27. Baecker Dirk. Information und Risiko in der Marktwirtschaft 1. Auflage, Suhrkamp Verlag Frankfurt a.M. 1988. P. 34 - 35.

28. Greer B. European economic security. Securing Europe's future / Ed. By Managen. St., Hampson F. - L. 1986. P.221. 242.

29. Плужник А.В. Організаційні засади системи економічної безпеки міст. *Шляхи стабілізації економічного стану в країнах СНД: збірник тез наукових робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 6 – 7 вересня 2013 р. ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». О.: ЦЕДР, 2013. С 41-45.*

30. Плужник А.В. Механізм бюджетного забезпечення міст в умовах децентралізації. *Збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України». Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. № 4. 2015. С. 8 - 13.28.*

31. Плужник А.В. Засади формування комплексної системи економічної безпеки міста. *Кримський економічний вісник. Видавничий дім «Гельветика» (Херсон). 2013. № 6 (7), грудень С. 93 - 97.*

32. Геєць В. М. Модельовання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; за ред. В. М. Гейця. ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

33. Комеліна О.В., Онищенко С.В., Матковський А.В., Пугач О.А. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 201 с.

34. Стратегія розвитку Полтавської області до 2027 року. - URL:<https://www.adm-pl.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-do-2027-roku>

35. Комеліна О.В., Бондар О.А., Самойленко І.О., Плужник А.В. Бенчмаркінг енергоефективності як багатоцільовий інструмент «розумної» адаптації бізнесу до вимог сталого розвитку. *II Міжнародна українсько-азербайджанська конференція «BUILDING INNOVATIONS – 2019»* : збірник наукових праць, Полтава, 23 – 24 травня 2019 року. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 634 с. С. 499-502.

36. Комеліна О.В., Плужник А.В., Корсунська М.Ю. Європейські принципи розвитку міст за моделлю «GREEN CITY ACTION PLAN». Еко Форум – 2019 : збірник тез доповідей III спеціалізованого міжнародного Запорізького екологічного форуму, 29 – 31 травня 2019 р. Запорізька міська рада, Запорізька торгово-промислова палата. Запоріжжя. 2019. 262 с. С. 216 - 218.

37. Плужник А.В. Нові механізми забезпечення економічної безпеки міста на засадах смарт-спеціалізації. *Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції*: матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., 30 – 31 жовтня 2019 р. Полтава: ФОП Пусан А.Ф., 2019. 194 с. С. 75-76.

38. Плужник А.В. Управління проектами у системі забезпечення реалізації національних пріоритетів соціально-економічного розвитку. *Європейська проектна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи*: збірник матер. Міжнар. наук.-практ.ї конф. Запоріжжя, 29–30 травня 2020 р. / за ред. О. Гури, В. Меньяйло. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 216 с. С. 149-151.

39. Онищенко, В., Комеліна, О., Редкін, О., Толкачов, Д. Управління проектами. Теорія і практика професійного управління бізнес-проектами та програмами розвитку. У трьох частинах. 2017.

40. Комеліна, О. В., Христенко, О. В. (2013). Оптимізація організаційної структури управління інноваційним розвитком регіоні. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер. : Економіка. 2013. Вип. 5. С. 7-13.

41. Жаворонков В. О., Жаворонкова Г. В., Жмуденко В. О. Стратегічне управління регіоном: економічна безпека, планування та розвиток : монографія. Умань: ВІЦП «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2010. 270 с.

42. Васильєв О. В., Мейта В. І. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств: зб. наук, праць. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 14. № 2. С. 138–145.

43. Stefano Andreana, Matteo Kalchschmidt, Roberto Pintob, Allen Sayegha. Reframing technologically enhanced urban scenarios: A design research model

towards human centered smart cities. *Technological Forecasting and Social Change*. Volume 142, May 2019. – P. 15-25.

44. Иванюта Т. Н. Основные подходы к формированию системы экономической безопасности на предприятиях. *Молодой ученый*. 2013. №4. С. 215-223.

45. Wang T., Xin B., Qin L. APH-based capacity evaluation of enterprise development. *Procedia Engineering*. 2011. Vol. 15. P. 4693-4696.

46. Lingaitis V., Sinkevičius G. Passenger transport by railway: evaluation of economic and social phenomenon. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2014. Vol. 110. P. 549-559.

47. Sabatino M. Economic crisis and resilience: resilient capacity and competitiveness of the enterprises. *Journal of Business Research*. 2016. Vol. 69. P. 1924-1927.

48. Nordenholz F., Winkler C., Knörr W. Analysing the modal shift to rail potential within the long-distance passenger travel market in Germany. *Transportation Research Procedia*. 2017. Vol. 26. P. 81-91.

49. Величко О. Сутність економічного потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №9 С. 15-20.

50. Ажаман І., Жидков О. Сутність та структура економічного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2018. №4. С. 22-25.

51. Ткачова О. Метод Сааті при прийнятті управлінських рішень. // *Держава та регіони*. №4. 2015. С. 92-96.

52. Плужник А.В. Формування механізму забезпечення економічної безпеки міста. *Теорія і практика наукових досліджень: матеріали XXII Всеукраїнської Інтернет-конференції*. 25–26 грудня м. Тернопіль. Тернопіль: Тайп, 2012. С. 74-76.

53. Плужник А.В. Забезпечення економічної безпеки міст шляхом регулювання ринку землі. *Сучасна економічна наука: теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції*, 15–16 листопада 2012 р. Полтава: ПолтНТУ, 2012. С. 327-329.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило розв'язати наукове завдання щодо формування організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міст України в умовах сталого розвитку. Отримані теоретичні, науково-методичні та прикладні результати дають підстави для таких висновків.

1. Обґрунтовано, що економічна безпека міста пов'язана зі станом існуванням широкого кола об'єктів і суб'єктів, проявляється через досягнення їхньої внутрішньої стійкості та міцності щодо зовнішніх викликів у результаті поступового розвитку суспільства, має об'єктно-видові прояви на різних рівнях її виникнення. Характер прояву економічної безпеки міста визначається сформованістю й результативністю організаційно-економічного забезпечення, що має бути узгоджене з безпекоорієнтованими цілями та пріоритетами сталого розвитку міста.

2. Систематизовано сучасні підходи до понять «місто» (як об'єкта, інтегрованого у регіональний, національний, глобальний простір), «економічна безпека міста», «організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки» в умовах сталого розвитку, що дало змогу уточнити особливості прояву економічної безпеки, сформувати авторський підхід щодо методології дослідження економічної безпеки міста.

3. Доведено, що організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки міста як складної, цілісної, інтегрованої у зовнішні процеси системи має бути узгоджено з міжнародною та загальнонаціональною концепцією комплексного управління сталим розвитком населених міст, що водночас має забезпечити баланс довгострокових цілей сталого розвитку і короткострокових інтересів бізнесу, населення, міської влади щодо концептуального бачення механізмів доступу до унікального ресурсного потенціалу розвитку міста.

4. Досліджено функціональні характеристики економічної безпеки міста та здійснено класифікацію ризиків і загроз реалізації моделі його сталого розвитку, що дало змогу вдосконалити науково-методичний, інформаційно-аналітичний

інструментарій оцінювання економічної безпеки міста, сформувавши систему параметрів, що враховують специфіку конкретної території.

5. Результати аналітичного оцінювання економічної безпеки міст дозволили констатувати, що ключовим фактором її формування є забезпечення безпеки домогосподарств, людини. Саме це слугує критерієм розподілу відповідальності між людиною (мешканцями містам) та державою (регіоном) щодо розв'язання діапазону загроз і ризиків, з якими вони стикаються.

6. Розроблено науково-методичні підходи до здійснення моніторингу забезпечення економічної безпеки міст, що дає змогу визначити загальні закономірності розвитку ситуації в економіці міста і сформувавши єдину концепцію забезпечення економічної безпеки міста.

7. Запропоновано концептуальний підхід до створення системи організаційно-економічного забезпечення економічної безпеки міста, яка має бути інтегрована у загальнонаціональну систему управління сталим розвитком міст, а також схему поетапного забезпечення економічної безпеки міст з ідентифікацією процесів, що впливають на безпеку міст, та методичні рекомендації, засоби, заходи, інструментарій. Організаційно-економічне забезпечення економічної безпеки міст містить: базовий матеріальний рівень (реальний сектор, фінансова і фіскальна системи); організаційний рівень (адміністративно-правова система управління); реалізаційний (забезпечувальний) рівень (система способів та заходів щодо реалізації стратегічних і тактичних завдань).

8. Доведено, що принципово важливою умовою забезпечення економічної безпеки міст є відкритість та прозорість діяльності органів місцевого самоврядування, що у сучасних умовах гарантує зростання конкурентоспроможності міст, створює підґрунтя сталого розвитку України у системі безпекоорієнтованих цілей та пріоритетів. Запропоновано нові підходи до управління й упровадження інноваційних моделей розвитку міст.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сучасні підходи до тлумачення поняття «місто»

Автор	Зміст поняття «місто»
Л. С. Ахмедова	макролюдяний об'єкт, в аутокомплекторі якого взаємодіють люди та інформація, є соціальна організація суспільної (масової) комунікації» [4].
Р. Гуляк	історично обумовлена форма поселення, яка характеризується певною територією та чисельністю мешканців, має внутрішні зв'язки і закономірності подальшого розвитку, створює сприятливі умови для повноцінного розвитку особистості, які обумовлені різноманітністю людської діяльності, спрямованої на реалізацію можливостей міського простору за конкретних економічних, соціальних, політичних та інших умов [18].
С. Саханенко	цілісний, системний об'єкт, цілісне утворення, відмежоване від зовнішнього середовища функціонально (за переважно несільськогосподарським родом занять його жителів), просторово (оскільки місто розташовується на території, межі якої можна визначити), юридично (у межах політико-адміністративного поділу країни), політично (через розвиток системи місцевого самоврядування)» [24].
В. М. Вакуленко	осередок територіального поділу праці, що здійснюється через постійно існуючий ринок, концентрацію і диверсифікацію виробництва; як спільноту людей, пов'язаних між собою сферами виробництва, споживання, територіальним сусідством, побутовими і сімейними відносинами; зосередження матеріальних фондів: будівель, споруд, інженерних мереж, зелених насаджень тощо; як територію, що має певний статус і характеризується специфічним середовищем: соціальним, виробничим, природним, архітектурним» [7, С. 20].
Н. М. Личкіна	складна система, методологією дослідження якої є системний аналіз, що визначається наявністю великої кількості складних взаємопов'язаних причинно-наслідкових зв'язків між факторами, які розглядаються в описі складної системи, результат дії яких не завжди очевидний при прийнятті рішень, що вимагає організації дослідження міста як стохастичної систем в умовах невизначеності, неоднозначності [8].
Ю. І. Пітюренко	концентрація промислового виробництва та населення з обслуговуючою його невиробничою сферою» [14].
М. Дьомін	сукупність населення, як самодостатня соціально-демографічна система; народногосподарський комплекс, що виступає у формі різних видів економічної діяльності; середовище, де відбувається процес життєдіяльності й просторової діяльності [20].
А.С. Шевченко	складне суспільно-територіальне утворення, яке, використовуючи наявні ресурси, за допомогою доступних методів і засобів реалізує покладені на нього функції, завдяки чому забезпечує збалансований розвиток території, підвищення добробуту громади та поліпшення ситуації в регіоні (країні) [21].
О. Бойко-Бойчук,	комплексне поняття, яке характеризують 48 ознак, що відображають відмінності у розмірі і статусі міст, різноманітності сфери діяльності, комунікації, ефективного використання ресурсів та управління міста, середовища життєдіяльності міського населення і т.п. Вчений визначає місто як економіко-географічний феномен, пов'язаний як з природою, так і діяльністю людини [22].
К. М. Леміш, Т. В. Черемісіна	адміністративно-територіальна одиниця, де діють складові елементи цієї системи, важливою з якої є механізм маркетингової взаємодії. Визначають місто, як адміністративно-територіальну одиницю, на якій діє економічна, соціальна, виробнича, промислова, торгівельна, наукова, культурна та ін. складові системи, дієвим механізмом якої є маркетингова взаємодія для задоволення потреб жителів та гостей міста, а також розвитку взагалі [13]
Алаев С.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь.	Великий населений пункт, який виконує промислові, організаційно-господарські, адміністративні, культурні, транспортні та інші (але не сільськогосподарські) функції; відповідно більша частина його населення зайнята поза сільським господарством. «Величина» міста вимірюється кількістю людей, які у ньому проживають – людністю. З географічного погляду до такого означення важливо додати, що місто – це фокус реалізації територіального поділу праці, це і зосередження людей, пов'язаних складними контактами (у сфері виробництва, споживання, територіального сусідства, побутових і сімейних зв'язків) [27].

Джерело: складено автором за [12].

Додаток Б

Ознака	Види міст
Статус міста (адміністративне призначення)	<ul style="list-style-type: none"> • «глобальні» міста, які частково виконують окремі столичні функції; • міста, що виконують роль обласних центрів; • міста обласного значення; • міста, що виконують роль районних центрів; • міста районного значення; • селища міського типу
Чисельність населення	<ul style="list-style-type: none"> • надвеликі міста (понад 1 млн населення); • великі міста (понад 100 тис. населення); • середні міста (50-100тисяч); • малі міста (до 50 тисяч)
Наявність і рівень розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • міста з активним розвитком; • міста з уповільненим розвитком; • депресивні міста; • вмираючі міста
«Вік» міста	<ul style="list-style-type: none"> • старі міста; • молоді міста; • міста середнього «віку»
Орієнтація економічної складової міста	<ul style="list-style-type: none"> • індустріальні міста; • міста-курорти
Морфотип забудови міста	<ul style="list-style-type: none"> • міста, де переважає малоетажна розріджена забудова; • міста, де переважає малоетажна периметральна забудова з високою щільністю; • міста, де переважає сучасна периметрально-компактна забудова (житлові комплекси); • міста, де переважає різноетажна забудова
Кон'юнктура ринку нерухомості (динаміка цін, кількості угод виду ринку продавця або покупця)	<ul style="list-style-type: none"> • міста з динамічним ринком; • міста з повільним ринком; • міста із застиглим ринком
Екологічна ситуація	<ul style="list-style-type: none"> • міста зі складною екологічною ситуацією; • міста зі прийнятною екологічною ситуацією; • міста зі сприятливою екологічною ситуацією
Спрямованість економічної бази міста	<ul style="list-style-type: none"> • міста з переважанням містоутворюючих галузей (місце міста у суспільному поділі праці, значення економіки міста для економіки держави); • міста з переважанням містообслуговуючих галузей

Джерело: складено автором за [12].

Додаток В
Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Райони	479	489	490	490	490	490	490	490	490	490	490	490	490	490	490
Об'єднані територіальні громади	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	93	216	458	686	841
Міста	436	445	448	456	459	459	459	460	460	460	460	460	461	461	461
з них міста спеціального статусу, республіканського, обласного значення	145	165	170	178	179	180	180	180	182	184	187	189	189	189	189
Райони в містах	120	120	121	118	118	118	114	111	111	111	111	111	108	108	108
Селища міського типу	927	909	894	886		885	885	885	885	885	885	885	883	883	882
Сільські ради	8 996	10 097	10 253	10 281	10 278	10 278	10 278	10 279	10 279	10 279	...	...	...	...	...
Сільські населені пункти	28 804	28 864	28 739	28 585	28 471	28 457	28 450	28 441	28 397	28 388	28 385	28 377	28 378	28 376	28 376

Примітки: Дані станом на 1 січня відповідного року.

Джерело: офіційний веб-портал Верховної Ради України.

Додаток Г

Динаміка міського населення України

Рис. Г.1 Чисельність та структура сільського і міського наявного населення в Україні, осіб

Рис. Г.2 Динаміка міського населення в Україні за регіонами, 2019 р.

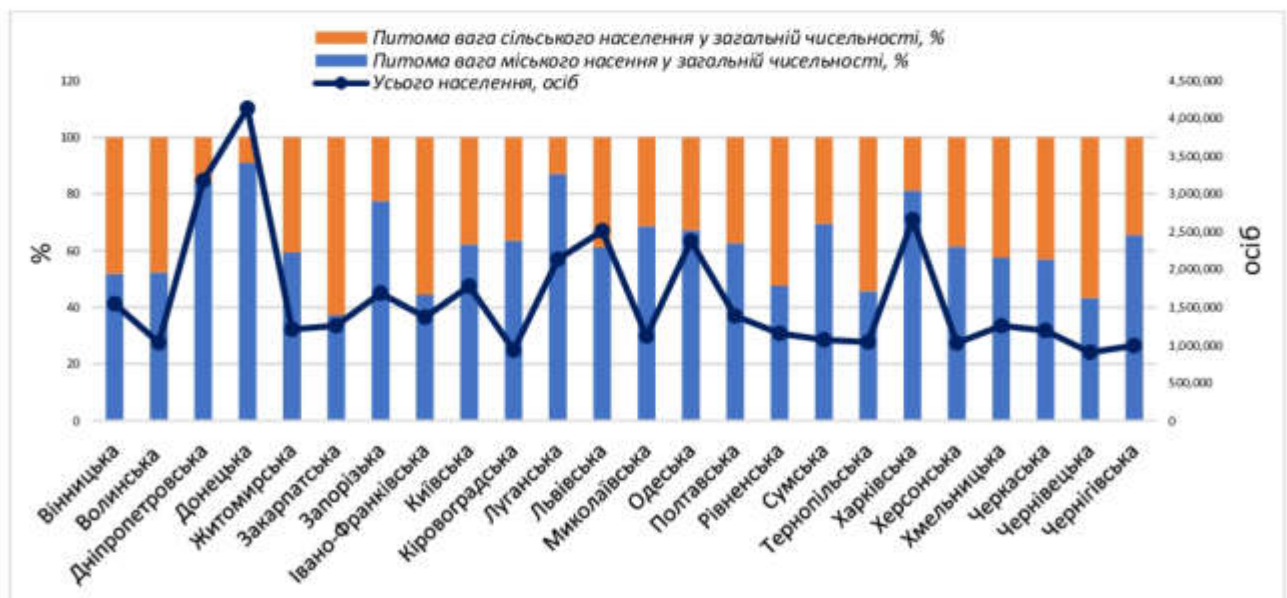

Рис. Г.3 Чисельність наявного населення по регіонах України та його структура, 2019 р.

Додаток Д
Динаміка міграції населення України

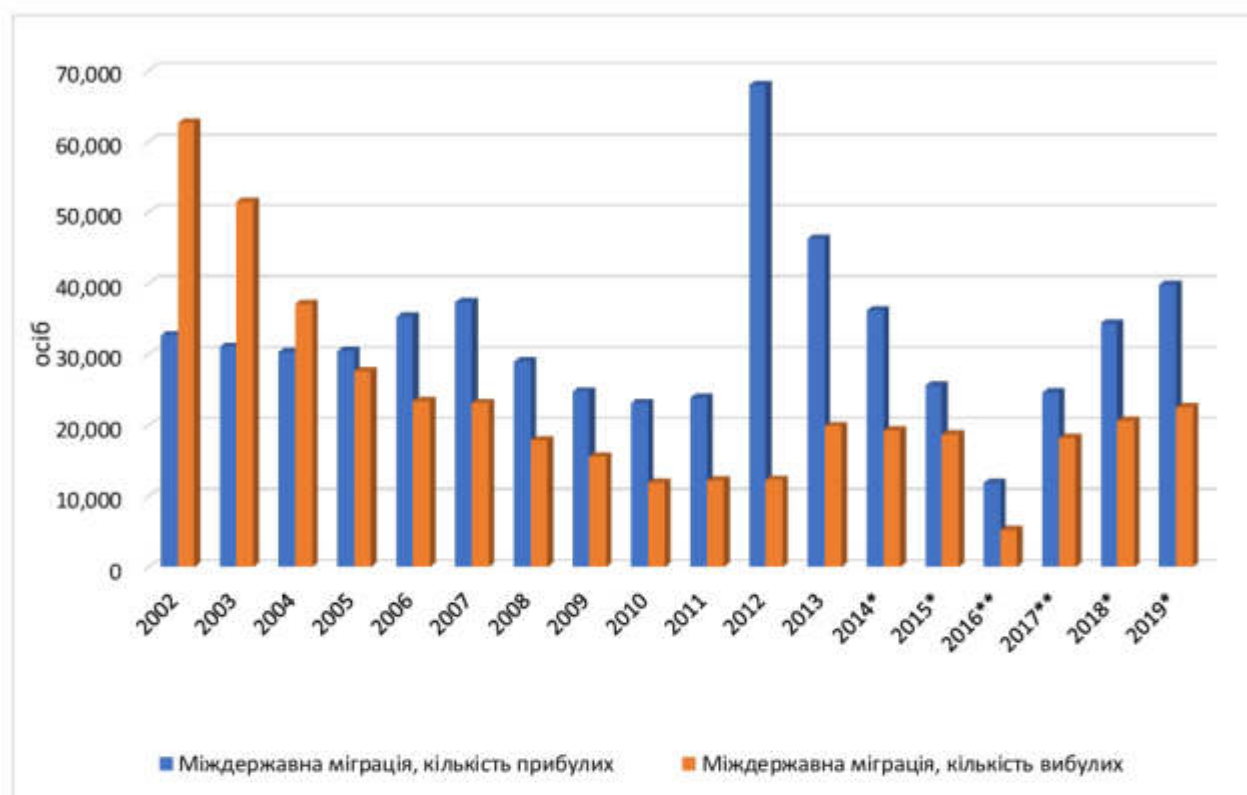

Рис. Д.1 Динаміка міграційного руху міського населення в Україні

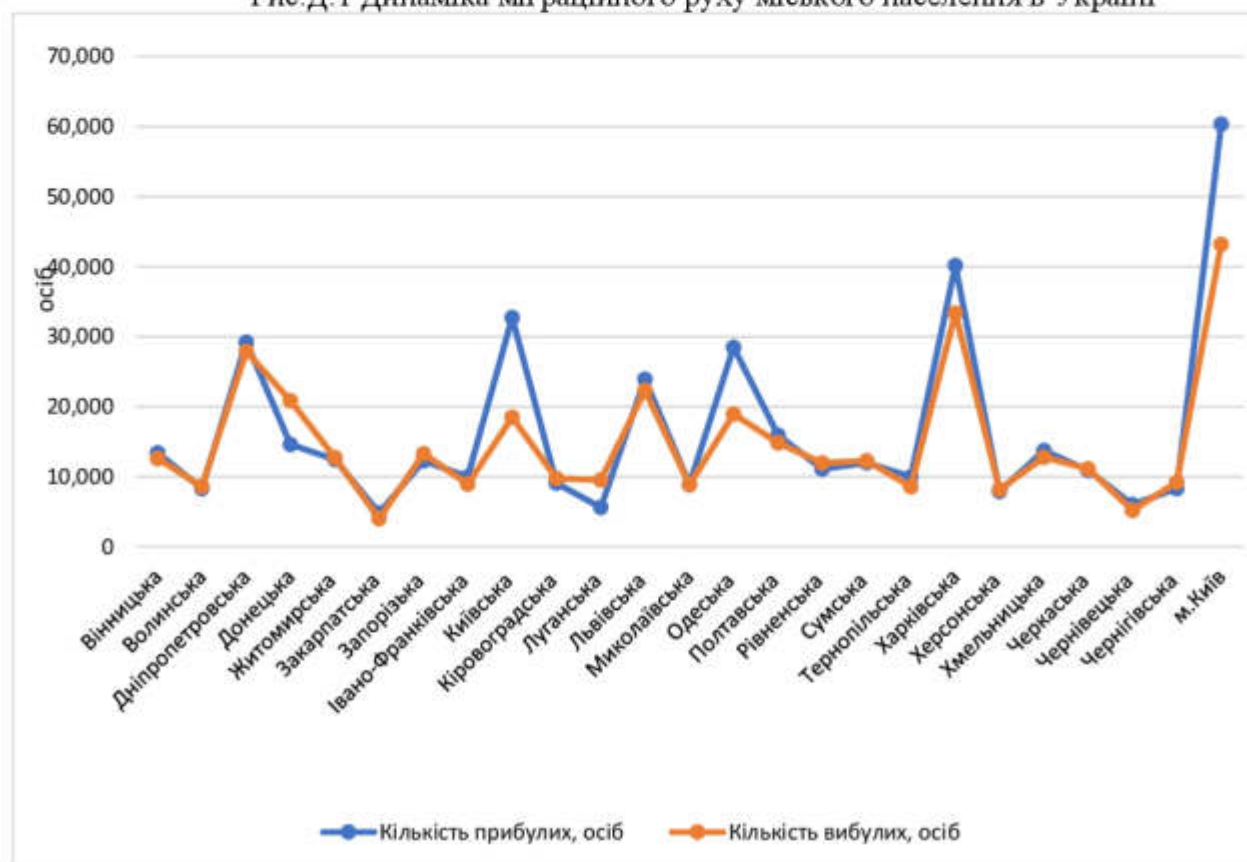

Рис. Д.2 Міграційний рух міського населення по регіонах в Україні у 2019 р.

Додаток Е

Соціально-економічна динаміка розвитку домогосподарств в Україні

Рис. Е.1 Структура розподілу домогосподарств з дітьми в Україні, %

Рис. Е.2 Структура непродовольчих витрат домогосподарств в Україні, %

Додаток Ж

Динаміка зміни структури сукупних витрат та грошових доходів домогосподарств в Україні

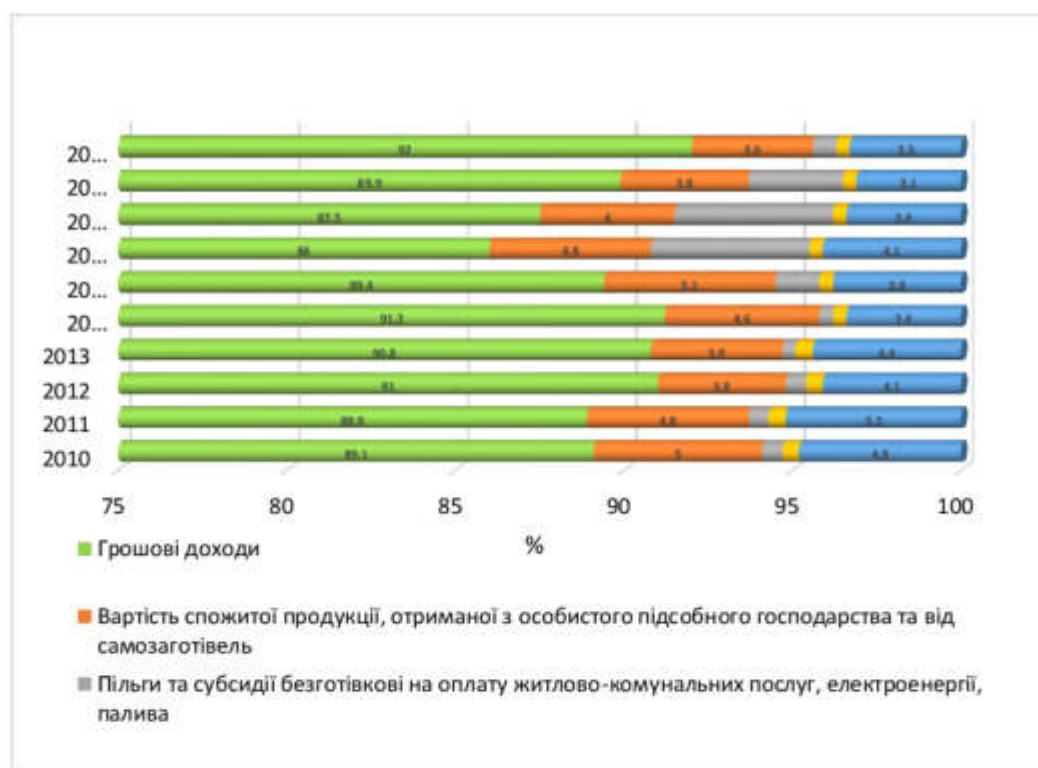

Рис. Ж.1 Структура сукупних ресурсів домогосподарств України

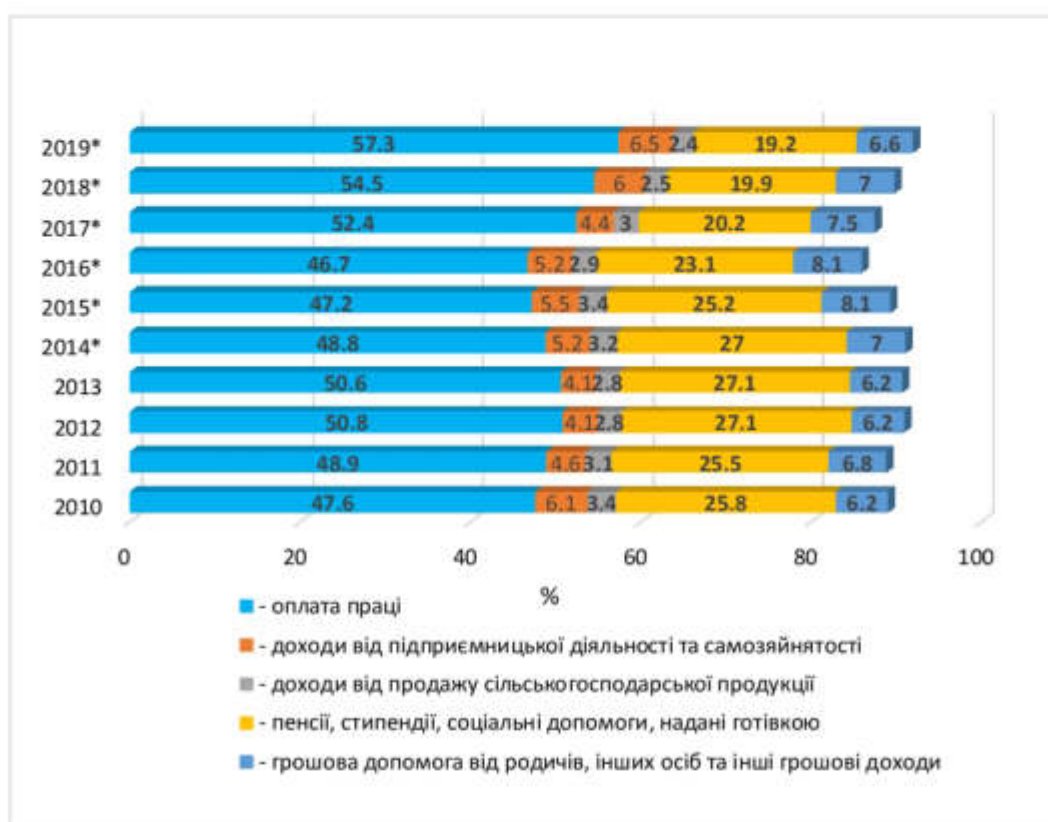

Рис. Ж.2 Структура грошових доходів ресурсів домогосподарств України

Додаток 3

Динаміка зміни показників сталого розвитку в регіонах України

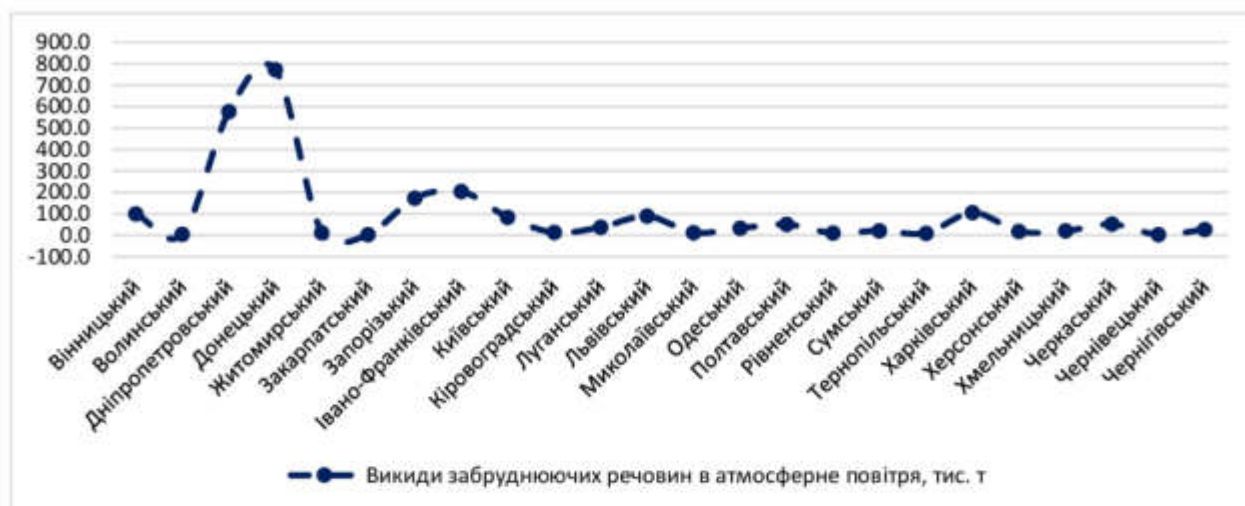

Рис. 3.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря в регіонах України

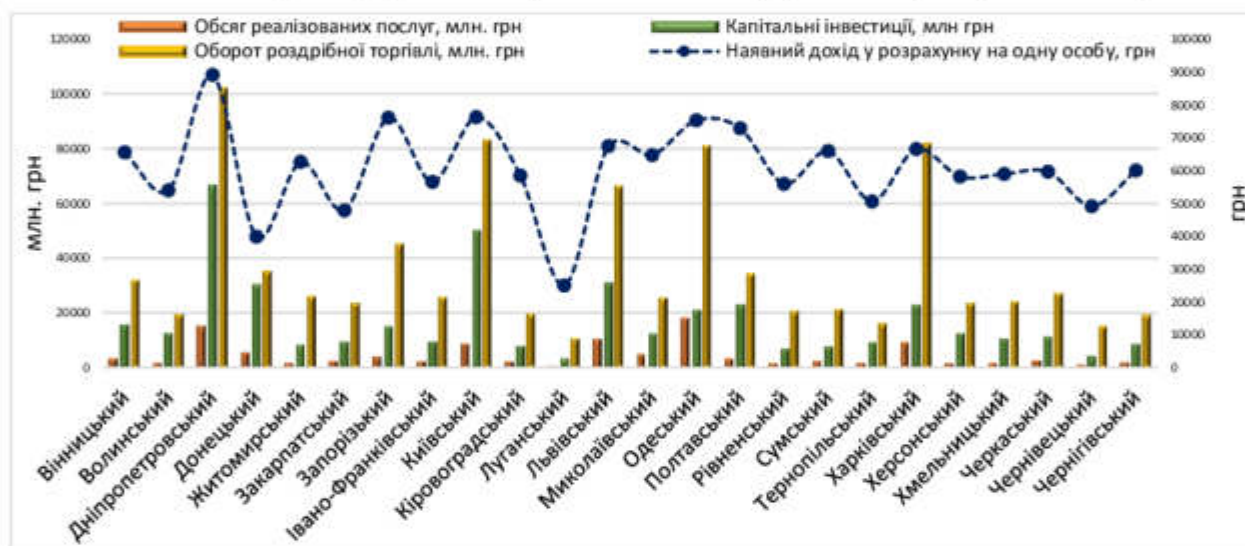

Рис. 3.2 Показники економічного розвитку регіонів України

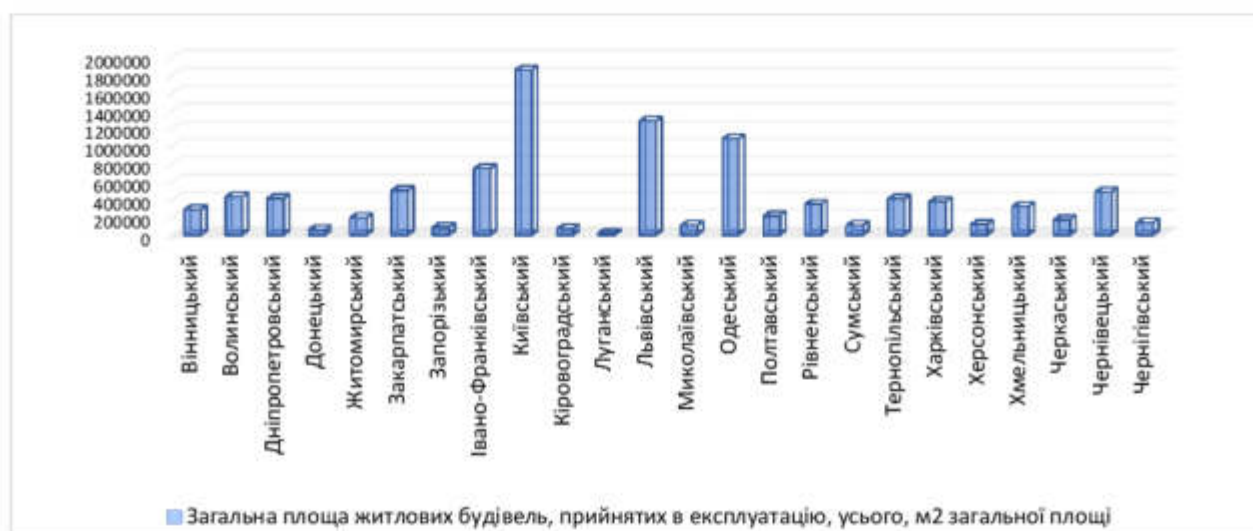

Рис. 3.3 Показники загальної площі житлових будівель регіонів України

Додаток И

Аналітична оцінка сталого розвитку м. Київ

Таблиця И.1

Нормалізовані показники ресурсного забезпечення працюючих у м. Київ

Рік	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників (y ₁)	Індекс реальної заробітної плати (y ₂)	Заборгованість із виплати заробітної плати (y ₃)
2010	0	0,697674	0,042678
2011	0,047064	0,734219	0,283264
2012	0,095261	0,940199	0,669947
2013	0,127663	0,784053	0,594769
2014	0,157554	0,342193	1
2015	0,267396	0	0,56219
2016	0,4226	1	0,647216
2017	0,624058	0,900332	0,633354
2018	0,819036	0,863787	0,43445
2019	1	0,803987	0

Таблиця И.2

Нормалізовані показники економічного стану домогосподарств, м. Київ

Рік	Сукупні доходи в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство (y ₁)	Витрати на продукти харчування та безалкогольні напої, % від витрат (y ₂)	Оплата житла, комунальних продуктів та послуг, % від витрат (y ₃)	Децильний коефіцієнт фондів, % (y ₄)
2010	0	0,8	1	0,27907
2011	0,057235	1	0,863158	0
2012	0,041275	0,657143	0,705263	0,72093
2013	0,110954	0,819048	0,842105	0,209302
2014	0,045584	0,142857	0,789474	1
2015	0,079072	0	0,589474	0,72093
2016	0,205122	0,590476	0,189474	0,395349
2017	0,401483	0,457143	0	0,604651
2018	0,649039	0,609524	0,2	0,674419
2019	1	1	0,242105	0,627907

Додаток К

Довідки про впровадження

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул.Ціолковського, 47, м.Полтава, 36023, тел.: (0532) 68-12-32, факс: (0532) 63-09-31,
 E-mail: plz@diadim-pi.gov.ua, Код ЄДРПОУ 02195234

19.08.2020 № 05.2-43/7154

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про наукову та практичну цінність
 результатів дисертаційної роботи
 Плужника Андрія Васильовича**

Дисертаційна робота Плужника А.В. присвячена актуальним проблемам соціально-економічного розвитку України та, зокрема, дослідженню питань щодо забезпечення реалізації державної політики соціальної підтримки та надання соціальних послуг вразливим верствам населення. З цих позицій заслуговує на увагу пропонований автором науковий підхід щодо критеріїв визначення вразливих верств населення, які перебувають у складних життєвих обставинах, з урахуванням європейського досвіду.

Автором запропоновано достатньо аргументований науково-методичний підхід щодо оцінювання економічної безпеки міста як соціально-економічного ядра регіону, що має інтегрований вплив на розвиток як регіону у цілому, так і країни зокрема.

Окрім цього, важливим результатом автора є пропозиції щодо формування нової організаційно-управлінської моделі забезпечення розвитку міста з урахування безпекових аспектів (економічних, демографічних, соціальних).

Директор Департаменту

Людмила КОРНІСНКО

ПОЛТАВСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

вул. Соборності 36, м. Полтава, 36000, тел. (0532) 56-91-03, (0532) 56-40-58,
тел./факс (0532)60-63-70, І.к. 39779718, E-mail: upravlinnya@cpap-rl.gov.ua.

18.08.2020 № 01.14-01.11/215 На № _____ від _____

ДОВІДКА
про виконання результатів дисертаційної роботи
Плужника Андрія Васильовича

Дисертаційна робота Плужника А.В., що спрямована на розв'язання складних питань соціально-економічного розвитку міст та стимулювання розвитку підприємництва, є своєчасною, а одержані результати важливими для подальшого вдосконалення механізму управління економікою як країни, так і її територіальних складових (регіон, місто, територіальна громада).

Робота відповідає основним напрямкам, передбаченим Стратегією економічного розвитку міста Полтава на період до 2027 року, Програмою економічного і соціального розвитку м.Полтава на 2020 рік, Програмою посилення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва м.Полтава на 2018-2022 роки.

Одержані Плужником А.В. результати відповідають сучасним завданням розвитку інфраструктури підтримки підприємництва та спрямовані на подолання адміністративних і економічних бар'єрів розвитку бізнесу та бізнес-об'єднань в умовах діджиталізації економіки.

Пропозиції автора щодо забезпечення конкурентоспроможності міст містять практичні інструменти сприяння інкубаторів та акселераторів, центрів підтримки підприємництва, фондів, бізнес-асоціацій тощо з позицій потреб територіальних громад.

Окрім цього, вони спрямовані на забезпечення якості адміністративних послуг з дотриманням принципів їх надання (відкритість, прозорість, запобігання корупційним діям, усунення посередницьких послуг, вільний доступ підприємництва до інформації тощо).

Начальник управління адміністративних
послуг Полтавської міської ради

Олена РЕГЕДА

ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ, ТОРГІВЛІ ТА
ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

вул. Соборності, 45, м. Полтава, 36014, факс (+38 0532) 60-93-38
E-mail: dne@adm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 02741539

18.02.2020 № 02.1-17/2750 На № _____ ві _____ д _____

ДОВІДКА

**про наукові та практичні результати дисертаційної роботи
Плужника Андрія Васильовича**

Одержані Плужником А.В. результати дисертаційної роботи мають не лише наукові, а і практичні результати. Вони можуть бути використані у практичній площині під час розроблення регіональних стратегій розвитку, програм економічного і соціального розвитку області, а також координації діяльності міськвиконкомів з зазначених питань з урахуванням Перспективного плану формування територіальних громад Полтавської області.

Важливим напрашуванням автора є запропонований у роботі проєктний підхід та методологія його реалізації у діючій системі управління на прикладі окремого міста як складної соціально-економічної системи, що урахує європейський досвід. Плужником А.В. чітко визначений алгоритм дій, обґрунтовані принципи співпраці з приватним бізнесом, що створюють методологічну основу для активізації розвитку державно-приватного партнерства як на рівні міста, так і на рівні регіону, а також стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

Виконавач обов'язків
директора Департаменту

М. ДОЛЖЕНКО

Міністерство соціальної політики України
Державна служба зайнятості
(Центральний апарат)
ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЗАЙНЯТОСТІ

вул. Січові, 45, м. Полтава, 36039, тел. (0532) 56-95-38, факс 56-98-45
E-mail: pcz1600@cz.poltava.gov.ua Web: http://dez.gov.ua/ro1 Код ЄДРПОУ 03491234

18.08.2020 № 16/17/2196-20

На № _____ від _____

ДОВІДКА
про наукові та практичні результати дисертаційної роботи
Плужника Андрія Васильовича

Сталий соціально-економічний розвиток України значною мірою залежить від стану економічної та соціальної безпеки, що характеризують особливості збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства та держави. В умовах поглиблення процесів євроінтеграції України зростає роль постійного здійснення моніторингу розвитку соціально-економічної ситуації в країні та його адаптації до європейських вимог. Отже, наукове дослідження Плужника А.В, що присвячене вищезгаданим проблемам, є актуальним, містить оригінальні наукові результати та може бути рекомендоване до практичного використання.

Слід відмітити окремі результати здобувача, а саме: пропозиції до організації статистичних спостережень безпекової складової економічного стану національної економіки; дослідження особливостей розвитку домогосподарств та ризиків їх функціонування під впливом чинників інфляції, зміни політичної ситуації, безробіття, розвитку тіньової економіки тощо; підходи щодо визначення самооцінки домогосподарств з питань економічної безпеки їх функціонування та інтегрального підходу щодо їх стану на основі існуючих статистичних спостережень.

Одержані автором результати сприяють розв'язанню завдань щодо формування сталого соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації.

Директор
Полтавського обласного
центру зайнятості

Клавдієва К.Д.

ПОЛТАВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

вул. Соборності, 36, м. Полтава, 36000, тел. (0532) 56-29-47, 56-20-08,
тел./факс (0532) 52-24-84, e-mail: canceliar@rada-poltava.gov.ua

19.08.2020 № 04-1001/425/12 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Плужника Андрія Васильовича

У рамках реалізації Стратегії економічного розвитку м. Полтави на період до 2027 року, а також з метою ефективного розвитку і використання наявного потенціалу міста наукові та прикладні результати дисертаційного дослідження Плужника Андрія Васильовича заслуговують на увагу та є достатньо обґрунтованими для практичної реалізації.

Запропоновані організаційно-економічні напрями формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки міст, інтегрованої у національну економіку, а також запропоновані інструменти мобілізації та концентрації матеріальних, фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів, їх раціонального і ефективного використання, дають змогу забезпечити економічну безпеку міст та попередити формування економічних та соціальних ризиків.

Робота відповідає основним напрямкам, передбаченим Стратегією економічного розвитку міста Полтава на період до 2027 року, Програмою економічного і соціального розвитку м. Полтава на 2020 рік, Програмою посилення конкурентноспроможності малого та середнього підприємництва м. Полтави на 2018 -2020 роки.

Також зазначені напрацювання можуть бути враховані під час реалізації програми «Сприяння залученню інвестицій, розвитку економічного співробітництва та формування позитивного іміджу міста Полтави», що прийнята Полтавською міською радою 20 грудня 2019 р.

Заступник міського голови
з питань діяльності виконавчих
органів (економічні та соціальні питання)

Юрченко Т.О.

206732

**ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

вул. Жовтнева, 45, м. Полтава, 36014, тел. (+38 0532) 56-06-02, (+38 0532) 56-06-97 факс (+38 05322) 7-24-71
E-mail: gue@adm-pl.gov.ua; gue@poltava.ukrtel.net; Web: http://www.gue.gov.ua, Код ЄДРПОУ 02741539

28.12.2015 № 03.1-07/5087 На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
по захисту дисертацій

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
старшого викладача кафедри економічної теорії та регіональної економіки
Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка
Плужника Андрія Васильовича**

Результати дисертаційного дослідження Плужника А.В. мають як теоретичне, так і практичне значення, оскільки присвячені питанням оцінювання ризиків та загроз виникнення економічної безпеки на національному, регіональному рівні та рівні міст, що є важливим в умовах євроінтеграції України та адаптації її економічного середовища до нових умов функціонування. Практичний інтерес мають розроблені автором альтернативні підходи до вимірювання економічної безпеки за критерієм економічної захищеності домогосподарств.

Результати дисертаційного дослідження Плужника А.В. було використано під час розроблення Стратегії розвитку Полтавської області до 2020 року. Зокрема на увагу заслуговують результати аналізу соціально-економічного розвитку Полтавського регіону та м. Полтави, а також ідентифіковані на цій основі сильні та слабкі сторони області, можливості та ризики, настання яких є досить вірогідним.

Вважаємо, що розробки та пропозиції, що містяться у дослідженні, можуть бути впроваджені і використані у практичній діяльності органів державної влади

Заступник директора
Департаменту економічного розвитку

О.М. Шишкова